

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

AFRİKA MENEKŞESİ TANZANYA

Düzenleyen: bilgiDk
2018-07-31

ASUMAN KALUFYA

TANZANYA

Afrika Menekşesi

ASUMAN KALUFYA

İHH YAYINLARI: 9
HATIRAT: 01

Kitabın Adı:

Tanzanya – Afrika Menekşesi

Yazarı:

Asuman Kalufya

Editör:

Hatice Babavatan

Yayına Hazırlık:

İHH Araştırma Komisyonu

ISBN: 975 -00610-8-X

Kapak:

Grata Non Grata

Sayfa Düzeni:

Yalçın Yoncalık

Baskı-Cilt:

Step Ajans

1. Baskı: Eylül 2006 İstanbul

www.ihh.org.tr

Büyük Karaman Cad. Taysalan Sk.

No:3 Fatih / İstanbul

Tel : 0212 631 33 68 – 69

Faks: 0212 621 70 51

E-mail: info@ihh.org.tr

TANZANYA

Afrika Menekşesi

ASUMAN KALUFYA

www.ihh.org.tr

Asuman Kalufya, 1972'de Ankara'da doğmuştur. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nü bitirmiştir (1993). Aynı Üniversitenin Avrupa Toplulukları Anabilim Dalı'nda "Türk-Yunan İlişkileri ve Türkiye'nin AB'ye Üyeliğinde Yunanistan Unsuru" başlıklı teziyle yüksek lisans eğitimini tamamlamıştır. Yaşamını Tanzanya Darüs-Selam'da sürdürmektedir. Evli ve üç çocuk annesidir.

“De ki: Bize Allah-u Teala’nın yazmış olduğu şeyden başkası isabet etmez. O bizim Mevlamızdır ve müminler ancak Allah-u Teala’ya tevekkül etsinler.” (Tevbe: 51)

Tanzanya ve Türkiye arasına köprü kuran, iki vatanın çocukları sevgili yavrularım Zeynep, Abdulkadir ve Enise’ye...

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ.....	9
I. BÖLÜM: UZUN İNCE BİR YOL	11
Hayata Dair	13
İstanbul'dan Darüs-Selam'a	15
Muhabbetin Simgesi: Kağıttan Beyaz Kalpler	20
Darüs-Selam Günleri	22
Orada Bir Köy Var Uzakta	27
II. BÖLÜM: TANZANYA'DAN İNSAN MANZARALARI...39	39
Tanzanya'da İnsan: Yokluk İçinde Mutluluk	41
Geçmişten Günümüze Doğu Afrika'nın Kültür	
Mirası: Masailer.....	43
Kongo'dan Gelen Misafir.....	46
Afrika'nın Cömert ve Mübarek Konuğu Yağmur.....	51
Balık Pazarı ve Balıkçılar	56
III. BÖLÜM: KADININ RENGİ	61
Tanzanya'nın Kadınları	63
Kanga Yazıları	70
Desen desen kıyılar	73
Kıvırcık Saçlar	74

IV. BÖLÜM: İÇİMDE BÜYÜYEN YENİ DÜNYALAR.....	77
Komşum Cüveyriye.....	79
Helva Dağıtan Kadın.....	82
Innallahe Meas'sabiriyın.....	83
V. BÖLÜM: DARÜS-SELAM: İSLAM'IN	
SELAMET YURDU.....	85
İslam'ın Doğu Afrika'daki Tarihi.....	87
Doğu Afrika'da İslam'ın Yerel Özellikleri.....	92
Tanzanya'da İslami Hayat ve Müslümanlar.....	94
Tanzanya'da Ramazan'ı Yaşarken.....	104
Bahari Mescidi ve Seyyid Derviş.....	108
VI. SÖMÜRGEÇİLİĞİN İZLERİ.....	111
Afrika'nın Sömürge Kaderi.....	113
Kalbimi Çıkarıp Bu Topraklarda Yere Attım.....	118
VII. BÖLÜM: AFRIKA'NIN SİYAH İNCİSİ ZENGİBAR	123
Zengibar'dan Sesler, Renkler ve Kokular.....	125
Prenses Salme: İki Dünya Arasında Bir Arap Prenses.....	133
SON CÜMLELER.....	139
ŞİİR: Tanzanya Dostları.....	143
FOTOĞRAFLAR.....	145

SUNUŞ

Bismillahirrahmanirrahim

Bütün hamdler kitapların en mükemmeli olan Kuran-ı Kerim'i indiren ve onunla bizi hidayete erdiren âlemlerin Rabbi Yüce Allah'a mahsustur. Salat ve selam İslam'ın ve irfanın kaynağı olan Peygamberimiz (s.a.v)'in, en üstün şekilde onun edepleriyle edeplenen âlinin ve kıyamete kadar kendisine tâbi olanların üzerine olsun.

Afrika ile ilgili yazılan kitaplara bir göz atılacak olursa, daha ziyade Batılıların yazdıklarıyla, hanım olarak ise bilhassa Avrupalı misyoner hanımların eserleriyle karşılaşılır. Bu alanda Müslüman bir hanımın kalemine rastlamak güçtür. Bu anlamda, Müslüman bir hanımın Afrika yaşamına dair, özellikle de Afrika İslam'ı ve Müslümanlarıyla olan etkileşimini ve izlenimlerini yansıtan bu kitap, belki de ilk olma özelliğine sahip.

Aşağıdaki sayfalarda 9 Aralık 1997 tarihinde Tanzanya'ya ilk gelişimle başlayıp, 2003 yılında buraya yerleşmemle devam eden Afrika yaşamıma ilişkin tecrübelerimi, duygu ve düşüncelerimi bulacaksınız. Tanzanya'nın Müslüman muhitlerinde geçen yaşam görüntülerinin akislerini izleyeceksiniz. Bir Türk hanımın Afrika içinden dışarıya seslenişini duyacaksınız. Bu yazdıklarım benim penceremden görünenler veya bana gözükenlerdir. Mutlaka daha başka pencereler de vardır. Benim burada arz ettiklerim, sadece duygularımın ve bana gözükenlerin naciz bir ifadesidir.

TANZANYA

Satırlarımda dile getirmeye çalıştıklarımın hayırlara vesile olmasını, ibretli bakışlar sunmasını, zihinlerde Afrika'ya yeni pencereler açmasını ve İslam Coğrafyası'nın bu kesitindeki yaşama dair izler bırakmasını diler, Allah-u Teala'dan rahmet, Resulünden şefa'at ve müminlerden dua temenni ederim.

Başarı ve hidayet Allah'tandır.

Asuman Kalufya

5 Eylül 2005

1 Şaban 1426

Darüs-Selam / Tanzania

I. BÖLÜM

UZUN İNCE BİR YOL

HAYATA DAİR

Hayata bakışımız, onu yaşayışımız ve ondan aldığımız lezzet, ona verdiğimiz anlama bağlı. Hayattan ne anlıyorsak ancak o kadarını yaşarız. Anladığımız kadar, anladığımız ölçülerde. Hayattaki mutluluk ve mutsuzluğumuzun, başarı ve başarısızlığımızın, kazandıklarımız ve kaybettiklerimizin bizim için önemi de yine bu hayattan ne anladığımıza bağlı.

O halde hayattan ne anlıyoruz veya ne anlamalıyız? Bu soruya herkesin vereceği cevap farklı olabilir. Bundan dolayıdır ki, hayatı boyunca bin bir türlü çaba, hırs, koşuşturma içinde olan insanlarla doludur şu garip dünya. Oysa insan, hayatın gerçek anlamına, yaratılış gayesini anladığında vakıf olur. Yaratılış gayesini anlayıp kavrayabilmiş, şu kısacık ömrünü bu gaye üzerine şekillendirebilmiş insan, aslında hayatta en mutlu, en kazançlı ve en başarılı insan demektir. Ne mutlu bunu başarabilmiş olanlara.

İnsanı kendine kul olarak yaratan yüce Rabbimiz onu yine kendi yarattığı arz üzerinde kaderinin ve hayat imtihanının bir gereği olarak dolaştırır. Bazen rüzgârın önündeki bir yaprak gibi oradan oraya savurur, bazen ise onu denemek için önüne yollar ve kapılar açar. İşte bizler, yüce Yaradan'ımızın bu iradesi ile hayatı farklı farklı yaşar, farklı yollar ve kapılardan geçersiz.

Benim hayatımdaki yollar hep uzaklara, hatta hayallerimin ve düşüncelerimin ötesine uzanıyordu. Kapılar ise farklı kıtalara, ülkelere, ırklara ve dillere açılıyordu. Hayat yolculuğumda önce kendimi buldum, sonra Yaradan'ımı ve sonra da uzak diyarlarda, o diyarların insanların hayatlarını.

Vatanı Doğu Afrika'nın sahil ülkesi Tanzanya'dan yüksek öğrenim için ayrılan eşim ile Eylül 1996'da birleşen hayat yolculuğumuz Ankara-İstanbul-Almata üçgeninde ilerleyerek acı tat-

lı eşsiz anılarla Darüs-Selam'a ulaştı ve 2000 yılından bu yana yepyeni çizgiler, renkler ve tecrübelerle hayatımız burada devam ede gelmekte.

Rabbimizin bize lütfettiği ortak dinimiz İslam çerçevesinde iki farklı ırk, iki farklı ülke, iki farklı kültür arası beraberliğimiz, halen dini İslam-ı mübinin evrenselliğini yansıtan mesajlar ve üç güzel evlat nimeti ile bu Doğu Afrika topraklarında sürmekte.

Bütün yollar gibi Afrika yolları da ayrılığa ve hasrete açılan kapıydı benim hayatımda. Aralık bir kapı. Ben her zaman içeri girmeden ürpertiyle eşikten bakardım. Bir gün geldi ki, o yolların ve kapıların sahibi incitmek istemezcesine usulca ve teselli edencesine güvenle içeri çekti beni. Ve adeta kalbime fısıldıyordu o yolların ve kapıların sahibi; "Cesur ol, bu kapı yeni keşiflere açılıyor, yepyeni bir başlangıca ve hayatı daha iyi anlamaya. Varlığa ve yokluğa, geçmişe ve geleceğe, sahip olduklarına ve kaybettiklerine kısacası hayatın kendisine dair hikmetleri idrake açılıyor bu kapı. Şimdi güvenle gir bu kapıdan ve asla yalnız bırakma bu kapıya gelmene vesile olan hayat arkadaşını, destekle onu pervasızca, salih bir hanım gibi, Hazreti Aişe'nin Resulullah (s.a.v.)'i desteklediği gibi sen de arkasında ol her daim yol arkadaşının, kucak aç onun halkına ve mücadelesine."

İşte şimdilik, bana bu gurbet hicranını uygun görmüştü Yaradan. Vatandan, anadan, babadan, kardeşten ve dostlardan ayrı hasret dolu günler, haftalar, aylar birbirini kovalıyor. Bir yandan içimde bu hasret ateşini taşıırken, diğer yandan eşsiz hayat tecrübeleri, şaşırtıcı insan manzaraları, bambaşka sesler, renkler ve kokular içinde sürükleniyorum.

Köleliğin, sömürgeciliğin, ırkçılığın ve yoksulluğun acısıyla savrulan insanların sesleri ve sessizlikleri, isyanları ve sırlarıyla yüz yüze gelirken, onların hayatlarını izliyor, kültürlerinin ayrılmaz bir parçası olan müzik ve şarkılarını anlamaya çalışıyorum.

AFRİKA MENEKŞESİ

Bir yanda efendilerin ve kölelerin tarihiyle buluşurken, diğer yanda bizim yaşamadığımız bir dünyayı yaşamaya gayret eden, dua ve ümidi olan mülayim insanların hayatlarını gözlemliyorum.

Her yeni güne “inşaallah bu günü tok ve sağlıklı geçiririm” diye Rablerine dua ederek başlayan ve ondan başka yardımcıları olmayan insanlar.

Yine de masmavi gökyüzünü yararak ilerleyen uçakları her gördüğümde, engelleyemediğim bir sızıyla gönlüm düşüyor peşlerine. Uçakların derin maviliklerde süzülürken arkalarında bıraktıkları beyaz bulutlu izleri takip ederken gözlerim, ülkeme ve özlemini çektiklerime gidiyor düşüncelerim. Ardından izler gözden kaybolup giderken, içimdeki ses “Bekle ve sabret. Allah sabredenleri sever” diyor. Ve düşüncelerim okyanus ötesinden usulca bana geri dönüyor.

Rabbimize bize arzi üzerinde verdiği sayısız nimetleri, kıtaları ve ırkları birleştiren kudretiyle sunduğu ihsanları, farklılıklarımızda ziyadeleştirdiği bereketi için binlerce hamd ü sena ederim. Bu nimetlerin gerçek şükrünü edadan acimizi idrak ve ikrar ederek Mevla Teala'nın bizi her iki cihanda mahcup, mahzun ve mahrum etmemesini niyaz ediyorum.

Ey Allah'ım! Senden ismeti, himmeti, anlayışı, hidayeti ve senin amelden ve takvadan sevdiğin şeylere muvaffak olmayı istiyorum kendi adıma, sevgili eşim ve ailem adına ve ümmeti Muhammed adına.

İSTANBUL'DAN DARÜS-SELAM'A

1997'nin Aralığı, soğuk ve yağmurlu bir kış günü, Doğu Afrika'da nihayetlenecek uzun bir yolculuk için İstanbul'dan havalanıyoruz. Eşim, beni ve dört aylık bebeğimizi, ilk kez kendi

memleketi olan Tanzanya'ya, ülkesini, ailesini ve halkını tanıştırmak üzere götürüyor. Tanzanya, ekvatorun güneyinde, Hint Okyanusu kıyısında Sevahili Afrika diye adlandırılan Doğu Afrika ülkelerinden biri. Önce yaklaşık dört saatlik bir uçuşla akşam saatlerinde Bahreyn'e iniyoruz. Bahreyn Uluslararası Hava Limanı'nda dokuz saatlik bir bekleyişten sonra Abu Dabi'ye ikinci aktarma uçağına biniyoruz. Bir saat sonra indiğimiz Abu Dabi Hava Limanı'nda da ertesi sabaha kadar bekledikten sonra nihayet sabah saat on sularında bizi Afrika topraklarına uçuracak olan uçağıma giriş vakti geliyor. Son derece heyecanlıyım. Afrika uçağına gidecek olan kapı civarında bekleyen Afrikalı siyah yolcuları görünce heyecanım bir kat daha artıyor. Nayrobi, Zengibar, Darüs-Selam uçağının yolcularına yapılan anonsu işitince kalbim heyecandan hızla çarpıyor. Uzun seyahatin yorgunluğuna rağmen büyük bir dinamizmle hareket ediyorum. Çarçabuk uçaktaki yerimize yerleşip bir an evvel o topraklara ulaşmak, belgesellerde izlediğim kara kıtayı ve o muhteşem doğayı görebilmek, insanlarıyla tanışabilmek istiyorum. Acaba gerçekten de söylendiği gibi bahtı kara mı kara kıta insanının? Modern asrın bilim, teknoloji, müreffeh döneminde acaba hala kara baht mı yaşıyorlar? Gerçekten hala açlık, kıtlık ve hastalıktan ölen insanlar mı var? Doğu Afrika'nın münbit toprakları ve eşsiz doğal kaynaklarına rağmen sefalet manzaraları mı göreceğim? Kafamda bu sorular ve daha nice düşüncelerle gidiyorum. Yaklaşık sekiz saat sürecektir olan bu uçuşta cam kenarındaki koltuğa yerleşiyor ve üzerinden uçtuğumuz karaları görmeye uğraşıyorum. Zira uçaktan dahi olsa hiçbir manzarayı kaçırmak istemiyor, görebildiğim yerlerin fotoğrafını çekmeye çalışıyorum. Arap Körfezi'nden başlayıp tüm Arap yarımadasını geçerek Afrika kıtasının hava sahasına giren uçağıımız artık Kenya semalarına ulaşıyor. Çok geçmeden bir anons işitiyoruz. On dakika sonra Nayrobi Uluslararası Hava Limanı'na inmiş

AFRİKA MENEKŞESİ

olacağımız haber veriliyor. Uçak alçaldıkça upuzun palmiye ve Hindistan cevizi ağaçlarıyla kaplı yemyeşil araziler, aralarından ip gibi kıvrılarak uzanan kırmızı toprak yollar ve alüminyum çatıları güneşin ışıkları altında parıldayan tek katlı küçük evler iyice belirginleşmeye başlıyor. Çok geçmeden iyice alçalan uçağımızın tekerleri yere değiyor. Daha önce gördüğüm hava limanlarından bir hayli küçük ve sadece birkaç ufak uçağın durduğu ve hiç kalabalık olmayan bir alana iniyoruz. Burada sadece birkaç bagaj kamyoneti ile hava alanı görevlisi var. Uçak motorlarını ve dolayısıyla klimalarını kapatınca şiddetle hissedilir bir sıcaklık sarıyor etrafımızı. Dışarıda hava sıcaklığı 34-35 derece ve müthiş nem var. Hemen terlemeye başlıyoruz. Bir önceki gün başlayan ve saatlerdir devam eden yolculuğumuz sırasında hiç sorun çıkarmayan bebeğimiz, sıcak ve nemli havanın da verdiği sıkıntıyla artık sabrı taşmışçasına ve bir an önce yolculuğu tamamlayıp Tanzanyalı akrabalarıyla tanışmak istercesine huysuzlanmaya başlıyor. Biz Nairobi yolcusu olmadığımızdan uçaktan inmiyoruz. Uçağımız buradan da yolcu aldıktan sonra tekrar havalanıyor. Kanatları bir martı gibi salınarak Kenya-Tanzanya sınırını aşarken, Kilimanjaro Dağı'nın bulutlara karışmış dumanlı, karlı zirvesini ve eteklerindeki vahaları rahatlıkla görebiliyoruz. Kilimanjaro Dağı üzerinden geçmeye başladığımız vakit pilotumuz şu anda Afrika kıtasının en yüksek dağı olan, bu kıtayla efsaneleşmiş Kilimanjaro üzerinde uçtuğumuzu anons ediyor. Uçakta bir hareketlenme oluyor, pencerelelere doğru uzanan yolcular dağın resmini çekmeye çalışıyorlar. Muhteşem ve heybetli görüntüsüyle bizi adeta büyülüyor. İşte şiirlere ve romanlara ilham kaynağı olan Kilimanjaro kanatlarımızın altında. Aklıma hemen meşhur Amerikalı yazar Ernest Hemingway'in "Kilimanjaro'nun Karları" isimli kitabındaki ifadesi geliyor. "Tüm dünya kadar geniş, heybetli, yüksek ve inanılmaz beyaz..." Her ne kadar son yıllarda küresel ısınma nede-

niyle karlarının büyük ölçüde eridiği söylene de, beyaz bulutlara karışmış, karlarla kaplı zirvesi, geniş ve kuşatıcı, heybetli gövdesiyle adeta kara kıtanın beyaz çatısı. Sonradan öğrendim halkın Kilimanjaro'yu Afrika'nın çatısı diye isimlendirdiğini. Belki de sahipsiz, kimsesiz, garip ve mahzun, şefkate susamış Afrika'yı, bir ana şefkatiyle kanatları altına aldığından böyle tabir etmiş oraların insanları. Ever Kilimanjaro'yu geçtiğimize göre, artık Tanzania semalarındayız ve yolculuğumuzun sonlarına yaklaşıyoruz. Uçağımız kısa bir süre sonra bu kez de Hint Okyanusu kıyılarında bulunan ve Tanzania'ya bağlı bir ada olan Zengibar adasında tekrar yere iniyor. Zengibar yolcularını indirdikten sonra da nihayet son durağımız ve bizim de seyahat mahallimiz olan başkent Darüs-Selam'a doğru yeniden havalanıyor. Yine kısa bir uçuşla nihayet bu kez yolculuğun son bulaacağı Darüs-Selam Uluslararası Hava Limanı'na iniyoruz. Kenya Hava Limanı'nın bir benzeri, küçük, boş ve sade bir alan. Bu kez heyecanım daha da fazla. Nasıl bir yere geldim ve dışarıda geleceğimizden haberdar ettiğimiz bizi bekleyen insanlar kimler ve nasıllar? Uçağın kapılarının açılmasıyla teker teker çıkış yönüne ilerliyoruz. Kucağımda taşıdığım bebeğimle kapıdan çıkıp merdivenlerde duruyor, etrafıma, sağıma ve soluma, uzaktan görünen derin yeşilliklere ve metrelerce uzun ağaçların gökyüzüne uzanmış yüksek tepelerine göz gezdiriyorum.

Her şey ne kadar da farklı. Bir gün önce dondurucu soğuk havada başladığımız yolculuk, ertesi gün aşırı sıcak ve terin adeta sırlıklam ıslatacak kadar tüm bedeni sardığı nemli ve bunalıcı bir havada nihayetleniyor. Kıtalar arası, hatta iklimler arası bu yolculuk bizi, Trakya'nın keskin ve soğuk ikliminden, İstanbul'un hareketli ve sınırları geren, stresli keşmekeş koşturmacısından, Doğu Afrika'nın sessiz, sakin, el değmemiş, yeşil-mavi topraklarına, sıcak ve nemli tropikal iklimine uçuruyor. Bu kadar kısa bir zamanda, böylesine büyük bir farklılığı yaşamak in-

AFRİKA MENEKŞESİ

sanı düşüncelere boğuyor. Burası sonsuz mülk sahibi Yüce Mev-la'nın mülkünden sadece bir parça. Böylesine farklı daha nice mülk ve mekânlar var kim bilir? İnsanoğlunun tahayyül etmek-ten bile aciz olduğu muhteşem bir kainat... Ben, Türkiye, Tan-zanya, dünya halkları onun mülkünde, o tahayyülü imkânsız kai-nat içinde bir zerre, belki bir hiç...

Başlangıcından sonuna kadar hemen her anını içten içe, ses-siz, ürkek ve tarifi imkânsız hislere karışmış dualarımla geçirdi-ğim yolculuk sonunda, nihayet Afrika'da ayaklarım toprağa ba-sıyor. Dualarım kalbimden çıkıp tüm benliğimi sarıyor.

Ey zamanları ve mekânları yaratan yüce Rabbim!
Zamandan ve mekândan münezzehsin!
Sonsuz mülk ve kudret sahibisin,
Biz uzak diyarların yolcusu idik.
Bir gün yolun sahibi Sen, çağırdın ve geldik.
Geride yurdu, anayı, babayı, kardeşi, dostu dualarla bıraktık.
Çünkü senin hikmetinle tüm dünyayı yurt bildik.
Yalnız senin dilemen ve kudretinle buralara geldik.
Göçümüzü Hicret kıl,
Her günümüzü bereketli, her anımızı feyizli kıl,
Kollarımızı kuvvetli, göğsümüzü umutlu kıl.
Hayırlar alıp hayırlar vermeyi,
Sana giden yollarda tohumlar atıp mahsuller almayı,
Uzak diyarlara dağılmış kutlu sahabeler gibi,
Vardığımız yerlere İslam aşk ve muhabbeti yaymayı nasip et.
Gönderdin bizi bu kıtanın kullarına,
Biliyorum sen bakmazsın simaya ve çullara.
Vazifemiz belli! Senin hiçbir işin boş değil.

Umut ve nurlar dağıtalım burada yoksullara.
Bazen dünya dertleri ağır gelse de bize,
Rahman ve Rahim olan Sen! Hem tabip hem ilacımız.
Lütfet bize burada dostlarına dost olalım,
Afrika menekşesi gibi cıvıl cıvıl açalım,
Burada mazlumlara hep güzellik saçalım.

MUHABBETİN SİMGESİ: KAĞITTAN BEYAZ KALPLER

Hava alanı çıkışında yakınlarımız bizi ellerinde rengârenk çiçeklerle karşıyorlar. Onların da bizi karşılarırkenki heyecanları ve ülkelerine ilk defa gelen Türk misafirleri üzerinde bırakacakları ilk izlenim hususundaki tedirginlik ve çekingenlikleri yüzlerinden okunuyor. Kendi şahıslarında tüm Tanzanya halkını temsil ettikleri düşüncesiyle olsa gerek, karşılamaya itinayla hazırlanıp gelmişler. Bize tam bir içtenlik ve nezaketle “karibu”¹ derken hissettikleri coşkuyu ses tonlarından ve gözlerindeki parıltıdan anlamak mümkün. Bizi alıp götürdükleri ve en iyi biçimde ağırlamak üzere seferber ettikleri evleri de, aynı şekilde itinayla hazırlanmış. Kâğıttan beyaz kalplerle bizim için süsleyip hazırladıkları küçücük evlerine girince gönlümü garip bir sıcaklık kaplıyor. İçimi saran bu sıcaklık, Afrika insanına olan muhabbetimin bir işareti diye düşünüyorum. Evin kâğıttan beyaz kalplerle süslü minicik odasındaki o içten muhabbet ve ev halkının gülümseyen yüzleri ebediyen silinmeyecek izler bırakıyor ruhumda. Bu sıcak karşılama, Afrika’nın iklimi gibi insanların da sıcaklığı ve siyah tenleri içinde gizli beyaz kalpleri ol-

¹ “Karibu” Doğu Afrika’nın yaygın dili Sevahili’de “Hoşgeldiniz” anlamına gelmektedir.

AFRİKA MENEKŞESİ

duğu düşüncesini yerleştiriyor içime. Belki de bu hislerdi Afrika'yı ve Afrikalıları, giderek her şeyin yozlaştığı dünyamızda örneğine az rastlanan içtenlik, dostluk, vefa timsali kılan zihnimde. Belki de, onca yokluk ve sıkıntılara rağmen mutlu olan ve mutluluk saçan insanların diyarı olarak tanımama vesile olan ve buraları mekân tutturan, o sıcak, güler yüzlü karşılamaydı. Zira her defasında misafir olarak geldiğim ve okyanus kokulu çiçeklerinden demetlerle karşılanıp, duvarları beyaz kalplerle süslü odalarında ağırlandığım bu ülkenin, bu defa sakinlerinden biriyim. Buraya ilk misafir oluşumun üzerinden geçen yedi yıldan sonra şimdi burada yaşıyor ve hayatı buranın insanlarıyla paylaşıyorum.

Önceden merak ettiğim pek çok sorunun cevabını şimdi burada yaşayarak, buranın kaderini paylaşarak öğreniyorum. Örneğin neden buraya hala bahtı kara kıta dendiğini. Rezzak olan Yaratan'ın nice nimetlerle bezediği bu kıta insanların neden o nimetlerin çok azından rızıklanabildiğini. Ve çocuklar... Dünyada sadece tropikal iklimlerde yetişen muz, ananas, mango, papaya meyvelerinden dondurmalar, pastalar tadamayan Afrikalı çocuklar... Öte yandan ilk defa burada görüyorum; naylon poşetleri yuvarlak bir şekilde bağlayarak yaptıkları topla çıplak ayaklarla oynayan çocukları. Ve bir ağaç dalını bacakları arasından geçirip ya bir bisiklet, ya bir kay kay hayaliyle sürükleyen çocukları. Oysa bizim ne alırsan al memnun olmayan, bir oynamadan sonra oyuncağını kırıp atan, TV reklamlarında gördüğü her yeni lezzeti tatmak için ağlayan çocuklarımız, onların etrafında pervane olmuş, her isteklerini karşılayabilmek için çırpınan ana-babalarımız vardı memlekette. Burada buna benzer daha nice farklı yaşamlara şahit oluyorum ve buranın insanlarına karşı bir sevgi ve şefkat kaplıyor içimi.

Her toplumun bağlı olduğu birtakım **simgeler ve önemseddiği** bazı değerler vardır. Meğer bu topraklarda da muhabbetin sim-

geşiymiş kağıttan beyaz kalpler. Muhabbetin sunulacağı her vesilede bu kalpli süsler duvarlara asılmış. Hediyelere bağlanmış. Kartpostallara çizilmiş. Buradaki yaşama alışmakta önceleri zorluk çekmeme rağmen, akşam olup yatağıma uzandığımda, burada bulunmamın Rabbimin nimetlerinden bir nimet olduğunu düşünür ve her şeye rağmen burada olmaktan mutlu olduğumu hissedirim.

DARÜS-SELAM GÜNLERİ

Darüs-Selam, selamet diyarı. İnsanın içine huzur ve güven veren bu isim, aynı zamanda cennet mekânlarından bir mekân ismi olunca artık orada korku ve endişe duymuyor insan. Darüs-Selam'a gelen her kişi, selamet şehrine ve cennet misali bir diyara gelmiş olmanın heyecanını, huzurunu taşıyor olmalı. Ya da en azından anlamını bilenler için böyle bir his, sıcak duygular, iyimser düşünceler salıyor olmalı kalplere.

Bu şehre Darüs-Selam, selamet diyarı denmesinin sebebi de zaten, selametın yani İslam'ın geldiği ve halka huzur, felah ve selamet getirdiği bir diyar olmasındandır. Tanzanya'nın bu kıyı şehri, İslam'ın ilk ayak bastığı günden itibaren İslam yurdu, selamet diyarı olmuş ve Darüs-Selam olarak isimlendirilmiş.

Hint okyanusu kıyısında kurulmuş eski bir şehir olan Darüs-Selam ya da kısaca Dar, Tanzanya'nın en büyük, en canlı, en işlek şehri. Ülkenin ekonomik ve kültürel merkezi. Her ne kadar pek çok kişi burayı Tanzanya'nın başkenti olarak bilse de, asıl başkent Dodoma. Ülkenin tam orta kısmında yer alan ve gelişmiş şehirlerden biri olan Dodoma, başkentlik statüsünü 1974'te kazanmış. Bu tarihe kadar Dar, ülkeye başkentlik yapmış. Hala pek çok resmi bina ve idari ofis Darüs-Selam'da bulunmakta. Bu

AFRİKA MENEKŞESİ

şehir adeta ikinci bir idare merkezi gibi görev yapmakta.

Darüs-Selam çok dinamik ve hızla gelişen bir şehir. Bilhassa son beş yılda bir hayli gelişme ve modernleşme göstermiştir. Altyapı ve yol yapımının yanı sıra, çok sayıda büyük iş merkezleri, alışveriş merkezleri, ticarethaneler ve lüks konutlar inşa edilmiştir. Yabancıların çoğunlukla iş yaptıkları ve yaşadıkları yer burasıdır. Bunda Darüs-Selam'ın Doğu Afrika'nın en önemli limanı olmasının ve Afrika'nın Asya ve Arabistan bağlantısını gerçekleştiren bir merkez olmasının etkisi büyüktür. Bu da Tanzanya'nın ekonomik olarak olumlu yönde ilerlemesine bir vesiledir.

Darüs-Selam, Doğu kültürüyle Alman ve İngiliz etkilerinin birleştiği, geçmişle günümüz arasında köprü kuran bir şehirleşme sergilerler. Örneğin şehir merkezindeki Hint ve Arap dükânları ve pazarları Doğu kültürünü yansıtırken, Almanlardan kalma tren garı ve posta-telgraf binası ve hemen sahil kıyısında yükselen İngilizlerden kalma Katedral, Batı kültüründen esintiler sunar.

Şehir merkezindeki kiliseler Benedik ve Lutheran misyonerleri tarafından yapılmıştır. 1914'te Almanlarca inşa edilmiş olan merkezi tren garı ise, kıyı şeridini Tanganyika gölüne, yani ülkenin batı ucuna bağlar. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra da İngilizler burada idari ve ticari yönetim kurmuş, kendi yapılarını inşa etmişlerdir. Bununla birlikte toplum yapısı olarak Dar, tamamen bir Sevahili şehridir.

Darüs-Selam kıyı şeridinde balık pazarı ve adalar ile karşı sahil hattına sefer yapan feribot iskeleleri yer almaktadır. Buradan devam edilirse, "Okyanus Yolu" boyu, dinlenme ve yürüyüş yapmak için ideal, sakin bir yerdir. Diğer taraftan şehir merkezine doğru ilerleyince, çeşit çeşit tropikal çiçekler ve ağaçlarla donanmış serin, mis kokulu ve ferahlatıcı Botanik Bahçe, tam kar-

şısında ise arkeolojik ve kültürel tarihi eserlerin sergilendiği Ulusal Müze karşımıza çıkar. Şehir merkezinde Hint takıları, kumaşları, çay ve baharatları satan Hint dükkânları yer almaktadır. Ayrıca Hindulara ait birkaç mabet de bulunmaktadır. Bu sokaklarda adeta Hindistan'dan kokular ve esintiler hisseder insan. Şehir merkezinin bir diğer yakası ise, Asya kökenli Şiilerin yoğun olarak yaşadığı, Şii camilerinin ve küçük büyük dükkânların bulunduğu Şii kesimidir. Burada da onların kültürlerine ait ürünleri ve mutfaklarının özel yiyecek türlerini bulmak, hatta kendi kültürel yemeklerinin sunulduğu restoranlarda özel yemeklerini tatmak mümkündür. Şii Müslümanlar, İslami usullerle hazırlanmış yemekler hususunda son derece hassastırlar. İslami açıdan helal olmayan hiçbir şey yiyip içmemeye dikkat ederler. Kendilerine ait restoranlara yiyeceklerin helal olduğuna dair yazı asarlar.

Şehrin ana caddelerinde ilerlerken Afrika el sanatları, batık kumaşlar, hasır çanta ve terlikler, muz, dilimlenmiş ananas ve Hindistan cevizi satan seyyar satıcılar dikkati çeker. Bu seyyar satıcılardan "dafu" denilen büyükçe bir Hindistan cevizini satın alıp kırdırarak suyunu içmek, sıcak ve nemli okyanus havasında oldukça ferahlatıcı oluyor. Hindistan cevizinin kalın kabuğu içindeki suyu, sıcak havaya rağmen daima serin kalıyor. Bu ne tatlı, ne ekşi farklı tat, insanın susuzluğunu hemen gideriyor. Ardından da o lezzetli muzlardan bir-iki tane alıp yemek, Darüs-Selam'ın sokaklarında dolaşırken vitamin ve enerji deposu oluyor.

Afrika sanatlarının yerli sanatçıların maharetli elleriyle üretilip satıldığı Mwenge'de, sanatçıların küçük atölyelerindeki çalışmalarını seyretmek ve ürettikleri yerel sanat eserlerinden satın almak mümkün. Birbirinden orijinal, birbirinden narin ağaç biblolar, deri ve hasır çanta ve terlikler, Afrika'nın renkli yaşamını yansıtan rengârenk batık kumaşlar, bu kumaşlardan dikilmiş yerel kıyafetler, vahşi doğayı ve safarileri resmeden tablolar,

AFRİKA MENEKŞESİ

rengârenk boncuk ve kemik takılar bu pazarın ilk etapta göze çarpan sanat ürünleri.

Gerçek anlamda bir Tanzania havası tatmak için ise, en ideal mekânlardan biri olan Kariakoo Market'e gitmek gerekir. Kariakoo Market, Dar'ın tarihi meyve-sebze pazarıdır. Bu pazar, oldukça geniş bir alanda, haftanın her günü yerli pazarcılar tarafından taze meyve, sebze, baharat, geleneksel ilaçlar, balık, et ve ev eşyaları satılan Darüs-Selam'ın en kalabalık, en hareketli ve en çok yerel özellikler sergileyen mekânıdır. Bu pazarda hemen hemen aranan her şeyi bulabilmek mümkündür. Ayrıca Tanzania'ya özgü farklı yiyecek türleri, meyve ve sebze çeşitleri ve baharatın her türlü sergilerde sunulmaktadır. Kalabalığa ve hırsızlara dikkat etmek koşuluyla burada gezmek, alışveriş yapmak ve yerel Tanzania havasını tatmak son derece ilginç ve zevklidir.

Darüs-Selam'ın gümüş kumsallarla ve palmyelerle çevrili o tertemiz, zümrüt plajları ise, sıkça ziyaret ettiğimiz en gözde mekânlardan. Bu sakin ve dinlendirici plajlarda, bizim çocukların "family fun" dedikleri piknik, bisiklet sürme, yüzmek ve plaj kumlarında kuleler yapma, ailece en vazgeçilmez hafta sonu eğlencemiz. Özellikle şehre daha yakın olan Coco Beach, bazen sabah serinliğinde iki pelit ağacının arasında kahvaltı yaptığımız ve okyanusun o saatlerde en sakin modunda olan yeşil-mavi sularını seyrederek dinlendiğimiz veya akşam üzeri güneş batımında kıyı kayalıklarına çarpan hırçın deniz dalgalarının bembeyaz köpükleri altında ıslanarak yürüyüş yaptığımız en nadide aile mekânlarımızdan biri. Ayrıca şehirden yirmi dakika kadar kuzeye doğru arabayla veya şehir minibüsleriyle gidilince, hem yüzmek, hem piknik ve spor yapmak, hem de dinlenmek için mükemmel, benzer güzellikte Bahari Beach, Kunduchi Beach, Boko Beach gibi daha pek çok sahil kesiti ve plajlar var. Plaj kumları arasındaki birbirinden güzel deniz kabukları, deniz yıldızları ve deniz

TANZANYA

taşları ise meraklıları ve sanattan hoşlananlar için ideal.

Bir de Darüs-Selam'ın camileri var ki, benim için son derece özel ve güzel mekânlar. Ziyaret etmekten, içinde yerli Müslüman kardeşlerle ibadet etmekten ve her ziyaretimde anlamlı arkadaşlıklar, İslam kardeşliğini yansıtan sevecen ve gönülden ilişkiler bulduğum eşsiz huzur ortamları. Darüs-Selam'ın Müslüman muhitlerinde geçen içten ve anlamlı yaşam tecrübeleri. İslam'ın Afrika'ya özgü yerel incelikleri tamimiyle yansıtan bu camiler, Tanzanya'nın Müslüman yaşantısını gözlemleme, Tanzanya Müslümanlarını tanıma, onlarla ortak inançları, dünya ve ahirete dair değerleri paylaşma anlamında en özel mekânlar benim için. Burada hanımlar da Cuma hutbelerine ve namazlarına büyük bir itina ile iştirak ederler. Bilhassa Cuma günleri, bazen Magomeni'deki büyük merkez caminde, bazen Mikoçeni camiinde, bazen Kinondoni'deki camide hanım cemaatine katılıp Cuma günlerinin feyiz ve bereketini onlarla paylaşıyorum. Bu, benim Darüs-Selam yaşamımın vazgeçilmez bir parçasını oluşturuyor.

Bence Darüs-Selam'ın en güzel yanı, diğer Afrika başkentlerine nazaran gerçek anlamda bir "Afrika atmosferine" sahip olması. Şehirleşme ve modernleşmeye rağmen Afrika özelliklerini ve yerel farklılıklarını kaybetmemiş bir şehir olması. Her köşe başında karşımıza çıkan geleneksel kıyafetli Masailer, renkli ve canlı yerel Doğu Afrika giysili kadınlar veya siyah çarşafli Müslüman hanımlar, beyaz entari ve takkeli Müslüman beyler, yerel ürünler satan sokak satıcıları, köşe başı mişkakçıları (şiş kebab), balık tezgâhları, Afrika sanatları Darüs-Selam'ın kendine özgü değişmeyen manzaraları.

İşte yaşadığım, gördüğüm, tecrübe ettiğim, sevdiğim şehir, selamet yurdu Darüs-Selam. (Bkz: Fotoğraflar, s.145)

ORDA BİR KÖY VAR UZAKTA

Tanzanya'nın batı sınırındaki Kigoma kasabasına bağlı Uvinza köyüne ilk ziyaretimi, 1997 senesinin, Tanzanya'da iki yağmur mevsiminden biri olan Aralık ayında yaptım.

Uvinza köyü aşağı yukarı 30-40 haneli küçük bir köy. Köyde bir cami, bir kilise ve bir de ilkokul var. İlkokuldan sonra okumak isteyenler büyük kasaba ve şehirlere gitmek zorundalar. Köyde yatırım olarak bir tuz madeni var. Madenden tuz çıkarıp yemeklik tuz üretiliyorlar. Köy halkı fakir. Kendi ekip biçtikleriyle geçiniyorlar ve pek çok ihtiyaç maddesini kendileri elleriyle, ilkel metotlarla üretiliyorlar. Örneğin palmiye çekirdeklerinden yemeklerde kullandıkları palmiye yağı ve sabun elde ediyorlar. El emekleriyle hayatı idame ettiren marifetli köylüler, ihtiyaçları olan hemen her şeyi kendileri yapıyorlar. Evlerini, kullandıkları ev eşyalarının bir bölümünü, yere serdikleri hasırları, akşamları aydınlandıkları kandilleri kendileri yapıyorlar Hatta ağaçtan kağıt bile üretiliyorlar.

Elektrik ve su tesisatları yok. Su ihtiyacını köyün yakınından geçen ırmaktan temin ediyorlar. Kovalarla bu ırmaktan su taşıyorlar. Ancak ırmaktan sadece köy halkı değil timsahlar da istifade ediyor. Timsahların bulunduğu ırmaktan su almaya ve çamaşır yıkamaya giden beş köylü kızını timsahların parçaladığı konuşuluyor.

Çıplak ayaklı, yırtık elbiseli köylü çocuklar uzattığım bir şeker veya bir cikleti heyecanla alıp gülüşüyorlar. Ana-babalarına en zor işlerde bile yardım eden köylü çocuklar da büyükleri gibi son derece maharetliler. Su taşımaktan çamaşır yıkamaya, hayvanları gütmekten ev temizlemeye kadar hemen her işi yapabiliyorlar.

İki hafta kaldığım köyde, hayatın ne kadar zor olduğunu, köylülerin ne kadar zor ve sağlıksız şartlar altında yaşamak zo-

runda kaldıklarını gördüm. Fakat şunu da gördüm ki, her türlü zorluğa rağmen mutlu olabilen, hayatın sıkıntılarına sabırla tahammül gösteren, hayatı olduğu gibi kabul eden, elindekilerle yetinen ve daima şükreden, sabırlı, sevecen ve mutlu insanlar. Şikayet eden hiçbir kimseye rastlamadım.

Bir de anlamsız telaşlar içinde koşuşturup duran modern toplum insanını düşündüm. Daha büyük evlerde yaşayıp mutlu bir yuva kuramayan, her geçen gün konforu artan ama zamanı daralan, daha çok para kazanan fakat değerlerini ve sağduyusunu yitiren, devamlı tüketen ama bir türlü doymayan, geliri yüksek ama gözü gönlü aç insanları düşündüm. Birçoğumuz varlıklar içinde bir türlü mutlu olamazken bu fakir ve yalnız insanlar yokluk içinde mutluluğu yakalamışlar. Görünüşte onlar teknoloji- de, sanayide ve ekonomide yıllarca gerideler. Ama şu kısacık ömürlerine ruh katmada bizden çokça ilerideler. Bir yandan uza- ya gitmeyi başaran Batı toplumu diğer tarafta yanı başındaki komşusuna, akrabasına ziyarete vakit bulamıyor. Bir yandan bilgisayar ağları kurarken diğer yanda insan ilişkilerini bin bir par- çaya bölüyor. Şimdi her geçen gün cinayetlerin, bunalımların, yalnızlıkların, tatminsizliklerin ve intiharların çığ gibi arttığı so- runlarla dolu modern çağın Batı toplumu, gelecek nesilleri ürkü- tüyor. Belki de sanayi ve teknoloji çağının sunduğu imkânlar ya- nında getirdiği olumsuzluklardan henüz nasibini almamış fakir Afrika köylüsünün mutlu ve sevecen bakışlarının ardındaki sır da burada yatıyor. Çünkü onlar, hala birbirlerine sevgi, kardeş- lik, yardımlaşma ve paylaşma hisleriyle yaklaşabiliyorlar. (Bkz: Fotoğraflar, s.146)

Uvinza'ya ikinci ziyaretim ise Haziran ayında gerçekleşti.² Çocukların okulları tatil oldu. Hep birlikte maceralı bir tatil pla- nı yapmaya koyulduk. Daha önce iki kez uçakla gittiğimiz; eşimin

² 27 Haziran 2004

AFRİKA MENEKŞESİ

köyü Uvinza'ya bu kez trenle gitmeye karar verdik. Tanzanya'nın en doğusu ile en batısı arasındaki 1000 km'lik mesafeyi trenle ve yaklaşık iki günde, tabii herhangi bir gecikme, arıza, kaza vs. olmazsa, kat edeceğiz. Hint Okyanusu kıyısındaki 1914 tarihli, Alman yapımı Darüs-Selam tren istasyonundan başlayıp, ülkenin batı sınırına doğru Morogoro, Dodoma, Tabora, Kigoma hattıyla köye, Uvinza'ya ulaşacağız. 1000 km boyunca yaşlı trenimiz nice yollara, nice yaşamlara şahit olacak. Yalnız topraklara tekerlerinin sesi eşlik edecek. Trenle dura kalka ülkeyi bir baştan bir başa kat ederken birçok yerleşim yerlerinden, köylerden, tarlalardan, ormanlardan geçip, yerleşik hayatı, yerli insanları, kırsal kültürü görme fırsatı bulacağız. Tanzanya'ya gelen, buraları gezip görerek incelemek isteyen turistlerin genellikle tercih ettikleri bu uzun ve maceralı tren yolculuğu bizim ilk tecrübemiz olacak.

Bu nedenle heyecanlı ve bir o kadar da endişeliyiz. Çünkü bu yolculuğun bazı tehlikeleri de var. Yolda hastalanmak, sömürge döneminden kalma eski ve köhne trenin çeşitli sebeplerle arızalanıp yolda kalması vs. Fakat her şeye rağmen tecrübe etmeye değer diyerek 1. mevkiden biletlerimizi aldık. Fiyatça en pahalı olan trenin 1. mevkisi daha تنها ve bir kompartıman içinde ailecek yolculuk etme imkânımız var. Gece olduğunda da ranza yataklarda uyuyabileceğiz.

Tren genellikle çok kalabalık, yüzlerce yolcusu var. Ülkenin iç bölgelerine, hatta Orta Afrika'ya geniş çaplı kara ulaşımı sadece bu demiryolu hattıyla mümkün. Tüm Doğu Afrika'da bugün bile önemli bir yeri olan demiryolları, yaşama büyük kolaylık sağlıyor. Geniş çaplı yük ve yolcu taşıma işleri trenle gerçekleştiriliyor. Pek çok insan için tren batı yönüne, yani Orta Afrika'ya doğru gidebilmek için yegâne ulaşım aracı. Dolayısıyla tren tıka basa yolcu ve yüklerle dolu. Tanzanyalılar, ticaretin ve ekonominin işlek olduğu yerler olan kıyı şeridinden aldıkları çuvalar, koliler, sepetler dolusu ürünleri, çeşitli malzeme ve eşyaları, sanayi ürün-

lerinden ve daha pek çok tüketim malzemesinden yoksun olan iç bölgelere taşıyorlar. En ucuz biletli olan üçüncü mevkide, yolcular ve bagajlar adeta üst üste. Yan yana sıkış sıkış oturmuş yolcuların kucaklarında çocuklar, su bidonları, çantalar, sepetler. Bu şekilde saatlerce yol gidecekler. Yolcular yolda ihtiyaçları olan yiyecek ve içeceklerini de yanlarına almak zorundalar. Biz de bir hayli yiyecek ve içecek hazırlığı yaptık yolculuk için. Kuru ve bozulmayacak türden yiyecekler, termos içerisinde çay, birkaç kutu meyve suyu ve içme suyu, bir de tabii çocukların canları sıkıldıkça onları oyalayacak ciklet, şeker, kraker vs. Hepimiz önceden trende okuyacağımız kitapları, kolay vakit geçirmemize yarayacak el işlerini ve de yol boyu görüntülemek istediğimiz manzara-lar için kamera ve fotoğraf makinelerimizi hazır ettik. Heyecan ve merakla hareket vaktimizi beklemeye koyulduk.

Nihayet Pazar günü akşam üzeri saat beşte yaşlı, emektar trenimiz başkent Darüs-Selam'dan hareket edip batıya doğru yol almaya başlıyor. Tüm kıtaya özgürlük ateşi gibi yayılan Doğu Afrika tren yollarının raylarındaki serüvenimiz de başlamış oluyor. Trenin motoru hızlandıkça ve yol batıya doğru ilerledikçe, Tanzania'nın binbir rengi, sürpriz güzellikleri eşlik ediyor seyahatimize. Alabildiğince uzanan vadiler, asırlık ağaçlar arasına sığınmış mısır tarlaları, yapayalnız orman köyleri doğu ile batının zıtlığını sergiliyor. Trenin penceresinden etrafı, güneşin Tanzania'nın mısır tarlalarında batışını seyrederek bir müddet yol alıyoruz. İyice karanlık basınca, yanımıza aldığımız yiyecek sepe-tinden bir şeyler atıştırıp, yataklarımızı hazırlıyoruz. Ranza biçimi yatakların küçük merdivenle üst katına tırmanmak ve trenin sağa sola sallamalarıyla bir beşik gibi sallanarak üst katta yatmak çocuklar için müthiş bir eğlence oluyor. Birkaç kez o küçük merdivenden inip çıkıp, sonunda yorgun halde uyuyakalıyorlar. Gece Morogoro şehrini geçip sabah altı sularında, Tanzania'nın en büyük kenti ve siyasi idare merkezi olan Dodoma'ya varıyoruz.

Tren bu istasyonda bir saat kalıp yola devam edecek. Sabah serinliğinde trenden inip biraz etrafı dolaşma fırsatı buluyoruz. Yine istasyon kalabalık. Yolcular, bagajlar, seyyar satıcılar yukarı aşağı gidip geliyor. Tren yeniden hareket ettiğinde bu kez istikamet, bir diğer gelişmiş kasaba olan Tabora. Gün boyu istasyonlarda dura kalka yol alan tren, akşam on civarında Tabora'ya dört saatlik gecikmeyle ulaşıyor. Yolda bazı ufak tefek arızalar sebebiyle beklemek zorunda kalıyoruz. Tren burada da iki saat kalıp devam edecek. Burada yolculardan Mwanza ve Mpanda'ya gidecek olanlar başka trene aktarma yapıyorlar ve bizim trenin bazı vagonları başka trenlere transfer ediliyor. Böylece metrelerce uzun trenimiz biraz kısalmış oluyor. Gece yarısı buradan da hareket ediyoruz. Bu kez trenimizin tekerleri son durak Kigoma istikametine dönmeye başlıyor. Daha önümüzde katedeceğimiz uzun bir yol var. Sabah saatlerinde Kigoma'ya varmadan önce, Uvinza istasyonunda ineceğiz. Böylece yolculuğun bizim için olan kısmı tamamlanmış olacak.

Gece hareket ettiğimiz Tabora'dan sonra, güneşin ilk ışıkları orta Afrika'nın ıssız köylerinde bir kez daha ışımaya başlarken uyanıyoruz. Dışarıdaki manzara etkileyici. Serin sabah havası, ıssız, sessiz ve yalnız doğa ve tren raylarının tıkırtısına karışan seher rüzgârının uğultusu, yaşama ve ölüme, varlığa ve yokluğa, sahip olduklarımıza ve kaybettiklerimize dair düşüncelere götürüyor bizi. Namazlarımızı trende kılıyoruz. Kompartımanımızdaki küçük lavabo ve musluk abdest almamızda çok işe yarıyor. Tren hareket halindeyse oturarak, duruyorsa dışarıdaki köylülerden öğrendiğimiz kible yönüne göre serdiğimiz seccademiz üzerinde namazlarımızı eda ediyoruz.

Güneş doğup ortalık tamamen aydınlandığında pencereden dışarıyı seyretmeye devam ediyorum. Orta Afrika'nın sakin rüzgârlarıyla sallanan ağaçlar, uzakta kendi halinde yaşayan orman köyleri, bu yalnız dünyaya ortak olan irili ufaklı kuş sürüleri...

Tanzanya içlerine doğru ilerledikçe kuraklık biraz artıyor. Mevsim ve iklim değişikliği rahatlıkla hissedilebiliyor. Kıyılarda yağmur mevsimi henüz devam ederken, doğa yeşilliğini ve canlılığını korurken, iç bölgelerde mahsuller çoktan toplanmış, tarlalar kurumuş. Kıyıların yemyeşil mısır ve pirinç tarlalarının yerini, içerilerde sararmış, kurumuş, geriye koçanları kalmış mısır kökleri, fasulye gazelleri alıyor. Sahil şeridinin tipik bitki örtüsü olan palmiye, ananas ve Hindistan cevizi ağaçları tamamen kayboluyor. Yerini muzun çeşitleri, mango ağaçları ve çalı tipi ağaçlar alıyor. Geçtiğimiz küçük köyler, yapayalnız, sessiz ve ıssız. Çamurdan yapılmış, çatısı muz yapraklarıyla örtülü 4-5 küçük evden ve etrafındaki tarlalardan oluşan köylülerin dünyası, yakınlarından geçen tren ile azıcık ve kısacık da olsa renk kazanıyor. Trenin sesini duyup tren yoluna koşan köylü çocuklar, demiryolu kıyısına oturmuş trenin geçmesini bekleyen yaşlı nine ve dedeler, yolcuların tren penceresinden atacağı bir su şişesini, bir poşeti, bir gazete parçasını ya da bir parça yiyeceği gözlüyor. Camdan fırlattığım şekerleri kapışırken gülen ve el sallayan köylü çocuklar sanki dünyanın en mutlu gülen çocukları. Daha önce bu kadar içten ve gerçek bir mutlulukla parlayan göz görmedim. Yırtık elbiseli, çıplak ayaklı köylü çocuklarına her durduğumuz istasyonda trenin penceresinden kalem, oyuncak, şeker, bisküvi uzattım, sırf o içten gülüşleri ve mutlu bakışları tekrar tekrar görebilmek için. İki büküm eğilmiş beli, yırtık bir bez parçasına sarınmış yaşlı vücuduyla, trenin penceresine elindeki tası uzatıp bir şeyler vermemizi talep eden yaşlı köylü nineler, kucaklarındaki sepetlerden uzattıkları şeker kamışlarını, başları üzerindeki bal kabaklarını satmaya çalışan köylü kadınlar, ellerinde ağaç dalı, uzun sopalarla, muz yaprağından şapkalı, zayıf, ince bedenli, çıplak ayaklı çobanlar, yol kenarında, tarlalarda, toprak üstünde kıvranan çıplak bebekler kırsal kesim insanının yaşamından kesitler ve zihninden silinmeyecek tablolar. Bir an durup yöre insanının

AFRIKA MENEKŞESİ

sakin yüzlerine bakıp “Doğayla ne kadar da uyum içinde yaşayabiliyor bu insanlar” diye düşünmeden edemiyorum.

Yol boyu böyle nice ıssız köyler, nice yalnız istasyonlar geçerek, o ıssız ve yalnız köylerden bir köy, o trenin geçişiyle hareketlenip seslenen istasyonlardan bir istasyon olan Uvinza'ya yaklaşıyoruz. Orta Tanzanya'nın kuru topraklarında ilerleyen tren, bizi yolun sonuna yaklaştırıyor artık. Arızalanıp günlerce yolda kalmaya alışık bu eski tren için hiç de önemsenmeyecek altı saatlik bir gecikmeyle, sabah saat on sularında Uvinza'ya varıyoruz. Köy halkının çoğunluğu istasyonda toplanmış, gece dörtten beri gelmesi beklenen trenin yolunu gözlüyor. Trenin uzun uzun çınlayan sireni ve eski raylarda çıkardığı tıkırtılar duyulunca beklenen, yolu gözlenen misafirin gelişi heyecanıyla sevinç ve heyecan içinde telaşla trene koşuşturuyorlar. Diğer köyler gibi trenin gelişi Uvinzalıların da sessiz dünyasını renklendiriyor. İnenler, binenler, bir şeyler satmaya çalışanlar, trenden atılanları toplamaya çalışanlar vs. Biz de acele eşyalarımızı kapıya taşıyıp aşağı iniyoruz. Bizi Uvinza'da bırakan tren, az sonra Tanganika kıyısına, son noktaya varmak için bir kez daha hareket ediyor.

Karşımızda treni, daha doğrusu bizim gelişimizi bekleyen akrababa ve dostlarımızı buluyoruz. Yüzlerindeki geceden beri uykusuz bekleme yorgunluğu, bizi görünce bir anda kayboluveriyor. Yerini neşeli ve sevecen gülümsemelere bırakıyor. Büyük bir coşku ve sevgi ile karşılıyor, kucaklıyorlar bizi. Daha önceki ziyaretlerimdeki sıcak karşılamanın aynısı. Köy halkının bize sevgisi, gelişimize coşkusu hiç değişmemiş. Bir kez daha bu garip köylü insanların yokluk içinde mutluluğu yakalamış olmalarına hayret ve gıpta ederek her birini tek tek selamlıyor, kucaklıyorum. Hemen valizlerimizi, çantalarımızı yüklenip eve doğru yola koyuluyorlar. Biz de yanlarında köy evleri arasından, otlar, sazlar içinden geçerek bir süre yürüyüp, kayınvalidemin köyün en iyi evi denebilecek tek katlı, bahçeli, geniş avlulu evine va-

onumuz. Evde de çocuklar, gençler, komşular bizi aynı sevinç ve coşkuyla karşıyorlar. Biraz sohbetten sonra bizim için hazırlanmış odayı ve genişli köy yemekleriyle donatılmış sofrayı gösteriyorlar. Kızamış ötek, kasava birkisinin kızarmış kökleri, mehliden tutulmuş inice bir balık kızarması, sütlü çay, mangal ateşinde pişmiş mısır unu ekmeği, muz, papaya ve portakallar bu köy sofrasını ziyafete dönüştüren lezzetli yiyecekler.

Ertesi gün köyde sulu ahenklerini bozan yegâne ses, çocukların çığlıkları ve horozların öngüsü. Kalabalıklardan ve günlük tempodan çok uzaktadı, sabahın erken saatlerinde başlayan bir yaşamı tecrübe ediyorum. Kaldığımız beş günde bir yandan köydaki farklı yaşamı gözlemleyerek, bir yandan da beni görmeye gelen köylü kadın ve çocuklarla sohbet ederek vakit geçiriyorum. Bildiğim kadar Sevahili dilinde onları selamlamam, hal hatır sormam, sordukları soruları yarım yamalak cevaplamam onları mutlu ediyor. Benimle kendi dillerinde sınırlı da olsa anlaşılacak hoşlanma gidiyor. Az çok Sevahili'yi kavradım. Konuşulandan anlayabiliyorum ancak, konuşmalara katılıp bir şeyler söylemek ya yanlış kelimeler kullanıyorum ya da cümleye başlayıp genişimi getiremiyorum. Ama en azından köylülerle sohbetlerimiz sıkıcı olmaktan çıkıyor, meşeli ve gülüşmeli geçiyor. Bazen onlar benim söylediğim bir şeye gülüşüyorlar. Bazen ben onların gariplediğim bir yönlerine gülüyorum.

Evdeki içi genç oğlanlardan en beceriklisi, kayınvalidemin sağ kolu, çalışan Fide, temizlik, çamaşır, alışveriş, yemek işlerinden sorumlu. Fide, mangal ateşinde yunuşacak, harika ekmecekler yapmada usta. Benim ve çocukların, çok az konuşan ama devamlı çalışan sessiz arkadaşımız ve yardımcımız. Çamaşıklarını yıkarken, soframızı kurarken hep gülümser ve o çok sevdiğimi bildiği ekmecekleri, mangal ateşinde ve alüminyum tencerede nar gibi pişirip, içten içe büyük bir iş başarma gururuyla soframıza getirir. Nehirden yakaladığı 1 metrelik balıkla ve rafiki (arkadaş) di-

ye hitap ettiği oğlum küçük Abdulkadir'le fotoğraf makineme verdiği mütevazı duruş ve güler yüzlü pozu, Fide'den bize bir anı.

Bu arada köyde bazı ev ziyaretleri de yapma fırsatım oldu. Köy evlerine gelince, onlar şehir evlerinden biraz farklı. Genelde çamurdan, keresteden ve çalıdan, iki veya üç odalı, karanlık ve çok az eşyalı küçük evler. Az sayıda taş ve beton ev var. Kayınvalidemin evi, köyün en iyi evlerinden denebilir. Yatak odalarının ve oturma odasının bulunduğu, mütevazı eşyalarla döşeli ana bölümün önünde bahçe, arkasında geniş bir avlu bulunuyor. Hemen hemen günün tamamı bu avluda geçiyor. Ev işlerinin yürütüldüğü hareketli bölüm burası. Avluda tavuklar, horozlar, civcivler dolaşıyor. Boydan boya gerilmiş ipten yıkanan çamaşırlar asılı. Bir kenara serilmiş hasır üzerinde gelip giden köylüler oturup söyleşiyor. Köşedeki taş yunak ve çeşmede bulaşıklar yıkanıyor. Yanı başındaki tahta masada yıkanan bulaşıklar kurumaya bırakılıyor. Avlunun sağ ve solunda sıra sıra dizilmiş küçük odalar var. Bu odalardan biri banyo, biri tuvalet, biri Fide'nin odası, biri erzak deposu, biri yemek masası ve sandalyelerin yerleştirildiği yemek odası, diğer ikisi köyün genç öğretmen çiftine kiralanmış ve en büyük olanı da yemeklerin pişirildiği mutfak niyetine kullanılan oda. Bu en geniş odada karşı duvar boyunca sıra sıra beş adet büyüklü küçüklü mangal sıralanmış. Duvarın köşesinde dayalı bir çuval mangal kömürü duruyor. Sabah namazından sonra yakılan mangalların büyüğünde koca bir kazan sıcak su gün boyu kaynıyor. Her an sıcak su ihtiyacı bu kazandan karşılanıyor. Diğer mangallar üzerinde büyüklü küçüklü alüminyum tencerelerde çeşitli yemekler pişiyor. Bir elektrikli fırın kadar geniş olan mangalı ve en büyük alüminyum tencereyi Fide, o nefis ekmekleri pişirmede kullanıyor. "Kiti" dedikleri küçük tahta oturaklara ise mangal başında yemek pişirirken oturuluyor. Bir köşede yemek işlerinde kullanılan su kovaları, diğer köşede mutfak malzemelerinin bulunduğu eski bir tahta dolap var.

Bildiğimiz mutfaklardan bir hayli farklı olan bu büyük odada, bir kenara ilişip işçilerin ve yardıma gelen köylü kadınların yemek pişirini, kendi usullerince çalışmalarını izlemek, mangal başı sohbetlerini anlamaya çalışmak gün boyu yaptığım en zevkli iş köydeki kısa tatilimde.

Köydeki bu kısa tatilimizde hoş vakitlerimizi gölgeleyen iki üzücü olay yaşadık. Köye varışımızın ertesi günü, akşam üzeri, her işimize koşan, bizi gezdirip her türlü ihtiyacımızı temin etmeye çalışan, güler yüzlü, iyilik sever dostumuz ve yakın akrabamız Cuma'nın köy meydanındaki fuel oil dükkânı patladı. Tanklardaki fueloilin sıcaktan genleşmesi ve ansızın patlamaya başlamasıyla dehşetli bir yangın çıktı. Köyün petrol ve gaz ihtiyacını karşılayan Cuma kardeşin dükkânı tamamen ve civar dükkânlar kısmen yandı. En kötüsü de o anda dükkânında bulunan Cuma kardeş ağır yanıklarla güçlkle alevler arasından çıkartıldı. Köyde hastane ve yeterli sağlık servisi olmadığından en yakın, 40 dakika mesafedeki Birleşmiş Milletler Sığınmacı kampına yetiştirildi. Yeterli olmasa da en azından bu kampta bir sağlık servisi bulunmaktaydı. Cuma kardeş, sağ kolu, göğsü ve yüzü yanık olarak yetiştirildiği hastanede yanıkları temizlenmek üzere müdahaleye alındı. Diğer taraftan tüm köy halkı göklere yükselen alevleri başka yerlere sıçramadan söndürebilmek için uğraşıyor, koşuşturup duruyorlar. İtfaiye, ilk yardım, güvenlik gibi hiçbir kamu hizmeti yok. Kovalarla taşınan suyla dev alevlerin söndürülmesi mümkün değil. Kimse bir şey yapamıyor, alevlere yaklaşmak bile olanaksız. Tanklar hala adeta birer bomba gibi patlıyor. En azından alevler diğer dükkânlara ulaşmadan pirinç, un, şeker, tuz, mısır, fasulye çuvallarını uzaklaştırmaya, halkın aşkı olan bu mahsulleri kurtarmaya çalışıyorlar. Alevler dükkânları, mahsulleri ve zavallı köylülerin yüreğini yakarken, ben de ancak uzaktan hüznle bakakalıyorum. Diğerleri gibi benim de elimden bir şey gelmiyor, yangın benim de yüreğimi yakıyor. Köylüler gibi yangına koşsam ne

çare. Yapacak bir şey yok. Gücüm yetmez onların gücü yetmediği gibi patlamayı durdurmaya. Bir ünlü yazar mutluluğun resminin çizilip çizilemeyeceğini sormuş bir zamanlar. Bence en zor çaresizliğin resmini çizmek oysa. Kağıdın üzerine düşen hiçbir gölge aczi ve çaresizliği resmetmeye yetmez.

Halk bağrışarak yangına koşarken ben odama girip kapıyı kapadım. Seccademin başına oturdum, Hizbul Bahr'ı okumaya başladım ve bildiğim, aklıma gelen bütün duaları. Yangına dur demeye gücü yetecek yegâne yüce Zat'a el açıp, göz yaşı döküp "dur" demesini, zavallı insancıkları kurtaracak emrini vermesini niyaz ettim. Hizbul Bahr ile denizde boğulmaktan kurtulanların kurtuluşu gibi, alevler arasında yanmaktan kurtulmaları için dua ettim. Dışarıdan gelen feryatlarla tekrar dışarı fırladım. Kayınvalidem salonda dört dönüyor, gözyaşlarına boğulmuş, ağıtlar yakarak ağlıyor. Bir yandan onu sakinleştirmeye uğraşırken, bir yandan da endişelerim gittikçe artmaya başlıyor. Eşimin de Cuma kardeşe beraber dükkânda olduğunu bildiğimden onun da kaza ya kurban gitmiş olabileceği aklıma geliyor ama sakin olmaya zorluyorum kendimi. Kalabalık, telaş, koşuşturma ve bağrışmalar arasında kesin bir haber almak mümkün değil. Neyse ki çok geçmeden eşimin koşarak evi, bizi ve çocukları kontrol etmeye ve kendisinin de iyi olduğunu haber vermeye gelmesiyle içimiz rahatlıyor. Cuma'nın yanıklarla hastaneye götürüldüğünü o zaman öğreniyoruz. Bunun üzerine kayınvalidem Cuma'nın hanımına ve çocuklarına yardım için onun evine koşuyor. Birkaç saat sonra, nasıl olduğunu anlayamadan patlamalar, ardından da dev alevler ve çıkardığı siyah korkunç duman hafifleyerek sönmeye başlıyor. Akşam köy meydanından artık evlerine geri dönenlerin dilinde şükür duaları ve yüzlerinde "ucuz atlattık" dercesine hafif bir rahatlama seziliyor. O akşam evde özel yemek pişti ve sepete hazırlandı. Köydeki neredeyse tek ulaşım aracı olan, Muhammed isimli bir köylünün kamyonetiyle, Cuma'nın yatırıldığı mülteci

kampının sağlık servisine yemek götürüldü.   lerinde e im ve ka-
yınvalidemin de bulunduğu kalabalık bir grup köylü kamyonetin
kasasına doluşarak Cuma kardeşi ziyarette gittiler. O gece e im
Cuma kardeşin yanında hastanede kaldı.

Tüm köy halkını hüzne boğan bu beklenmedik kazadan son-
ra, köye varı ımızın üçüncü gününde küçük yavrumuz Abdulka-
dir ansızın ağır şekilde hastalandı.  shal ve kusma sebebiyle iki
gün içinde halsiz yatağa d  en oğlumuz devamlı kusmaktan hiç-
bir şey yiyip içemez hale geldi. Köydeki imkânsızlıklar nedeniyle
iki saatlik mesafedeki Kasulu kasabasında bulunan hastaneye g -
t remedik. Köyün 30 yıllık ya lı doktoru elinden geleni yapmaya
 alı tıysa da sağlık ve tedavi koşullarındaki yetersizlik nedeniyle
fazla bir şey yapılamadı. Köyün bir adet eski mikroskobun bulun-
duğu tozlu laboratuvarında yapılan testte sıtma ve tifo tespit edil-
di. Giderek durumu ağırlaşan yavrumuza evde serum takmaya uđ-
raşan doktor, büyük çabalara rağmen muvaffak olamadı. Bu hal-
de hasta yavrumuzla Dar s-Selam'a geri dönüş için gece trene
bindik. Yolculuğu atlatırsa Dar s-Selam'a varır varmaz hastane-
ye g t recektik. Trende önce ona rahat yatacağı bir yer hazırla-
dık ve zaman zaman azıcık da olsa onu canlandıracak bir şeyler
yedirmeye, enerji vermeye yarayan solüsyondan içirmeye  alı a-
rak, Rabbimizin yardımlarıyla Dar s-Selam'a vardık. İlk i  Ab-
dulkadir'imizi hastaneye yetiştirmek oldu. Serum takılarak, ishal
ve kusması kesilinceye kadar hastanede kaldık. Bu arada yapılan
tetkiklerde oğlumuzun sıtma ve tifo olmadığı, bir tür besin zehir-
lenmesi geçirdiği tespit edildi. Gerekli tedavi uygulandıkça iyi-
le meye ba layan oğlumuzu ertesı gün akşam eve getirdik. Böyle-
ce bir kez daha aczin ve çaresizliğin nasıl bir şey olduğunu, her  e-
ye gücü yeten ve çareleri tükenmeyen yegâne gücün, yaratıcı,
takdir edici, düzenleyici, her i i hikmetle irade edici Rabbimiz ol-
duğunu yakinen idrak edip, unutulmaz tecrübelerle on günlük se-
r venimizi tamamladık. (Bkz: Fotoğraflar, s.147)

II.BÖLÜM

TANZANYA'DAN İNSAN MANZARALARI

TANZANYA'DA İNSAN: YOKLUK İÇİNDE MUTLULUK

"İnsanlığın doğduğu yer" diyorlar Tanzanya'ya. 1,75 milyon yıl öncesine ait ilk insan fosili burada bulunmuş. Tanrının ilk insan Adem'i Cennetten çıkarıp buraya gönderdiği ve insanlığın buradan başlayıp tüm dünyaya yayıldığı söyleniyor.

Afrika'nın en geniş yüzölçümlü ülkesi olan Tanzanya 36 milyonluk nüfusu ile neredeyse bomboş topraklara sahip. Ekonomik olarak henüz gelişememiş olan Tanzanya halkı, tarım ve hayvancılıkla yaşıyor, geçimini kahve, çay, tropikal meyveler, deniz ürünleri ve maden gibi kaynaklardan sağlıyor. Ülke insanı yoksul ve hayat standardı çok düşük. Dağlık bölgelerde yoğunlaşan nüfus, sayıları 120'ye varan değişik kabilelerin üyelerinden oluşuyor. Tanzanya kabileleri arasında en kalabalık ve kültürlerini bugüne kadar devam ettirebilmiş olanı Masailer. 300 yıl önce Sudan'dan buraya göç etmiş olan Masailer, 19. yüzyılda kaşifler ve tüccarlar arasında "korkusuz savaşçılar" olarak ün salmışlar. Geleneklerine sıkı sıkıya bağlı yaşıyorlar.

Sekizinci yüzyılda Araplar Tanzanya'ya gelerek İslâmiyet'i yaymışlar. Sahil bölgelerine gelen Arap tüccarlar, bilhassa Zengibar adası civarına yerleşmişler ve buradan iç bölgelere uzanan ticaret yolları oluşturmuşlar. Araplarla yerliler arasında gerçekleşen evliliklerle kendilerine has dilleriyle birlikte yeni bir toplum ortaya çıkmış. Arap-Afrikalı karışımı bu toplumun dili, Arapça'ya çok benzer olan ve Kenya, Tanzanya, Mozambik ve adalarını kapsayan tüm Doğu Afrika'da konuşulan Sevahili'dir. Arapça ve Farsça'dan birçok kelimeyi içinde barındıran bu dil önceleri Arap alfabesiyle yazılıyormuş. Daha sonra yazı devrimi ile Latin harflerine geçilmiş. Arap alfabesi kullanılarak

yazılmış, o dönemlere ait çok sayıda dini eser ve doküman muhafaza edilmiş. Sevahili sahil kelimesinden gelir ve sahil halklarının dili demektir. Bu dili konuşan topluluğa da genel bir isimlendirmeye Sevahili halkı ve Sevahili kültürü denmiştir. İlk olarak Arap tüccarlar vasıtasıyla gelen İslam inancı ve yaşam biçimi Sevahili kültürünün temelini oluşturur. Hristiyanlık ise ilk defa 1840'larda Avrupalı sömürgeciler vasıtasıyla gelmiş ve misyoner faaliyetleriyle giderek yaygınlaşmıştır.

Nüfusunun ortalama üçte biri Müslüman olan Tanzanya'da, Sünni Müslümanların çoğunlukta olmasına rağmen idari, teknolojik ve dini üstünlük Hristiyan kesimin elinde. Bunda, Avrupalı ve Amerikalı Hristiyan misyonerlerin Afrika kıtasında uzun yıllar öncesinden beri devam edegelen, eğitim-okul, sağlık ve ekonomi alanlarında yoğunlaşmış faaliyetleri birinci derecede etkili. Hristiyan misyonerlerin yardımlarıyla açılmış okullar, kütüphane ve çeşitli eğitim kurumları, sağlık ocakları ve hastaneler, çeşitli yardım dernekleri ve vakıfların sayısı, devlete ait bu tür kurumların sayısı yanında son derece yüksek. Hristiyanların bu tür toplumsal hizmetlerinin tesiriyle ülkede yerli Hristiyan nüfus giderek çoğalmakta. Diğer yanda Müslümanların eğitim, öğretim ve dini faaliyetlerini yürütme ve geliştirme imkânları fakirlik ve destekten yoksunluk nedeniyle yok denecek kadar az. Müslüman okullar ve camiler bakımsız ve kaynaktan yoksun.

Tanzanya'da pek çok kabileden oluşan yerli Afrikalıların yanı sıra çok sayıda Arap, Hintli, Pakistanlı ve Avrupalı da yaşamaktadır. Böylesine çok etnik grubun bulunduğu heterojen bir yapıya sahip Tanzanya toplumu toleransın ve hoşgörünün güzel bir biçimde yaşandığı barışçıl bir toplum. Genelde fakir ancak mutlu ve yardımsever insanlar. Doğanın ve kültürlerinin korunması konusunda ortak bir anlayışa sahipler. Ayrıca, köylerdeki yaşam şehir merkezlerindeki bir hayli farklı. Son derece fa-

kir olan köylüler, çoğunlukla çamurdan veya ağaç yapraklarından yapılmış evlerde, doğayla iç içe basit bir hayat sürer. Elde edebildiği tarım ve hayvan ürünleriyle beslenir. Çoğunlukla elektrik ve içme suyu bulunmayan köylerde eğitim ve sağlık koşulları da son derece yetersiz. Doğumlarda yaşanan ölümlere sıtma, kolera, difteri ve AIDS gibi hastalıklardan kaynaklanan ölümler de eklenince sağlık koşullarının ne derece elverişsiz olduğu ortaya çıkar.

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE DOĞU AFRİKA'NIN KÜLTÜR MİRASI: MASAİLER

Tanzanya toplumu, çok farklı kökenden insanların bir arada yaşadığı heterojen bir özelliğe sahip olması sebebiyle hareketli ve zengin kültürü olan bir toplum. Tanzanya'nın yerli halkı da pek çok kabileden gelmekte. Bu kabileler içinde en kalabalık olanı ve kültürlerini bugüne kadar devam ettiregelmiş olmaları bakımından en tanınmışları Masai kabilesi. Masailer, adeta geçmişten günümüze uzanan bir kültür köprüsü.

Afrika'nın en eski kabilelerinden olan Masailer, geleneklerine sıkı sıkıya bağlı yaşıyorlar. Tanzanya ve Kenya sınırları içinde yer alan geniş Masai Mara, diğer adıyla Serengeti, Masai topluluğunun çoğunlukta oldukları bölge.

"Sonsuz topraklar" anlamına gelen Masai Mara, bugün çağdaş insan için hala bir masal ve ancak belgesel filmlerde görülebilen uçsuz bucaksız vahalar içinde yüzlerce çeşit hayvan. Kenya ve Tanzanya'nın bağımsızlığını kazanmasıyla birlikte, şimdi büyük bir özenle korunan, kilometrelerce uzanan bu topraklarda yaşayan Masai kabilesi, bin yıl önce Sudan'dan gelmiş ve bugün

nüfusun sadece yüzde ikisini oluşturuyor. Cesaretleri, savaşçı ruhları ve sığırlarına bağlılıklarıyla ünlü Masailer, kutsal bildikleri sığırın sütünü, kanı ile karıştırıp Hindistan cevizi kabuğundan yaptıkları kaplarda içiyor, sığırlarına son derece önem veriyor, hastalandıklarında onlara çocukları kadar özen gösteriyorlar. Sığırlarını asla kesmiyor, etini yemiyorlar. Sürekli olarak sığırlarını otlatabilecekleri yeni yerler arayarak, hiçbir toprağı sahiplenmiyorlar ve yılda iki kez gelen yağmur mevsimi nedeniyle yağmurun peşinde, Masai Mara'da yılda iki kez yer değiştiriyorlar. Geçici evlerinden başka hiçbir şeyler olmayan Masailer'in mezarlıkları da yok. Ölülerini gömmek yerine; uzaklara, vahşi hayvanlara bırakıyor ve kültürleri ile inançlarından başka hiçbir şey taşımıyorlar sanki. Bugün hala tüm dünyanın dikkatini çeken Masai insanları, ince uzun bedenleri, genelde kırmızının hakim olduğu kıyafetleri, boncukları, takıları, incecik örgülü saçları ve her şeyden önemlisi büyük bir dirençle ayakta tutmaya çalıştıkları geleneksel kültürleriyle önem kazanıyorlar. "Maa" dili konuşan Masai Kabilesi'ne ait olmanın en önemli göstergesi, küçük yaşlarda pek çok yerinden deldirdikleri kulakları ve asılı geleneksel takıları.

Masailerin tipik köylerinin dışında, çağdaş yaşama biraz daha ayak uydurmuş üyeleri de var. Geleneklerini korumak adına, uzun yıllar sürdürdükleri ısrarlı tutum bir yana; Batı kültürünün güçlü etkisi, dirençlerini de yavaş yavaş kırıyor Masailerin. Yerleşik köylere taşındıkları yaşamları, biraz daha batılı izler taşıyor.

Toprağına bağlı olarak yaşayan Masailerin geçimi, hayvanları ile geleneksel el sanatlarına dayalı. Kentlere yakın köylerde ve kentlerde yaşayan Masailer, el sanatlarıyla ürettikleri mallarına kent pazarlarında alıcı arıyor ve özellikle turistlerden alıcı buluyorlar. Boncuklar, takılar, maskeler ve kumaşlardan oluşan tezgâhları, rengârenk bir panayıra dönüşüyor ve hem kendileri, hem de ürünleri giderek daha turistik, daha ticari bir kimlik ka-

zanıyor. Sadece sattıkları değil bizzat kendileri de turistlerin ilgi odağı oluyor. Kendileriyle fotoğraf çektiren yabancılardan karşılığında para istemeyi ihmal etmiyorlar. Böylece kentlerde bir geçim yolu tutturmışlar. Ayrıca şunu da unutmadan ekleyeyim, Masai delikanlılarını, korkusuz, cesur ve savaşçı ünlerinden dolayı olsa gerek, başkent büyük binalarında, inşaatlarda, dükkanların kapılarında güvenlik görevlisi olarak görmek de mümkün. Genelde polis kıyafetine benzeyen üniforması ve elinde telsiziyle görmeye alışık olduğumuz güvenlik görevlilerini, bu kez geleneksel kıyafeti içinde ve silahı olan uzun kalın sopasıyla büyük ve gösterişli bir binanın önünde bekleyen bir Masai olarak görmek çok ilginç oluyor.

Tüm geleneklerinin yanı sıra, çağdaş dünyaya ait küçük izler de görülüyor yaşamlarında. Örneğin, kollarındaki dizi dizi boncuklarla bir arada duran dijital saatleri, kırmızı örtülere bürünmüş ince, uzun bedenleri altındaki spor ayakkabıları, hatta incik boncuk tezgâhlarının yanı başında dinledikleri küçük radyoları, insan yaşamının her zerresine nüfus etmiş çağdaş dünyanın unsurlarından tamamen sıyrılmanın yine de mümkün olamadığının göstergesi.

Küçük kızım ve oğlum, resimlerde gördükleri Masailerle şehirde dolaşırken karşılaştıklarında önceleri korkup çekinmişlerdi. Farklı giyim tarzları, uzun boyları, incecik örgülü saçları, özellikle de ellerindeki uzun sopaları çocuklara ürkütücü gelmiş olacak ki "Bizi yakalayıp kaçırırlar mı, Bizi öldürürler mi?" gibi sorularına maruz kalmıştım. Ancak daha sonra karşılaşmalarımızda, Müslüman görünüşümüzden dolayı "Selamun aleykum" şeklindeki selamlamaları ve gülümseyip el sallayan sevecen tavırlarıyla çocukların sempatisini kazandılar.

Masailer, sergiledikleri yaşam tarzıyla kimseye zarar vermeyen, yıkıcı ve bozucu değil bilakis, başta doğayı ve hayvanları olmak üzere tüm doğal yaşamı koruma konusunda hemfikir olmuş,

bu konuda ellerinden geldiğince direnen insanlar olduklarını ispatlıyorlar. Bu anlamda, bir yandan doğayı ve canlı ekolojileri koruma sloganları atarken, diğer yandan sadece kendi menfaatleri uğruna, telafisi mümkün olmayan nükleer kirliliğe, radyoaktif yıkımlara ve savaşlara meydan verenlerden, doğayı ve insanları öldürenlerden çok daha samimiler. (Bkz: Fotoğraflar, s.148)

KONGO'DAN GELEN MİSAFİR

Bir gün cep telefonuma Kenya'daki arkadaşım doktor Zahra'dan bir mesaj geldi. Sağlık memuru Müslüman bir Kongo'lu arkadaşın iş amacıyla Darüs-Selam'a geleceğini ve ona en ucuz fiyattan bir otel ayarlamamızı istiyordu. Ben de 40-50 dolardan aşağıya doğru dürüst bir otel bulunmadığını ve gelecek olan arkadaş evimizde misafir edebileceğimizi bildirdim. Dr. Zahra bu teklifime çok teşekkür ve dua etti. Zira bu arkadaş çok zor şartlar ve maddi imkânsızlıklar içinde Darüs-Selam'a gelecek ve bazı teknolojik eğitimler alarak ülkesine götürecekti. Buraya geliş gidiş masraflarını da, bir sivil toplum kuruluşunda Afrika için gelişme projeleri üreten hayırsever bir hanım kardeşim karşılayacaktı.

Dr. Zahra'nın bize bildirdiği gibi Kongo'dan gelecek olan misafirimiz Pazartesi sabahı saat iki sularında Darüs-Selam'a vardı. Biz de Kongo'dan çıkıp Zambiya üzerinden Tanzanya'ya giren ve yaklaşık üç gün süren uzun bir otobüs yolculuğu sonunda başkent Darüs-Selam'a ulaşan misafirimizi almaya gittik.

Kongo-Zambiya-Tanzanya seferi yapan Takwa otobüslerinin terminali küçük, köhne, yıkık dökük. Üç gündür yağmur altında seyahat eden otobüs de bir hayli eski ve çamur içinde. Çamura batmış bagajlar ve yorgun yüzler arasında, gelip kendisini al-

AFRİKA MENEKŞESİ

mamızı bekleyen, endişeli yabancı gözlerle sağı solu araştıran kişinin beklediğimiz misafir olduğunu anlamakta zorlanmadık. Yaklaşıp selamlaşınca kendini tanıttı ve yanılmadığımızı anladık. Önceden tanışmadığımız halde, karanlıkta ve kalabalık içinde kolayca birbirimizi bulabildiğimize sevinerek evin yolunu tuttuk.

Evimizde misafir ettiğimiz Kongolu Cibril kardeşle bir hafta geçirdik. Yoğun, her günü dolu dolu ve zihnimizde Kongo'ya doğru sayısız pencereler açan unutulmaz bir hafta. Onun gelişi, evde ve bizlerde daha önce yaşamadığımız farklı etkiler bıraktı. Onun gelişi, bir anda Kongo'yu Tanzanya'ya, oradan da Türkiye'ye bağladı. Kongo'daki kardeşlerimizden gelen bir ses, bir soluk, bir yakarış, bir gönül bağı, bir kucaklaşma oldu adeta. Bu zamana kadar Kongo'da yaşamın nasıl olduğunu hiç düşünmemiştim. Kongolu Müslümanları hiç merak etmemiştim. Yıllar yılı orada iç savaş olduğunu duyuyor, biliyordum. Ama dünya coğrafyasının savaş ve kargaşa kesitlerinden biri olarak zihnimde sıradan bir yere sahipti Kongo. Oysa şimdi Kongo buraya, Kongo'daki insanlar bize ne kadar da yakınlaştı. Onların derdi bizim derdimiz oldu. Onların iman ve yaşam mücadelesi bizim mücadelemiz oldu. Oysa yeni bir şey değil. Bu dertler ve mücadeleler yıllardır vardı orada. Ama biz, dünyanın daha pek çok yerindeki kardeşlerimizi unuttuğumuz gibi Kongo'ya da uzak ve duyarsızdık. Cibril kardeşin gelişi yeniden canlandırdı içimizdeki insanlık, kardeşlik, merhamet yanlarını. Buluşturdu bizi oradakilerle. Zihinlerimizde ve gönüllerimizde açtığı pencerelerden, uçurdu Kongo'ya muhabbetlerimizi, dualarımızı, kardeşlik hislerimizi. Onun şahsında misal buldu Kongolu Müslümanların yaşamı. Ve canlandı gözlerimizde. Cibril kardeşin azmi, yılmayan mücadelesi, ağır sorumlulukları ve inanılmaz hayat hikâyesi bize ibretli bakış açıları kazandırdı. Cibril kardeşin hayatı, Müslümanlığa ilk adım atışıyla başlayan ve akıl al-

maz sıkıntılarla gelişen bir serüven. Yılmadan devam eden bir mücadelenin öyküsü.

Zeki, dinamik ve gördüğüm en çalışkan insanlardan biri diyebileceğim Cibril Kasongo, yüksek okul yıllarında Hristiyanlıktan Müslümanlığa geçmiş. Tamamen Hristiyan olan ailesinin tek Müslüman ferdi olarak onlardan büyük tepki ve baskı görmüş. Sadece İslamiyet'e dönüş yapmakla kalmamış, ilk günden beri bu dinin güçlü bir savunucusu, tebliğcisi ve yılmaz mücadelecisi olmuş. Kendisine yapılan aşağılamalara, dışlamalara ve İslam'dan caydırmaya yönelik baskılara rağmen, gidip geldiği yerlerdeki insanlara, Hristiyan olan akraba ve yakın çevresine yeni dinini anlatmaya, Hristiyanlıkla arasındaki köklü farkları dile getirmeye ve İslam'ın evrensel ve yüce mesajını bilmeyenlere bildirmeye uğraşmış. Aynı zamanda da fakirlik, imkânsızlık, gizli baskı ve zulüm altında bulunan ülkesinin Müslümanlarına yardım etmeye yönelik projeler üretmeye, çalışmalar yapmaya koyulmuş. Kendisi gibi, Hristiyan bir ailenin Müslümanlığı tercih etmiş tek ferdi olan hemşire Rose (sonradan Mwajuma oluyor) ile yaptıkları evlilikle hayatlarını ve kaderlerini birleştirmişler. Şu an dördü kız, üçü oğlan yedi çocuk sahibi olan Cibril ve Mwajuma, iki odalı evlerinde üç yetim ve iki kardeşlerine de bakıyorlar. Yedi çocuk, üç küçük yetim, iki genç kardeşle beraber toplam on dört nüfus Lubumbashi'deki iki odalı kiralık evde yaşıyorlar. Hayat, bölgedeki diğer Müslümanlar için olduğu gibi Kasongolar için de çok zor burada. Günlerini çoğunlukla sadece bir parça ekmek ve mısır bulamacı ile geçirmek zorundalar. Buna rağmen çocukları da dahil Kasongolardaki çalışma, üretme, başkalarına yardım etme gayreti hiçbir zaman eksilmeden devam ediyor. Bu nedenle kasabalılarının umut ışığı, dayanağı ve destekçisi durumundalar.

Her daim mahcup duruşuyla boynu eğik, yere bakarak konuşan Cibril kardeş, kendi hayatını dile getirmekten çekiniyor.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

Onun o mahcup duruşunun ardında güçlü ve dirayetli bir karakter gizli olduğunu anlamamak mümkün değil. Nitekim onun hayatıyla ilgili detayları Dr. Zahra'dan öğrendiğimizde, yaşadıklarının ve yaşamakta olduklarının duruşuna, bakışına nasıl da yansıdığını fark ediyoruz.

Duruşu derin, bakışı derin adam, ilk olarak 1986 yılında sağlık memuru olarak mezun olduğu yüksek okulun hastanesinde işe başlar. Aynı zamanda da Sağlık Bakanlığı'nın aşı ve bağışıklık merkezinde sağlık müdürü olarak çalışır. Uluslararası sağlık teşkilatlarında görev alır. 1992'de Uluslararası Kızıl Haç ve Kızıl Ay Federasyonunun bir sağlık memuru olarak Sudan'a görevli gittiğinde Sudanlı savaşçılar tarafından rehin alınır. Savaşçıların elinden kaçarak Sudan-Kongo sınırında dört günlük bir yürümeyle sığınmacı olarak vatanı Kongo'ya girebilmeyi başarır. Sınırdaki Katanga bölgesinde hayata yeniden başlayarak ufak tefek işler yapmaya çalışır. Daha sonra bu bölgede savaş mağdurlarına ilaç yardımı yapan MSN (Médicin Sans Frontieres) teşkilatına katılır. Kongo'da bıraktığı eşi ve üç çocuğunu yanına almayı planlarken, bu kez de aldığı görevle Ruanda, ardından da Burundi'ye gider. Üç küçük yavrusuyla Burundi'ye gelen eşi Rose Mwajuma burada eşini bulur ve iç savaş mağdurlarına birlikte hizmet etmeye başlarlar. Daha sonra Burindi'de şiddetlenen kabile savaşının içine düşen aile, yavrularının yaşamı tehlikeye düşünce buradan kaçmaya karar verirler. Burundi'deki evlerini öylece bırakarak ve yanlarına sadece Kuran-ı Kerim ve biraz yiyecek alarak vatanları Kongo'ya kaçmaya çalışırlar. Üç küçük yavrularıyla beraber orman içinden yürüyerek üç hafta sürecek uzun ve tehlikeli bir yolculuğa başlarlar. Hiçbir şeyleri yok ama umutları ve inançları vardır. Umut ve inancı hariç her şeyi olanların aksine son derece güçlü, son derece azimli ve sağlam yürekleri vardır. Elleriindeki Kuran ve dillerindeki dua sahip oldukları gücün ve azmin yegâne kaynağıdır. Çünkü onlar yeryüzünü

ayakta tutan en büyük kaynağa dayanmanın ne demek olduğunu bilerek, bu güvenle her defasında yeniden, kaldıkları yerden yollarına devam ederler. Kollarında taşıdıkları Kuran'dan başka kendilerini koruyabilecekleri hiçbir silahları olmadan, savunmasız ve çaresiz ama kararlı adımlarla ormanı geçmeye çalışırlar. Yolda kabile savaşıdan kaçmaya çalışan başka sığınmacılarla ve çarpıştıkları birliklerden firar edip Kongo'ya sığınmaya çalışan askerlerle karşılaşırlar. Üç haftalık çetin bir yürüyüşten sonra nihayet Kongo sınırına ulaşırlar. Cibril Kasongo bu kez yanında hamile eşi ve üç çocuğuyla, bir kez daha kendi vatanı Kongo'ya sığınmacı olarak girmeyi başarır. Yeniden iş kurma, ailesini geçindirme yolları aramaya girişir. Sınırlı imkânlarla açtığı küçük eczanesinde, ihtiyaç sahibi fakirlere bedava ilaç vermekten iflas eder ve tekrar finanse etme imkânı bulamaz. Tam bu sırada, ilk iş yeri olan sağlık bakanlığının aşı ve bağışıklık merkezine yeniden alınır. Buradaki çalışmalarda ve ülkesinin insanlarına sağlık hizmeti götürmede aktif ve önemli rol oynar.

Cibril kardeş şu an Katanga ve Lubumbashi bölgelerinde çalışan, sağlam ve güvenilir kişiliği ile tanınan ve saygı duyulan bir şahsiyet. Sağlık bakanlığında da kendini insani çalışmalara adanmış, tanınmış bir kişi. Hemşire eşi Rose Mwajuma ise, insani yardım kuruluşlarında gönüllü hemşire olarak çalışmakta. Aynı zamanda da ikinci iş olarak bir eczanede çalışarak kazancının büyük bir kısmını muhtaç insanlara yardıma seferber etmektedir.

Onların hayatı başkalarına adanmış bir hayat. Allah'ın kulları için çalışmak Allah için çalışmaktır diyor Cibril. Elinden düşürmediği ve ülkesinde pek az bulunan Kuran'ı ile gurur duyduğunu söylüyor. Zira Kuran-ı Kerim'i, Kongo'nun az sayıdaki camilerinde bile bulmak zor diyerek, Darüs-Selam'dan ayrılırken bir koli dolusu Kuran-ı Kerim götürüyor, oradaki Müslüman kardeşlerine hediye. Çünkü O, Kuran'dan güç almanın anlamı-

AFRİKA MENEKŞESİ

nı biliyor ve Kuran'sız bir an bile geçirmiyor. Rabbinin kendisini şerefliendirdiği Müslümanlığıyla gurur duyuyor. Savaşlar, zulümlerle kararmış topraklarının Kuran nuruyla aydınlanacağına, acılı milletin Kuran'ın verdiği güçle iyileşeceğine, ümmeti Muhammed'in Kuran'ın hakiki ve evrensel temellerinde yükseleceğine yürekten inanıyor. Bu inançla İslam'm "ilim Çin'de bile olsa gidip alın" düsturuna uyarak, evini ve ailesini bırakarak çok zor şartlar ve imkânsızlıklar içinde Tanzanya'ya geliyor. Kendisine sponsor buluyor ve buradaki teknoloji eğitimine katılıyor. Aldığı bilgiler ve malzemelerle öğrendiklerini kendi halkına aktarmak üzere geri dönüyor. Orada daha nice Cibriller, Mikailler, Muhammedler, Abdullahlar var ilim bekliyor, teknoloji, atılım, aydınlanma bekliyor.

Ayrılırken gösterdiğimiz misafirperverlikten dolayı bize teşekkür ediyor Cibril Kardeş. Aslında biz sana teşekkür ederiz, inancını ve kaynağını kelam-ı ilahî'den alan yüce değerlerini her ne pahasına olursun koruduğun ve hayatını insanlık hizmetine adadığın için.

Cibril kardeş buradaki vazifesini tamamladı ve döndü. Bize de geride ihretli bakışlar, yeniden düşünmemizi sağlayacak derin anlayışlar bıraktı. Hayatımızda bir Kongo sayfası, gönlümüzde bir Kongo yarısı açtı. (Bkz: Fotoğraflar, s.148)

AFRİKA'NIN CÖMERT VE MÜBAREK KONUĞU YAĞMUR

Başlarını göğe kaldırmış ağaçlar adeta bulutları gözler,
Susamış bahçeler, tarlalar kanmaya yağmuru bekler,
Açılmış çatlak nasırlı eller göklerden rahmeti diler.
Nihayet! rahmet düştü Afrika'da kavrulan toprağa

Hayat verdi cansız düşmüş doğaya
 Gonca güller, sarmaşıklar, kaktüsler
 Kaldırdı başlarını boynunu bükmüş bitkiler.
 Rahmet düştü Afrika'da kavrulan toprağa
 Can verdi solmuş susamış doğaya,
 Bulutlardan süzülen damlalar rızık verdi açlara,
 Şükür nidaları yükseldi rahmet deryasında arşa.

Aylardan Nisan. Şimdi buralarda yağmur mevsimi başladı. Ama hala bir damla yağmur düşmedi. Çiftçilikle geçinen Tanzanya insanının dört gözle beklediği yağmur, bakalım ne zaman düşecek toprağa? Çiftçilerin beklediği gibi biz de aylardır sıcak havadan yanıp kavrulmanın sıkıntısıyla büyük bir sabırsızlıkla gözlüyoruz yağmuru. Yağmurlar bir yağmaya başlasa biraz serinleyip ferahlayacağız. Gökyüzünü kaplayan yağmur bulutlarının, serin yağmur damlalarının, yağmurla gelen ferah rüzgârların hayalini kuruyoruz. Uzun süren kavurucu sıcaklar ve yağmurun gecikmesi, nehirlerin ve diğer su kaynaklarının çekilmesine, dolaşısıyla büyük sıkıntı veren su kesintilerine ayrıca meyve ve sebze fiyatlarının yükselmesine sebep oldu. Fakir halkın yiyeceği olan "ugali"³, mısır unu bulamacı ve soya fasulyesi fiyatı bir ayda üç kez yükseldi diye şikayet eden insanlar çok. Pirinç de Tanzanyalıların en temel besin maddesi ve fiyatı iki misli yükseldi. Su kesintisi ise ayrı bir sıkıntı. Şehir suyu gün aşırı ve sadece geceleri olmak üzere bir iki saatliğine dönüşümlü olarak veriliyor. Suyun aktığı zamanlarda, evlerde genelde yaygın olan su depolama sistemi, tanklara depolamaya çalışıyoruz. Ancak sadece bir iki saatliğine akan ve ip gibi incecik gelen suyu çok az miktarda depolayabiliyoruz. Bu miktar ihtiyaçlarımız için yeterli olmadı-

³ Afrika halkının temel gıda maddesi olan mısır unundan yapılan geleneksel bir yemek türü.

ğından dışarıda 500 litrelik tankerlerde biraz yüksek bir ücretle satılan sudan almak suretiyle tankımızı takviye ediyoruz. Fakir halk parayla su satın alıp ihtiyacını bu şekilde karşılama lüksüne sahip değil.

Camilerde yağmur duası yapılıyor. Cuma namazından sonra da tüm camilerde toplu yağmur duası yapıldı. Duaların hürmetine Mevla'nın rahmetini indirmesi ve bulutlardan suyu salıvermesi umutları, insanlara sabır aşıyor. Pek mübarek ve cömert bir konuğun gelişi gibi yolu gözlenen yağmurun bugün-yarın teşrif edeceği inancı herkese güç veriyor.

Sonuçta umutlar ve sabırlar boşa çıkmıyor. Semaya yükselen mazlum dualar Rabbine ulaşıyor ve Rahman ve Rahim olan rahmetini salıveriyor. Kurdun kuşun rızkını teminatı altına alan Rezzak-ı Alem, rızksız kul yaratmaz ya... Her şeyden umut kesilse bile ondan umut kesilmiyor. Çünkü O, hazinesi sonsuz geniş olan Yüce Halık, kendisine bağlanan umutları asla boşa çıkarmaz. Vardır karşılığı. Ya bu hayatta, ya gelecek hayatta. Ama mutlaka vardır karşılığı... İşte nihayet rahmet düşüyor Afrika'da kavru lan toprağa. Aralıklarla devam eden üç aylık yağmur, o beklenen mübarek, cömert misafir tüm bereketini bırakıyor indiği topraklara. Toprak ıslanıp yumuşuyor, rengârenk tropikal çiçeklerin çehreleri değişiyor, sanki yüzleri gülüyor. Doğa yeniden canlanıyor, tarlalara bereket geliyor. Yağmur koku su, ılık rüzgâr ferahlığı insanın içini kaplıyor. Tanzanya'da sevinçle karşılanan yağmurun Kongo, Zambiya ve Kenya'da da devam ettiğini, oralara da hayat verdiğini duyuyoruz. Binlerce hamdediyoruz.

"Bir yılda dört mevsim vardır. İlkbahar, yaz, sonbahar, kış" diye bildiğimiz, ilkokullarda şarkılarla, mevsim panolarıyla karşıladığımız dört mevsim yaşanmıyor Ekvatorun güneyinde. Yalnız, Tanzanyalıların yılda iki kez dört gözle beklediği yağmur mevsimi var burada. İlki, Mart-Haziran, ikincisi Eylül-Kasım ay-

larına rastlamak üzere yılda iki kez gelen yağmur mevsimine buraların kışı da denebilir. Hava sıcaklığında biraz düşme olsa da alıştığımız kışlar gibi soğuk, fırtına, kar uğramaz buralara. Afrika'da kar, ancak Kilimanjaro dağının zirvesini kendine mekân kılmış. Son yıllarda küresel ısınma nedeniyle nehirler, su kaynakları çekilmiş, yağmur miktarında da azalma olmuş. Nitekim bu yıl, yağmur mevsiminde beklenen yağmurların bir hayli gecikmesi de hayatı olumsuz etkiledi.

Burada yağmurun insan hayatındaki yeri çok daha önemli, anlamı çok daha büyük. Her şeyden önce tarıma dayalı bu toplumda, tarımsal sulama sistemleri kullanılmadığından ve ilkel metotlarla tarım yapıldığından tarla ve bahçelerin yegâne sulanma kaynağı yağmurlar. Tarım ürünleri yağmurun durumuna göre yetişiyor. Nehirlerden ve okyanustan su temin etme ve arıtma yoluyla gerek şehir suyu, gerekse tarımsal sulama sağlayacak sistem ve teknoloji henüz yerleşmemiş. Dolayısıyla yağmur yağmaya başlayınca insanlar bir damlasını dahi ziyan etmemecesine koşuşturup kovalarını, kaplarını çatıların altlarına, olukların ağızlarına ve yağmur suyunun indiği her münasip yere bırakıyorlar. Biriken suları ev işlerinde vs. kullanıyorlar. Hatta küçük çocuklar bazen sağanak yağın yağmur altında banyo bile yapıyorlar. Nitekim yağmur yağarken de başka yerlerde belki de görülmeyecek ilginç manzaralara şahit olabiliyor insan burada.

Gerçekten su hayattır. Bunu burada çok daha iyi idrak ediyor ve su sıkıntısı yaşanmayan yerlerdeki su israfını ister istemez düşünüp hayıflanıyorum. Bu arada, yeryüzünde su kaynaklarının hızla tükendiği ve hiç de uzak olmayan bir gelecekte çıkacak su savaşlarından, çekeceğimiz susuzluktan ne kadar sık söz edilmeye başlandığını fark ediyorum. Bu tür haberler ve bilimsel çalışmalar, aslında suyu çok daha dikkatli kullanmamıza dair ciddi bir ikaz bence.

Bazıları, musluktan akan suyu çok olağan bir şekilde kullanı-

AFRİKA MENEKŞESİ

yor ama; evin içinde lavabosu olmayan, taşıma suyla her işini gören ve evde musluktan akan suyun dünyanın en büyük lüksü olduğunu düşünen toplumlar var hala. Gelişmiş bir ülkede veya bir büyük şehirde yaşıyor olmakla, belki su sıkıntısını fiilen görmeyecek mutlu azınlık olacak bazıları. Ama en azından kullanma sularını savurganca harcamayarak belki başka insanların bu sıkıntıyı yaşamalarını önlemeye katkıda bulunabilir duyarlı insanlar.

Afrika'da bir kova su için kilometrelerce yürüyüp, doldurabildiği su kovalarını kafası üzerinde, sırtına bağladığı bebeğiyle birlikte ne zorlukla taşıyan kadınları ya da bisikletine üç dört su kovalarını üst üste bağlayıp devirmemek için büyük bir dikkatle kan ter içinde yürüyen genç çocukları gördükçe insanın esef duymaması mümkün değil. O zaman hemen aklıma geliveriyor suyu, bu kıymetli hayat kaynağını nasıl da cömertçe kullandığımız. Ve Afrikalı kardeşlerimizin kul hakkına tecavüz etmiş hissetmenin verdiği sızı. Banyoda su ısımana kadar akıttığımız ve küvetin deliğinden akıp giderken arkasından baktığımız sular... Acaba kaçımız bunları depolayıp genel kullanım için değerlendiriyor? Çok klasiktir, elimizi yıkarken, dişlerimizi fırçalarken boşa akıttığımız sular... Ya da ayda bir halı, kilim yıkayan, bulaşık için saatlerce musluğu açık tutan titiz ev hanımlarımızın akıttığı metreküplerce sular... Abdest alırken kollar neden avuçtan dökülen suyla yıkanır ve kulaklarla boynun yıkanmasındaki şeklin ne amacı vardır düşündünüz mü? Bir kere alınan suyla ilkinde hem el hem kol yıkanmış olur, ikincisinde hem kulak hem de boynun arkası. Kısacası konu su tasarrufu olunca aslında herkesin yapabileceği bir şeyler var. Önemli olan suya hasret binlerce insanı düşünüp duyarlı olabilmek.

Çocukluğumda izlediğim, UNICEF'le ilgili bir programda kullanılan jenerik gelir hep aklıma. Somali'de yaşayan, kirli bir tas içindeki suyu çocuğuna içirmeye çalışan kadının görüntüsü... Bu-

na benzer görüntüleri burada yaşarken de görüyorum. Buradaki bazı köylerde su kaynağı olarak sadece bir kuyu bulunuyor. İçi yosunla kaplanmış ve temiz olmadığı anlaşılan bu kuyu suyuna köylüler muhtaç. Yemek, içmek, banyo, temizlik her türlü su ihtiyacını ipe bağlı kovayı sallayarak çektikleri su ile karşılıyorlar. Bu mahrumiyeti yaşamamın isterim hiç kimse. (Bkz: Fotoğraflar, s.149)

BALIK PAZARI VE BALIKÇILAR

Hint Okyanusu dünyanın en zengin deniz ürünlerini barındıran bir hazine. Kıyılarına düşen toprakların besin ve zenginlik kaynağı. Okyanusun sunduğu bu irili-ufaklı, rengârenk, çeşit çeşit balık ve diğer deniz ürünleri, Doğu Afrika halkının en büyük geçim kaynaklarından biri. Okyanus boyunca yaşayan insanlar için "Bahari" (deniz) hem yol, hem su, hem besin oluyor; yani onlara yaşamın tüm bereketini sunuyor. Pek çok balıkçının bir kez bile başka şehri görmeden sürdürdükleri hayatları her gün bu suyun üstünde geçiyor. Sabaha karşı okyanusa dökülen ağlar, güneş doğduktan sonra özenle toplanıyor, içlerinde gizlenmiş gülmüş renkli balıklar, kovalara boşaltılırken bereketli ve keyifli bir günü müjdelercesine çırpınıyorlar. Zira balıkçının ve çocuklarının ekmek parası, ağlarından dökülen bu balıklar.

Tanzanyalının yaşamında "samaki" (balık) sadece önemli bir geçim kaynağı değil, aynı zamanda en temel besin maddesi. Balık, bu yoksul ülkenin insanları için adeta bir ziyafet. Sabah kahvaltısında, öğle yemeği ya da akşam sofrasında, her öğünde balık var tabaklarında. Balık, hem sofralarda en sevilen yiyecek, hem yüzlerce yerel mahalle pazarında en temel tüketim maddesi, hem el sanatlarında en canlı motif. Kısaca günlük yaşamın hemen her yönüne yansımış. Doğu Afrikalı için balıksız bir hayat düşünülemez.

AFRİKA MENEKŞESİ

Balık pazarı ise, okyanus nimetlerinin sergilendiği Darüs-Selam'ın Kikovi sahilinde, renkli ve egzotik atmosferiyle oldukça ilginç bir yer. Bazı hafta sonları, sabah erkenden ailece balıkçı koylarına veya balık pazarına gezi yaparız. Balıkçılar ve satıcılar arasında dolaşp onların uğraştıkları işleri seyreder, ilginç okyanus ürünlerini inceler ve taze balıklardan satın alırız. Her seferinde, daha önce tatmadığımız farklı balık türlerinden bir miktar satın alıp, onları evde pişirip yeni lezzetler keşfetmekten büyük zevk duyarız.

Darüs-Selam'ın "fish market" olarak bilinen balık pazarı, kalabalıklardan ve günlük tempodan çok uzaklarda, sabahın erken saatlerinde başlayan bir yaşam serüveni sergiliyor. Günün erken saatleriyle birlikte hareketlenmeye başlayan bu pazarda satılan ve alınan tek şey var; o da balık. Bir yanda onlarca kilo ağırlığında dev bir balık üç dört kişi tarafından parçalara ayrılıp poşetlere doldurulurken, diğer yanda mavi, yeşil, kırmızı ya da pembe renkli küçük narin balıklar sepetlerde alıcıya sunuluyor. Ya da uzun sivri burunlu yılan balıkları, ahtapotlar, deniz yıldızları, deniz kabukları turistik tesisler ve turistler için sergileniyor.

Ağları içine doluşan balıkları kovalara dolduran ıslak balıkçılar, tekneleri kıyıya çekip, üzerine serdikleri ağları kurutmaya çalışan gençler, bir köşede sudan yeni çıkmış balıkları ayıklayıp temizlemekle meşgul kadınlar, temizlenmiş minik balıkları güneş altına serip kurutan işçiler balık pazarının en hareketli manzarasını oluşturuyor.

Balık çok. Doğa cömertçe hazinesini sunuyor. Tanzanya Afrika'nın en çok balıkçılık yapılan ülkelerinden biri. Zira Okyanus boyunca kilometrelerce uzanan çok geniş bir sahil şeridine sahip. Ayrıca yüzlerce çeşit balığı barındıran, Afrika'nın üç büyük gölü, Tanganyika, Viktorya ve Nyasa göllerinin Tanzanya topraklarında kıyısı bulunuyor. Yılda 300 bin tondan fazla balık

avlandığı söyleniyor Tanzanya'da. Ancak avlanan balıkların muhafaza edilebileceği buz depoları veya çeşitli şekillerde ayrıştırılarak paketlenip değerlendirilebileceği entegre tesisler, diğer bölgelere transfer, hatta dış ülkelere ihraç sistemleri yok. Okyanustan çıkan balıklar öğlenin kızgın güneşine kalıp kokuşmadan hemen satılmak zorunda. Bu pazarda balıkçılar, alıcı olarak gelen tüccarlara, otel ve restoranlara toplu satış yapıyorlar.

Balığın fiyatı bir hayli ucuz. Okyanusun en lezzetli balıklarını kilosu 1 dolardan, yani 1000 Tanzanya Şilingi karşılığı yiye-bilmek mümkün. Balıkçılar ise fakir insanlar. Sabahın en erken saatlerinde başlayan ve ilkel metotlarla yaptıkları zahmetli avcılık neticesinde, gerçek anlamda emeklerinin karşılığını alamıyorlar. Kazançları sadece günlük rızkları. O gün için yakalayabildikleri balıklar karşılığında tüccarlar ne ücret verirse onu kabul etmek zorundalar. Dolayısıyla balıktan asıl kazancı tüccarlar elde ediyor. Fakir balıkçı her sabah aynı tempoda okyanus sularına açılıyor ve yine en nadide okyanus balıklarını sofralara ulaştırarak zahmetli işini belki tüm yaşamı boyunca devam ettiriyor. Balıkçılık hala yüzyıllık geleneksel metotlarla yapılıyor. Fakir balıkçının gerekli bot, tekne, ağ gibi malzeme ve donanımları alacak imkânları yok. Kendi elleriyle yaptığı geleneksel sandal ve kanolarla ve birbirine ekleyerek büyüttüğü ilkel ağlarla avlıyor. Balıkçı küçük çocuklar ise, ucuna sivri bir bıçak bağlanmış uzun sopalarla kıyıya yakın yerlerde, su yüzeyinde balık yakalıyorlar. Onların balık yakalamalarını seyretmek gerçekten büyük bir zevk. Adeta eğlenceli bir oyun. Balıkçı çocuklar bu işte o kadar maharetliler ki, fazla uğraşmadan kolayca mızraklarının ucuna bir balık isabet ettiriveriyorlar. Yakaladıkları balıkları ipe bağlayıp büyük bir gururla gösteriyorlar.

Balık pazarından satın aldıkları balıkları, başları üzerine yerleştirdikleri sepetlerle taşıyan ve "dala dala" denen minibüslerle evine kadar ulaştıran yerli kadınlar ise, bu balıkları evleri önün-

de kızartıp satarak günlük maişetlerini çıkarmaya çalışıyorlar. Taze olarak saklama imkânı olmadığından balıkların bir kısmı da tuzlanıp kurutulularak daha uzun süre muhafaza edilmeye çalışılıyor. Küçük yerel pazarlarda böyle kurutulmuş büyüklü küçük-lü balıklar görmek mümkün.

Sahil boyu plajlarında gezinti yaparken küçük balıkçı koylarına rastlarız. Balıkçılar, otlardan yapılmış çardaklar altında barınır, teknelerini ve ağlarını burada muhafaza ederler. Akşamları sakin dalgaların çıkardığı hisırtıları bir ninni gibi dinleyerek çardakları altında, sahilin kristal kumları üzerinde uyur, sabah erkenden okyanusa açılmaya hazırlanırlar. Sahil ve okyanus onların eşsiz yurdu, şefkatli ve cömert ana kucağı.

Burada okyanus kıyıları ve irili-ufaklı adacıklar önemli bir ekolojik değere de sahip. Kayalıklar, deniz altı canlıları, nesilleri tükenmekte olan çeşitli memeli deniz hayvanları ve en nadide okyanus balıkları Doğu Afrika sahillerine eşsiz bir hazine değeri kazandırıyor. Giderek sayıları azalan ve nesilleri tükenmeye yüz tutmuş olan yunus ve balinalar, dünyada sadece Doğu Afrika kıyılarında bulunan yeşil dev su kaplumbağaları, ağırlıkları dört kilografa kadar çıkan Hindistan cevizi istakozları adaların doğal sakinleri. Bu ekolojik zenginlikler, sayısız turist, dalgıç ve deniz altı araştırmacısını Tanzanya sahillerine ve adalara çekiyor. Ada sahillerindeki bazı bölgeler ekolojik koruma altına alınmış. Buralarda avlanmak ve doğal yaşama zarar vermek yasaklanmış. Bu bölgeler Birleşmiş Milletlerin koruma alanları listesine girmiş ve "Global Çevre ve Doğa Koruma Ödülü" kazanmış. Ayrıca World Wide Fund for Nature (WWF), Commission for Natural Resources (CNR) ve Islamic Foundation for Ecology and Environmental Science gibi kuruluşlar bir araya gelerek "Tanrının yarattığı doğal kaynakları etkin ve dikkatli kullanma" konulu görüşmeler yapmış, alınan kararlar adalardaki balıkçı köylerine ve geleneksel balıkçılara duyurulmuş.

Yerli halkın da doğal deniz yaşamını ve ekolojik zenginlikleri koruma konusunda duyarlılıkları var. Bu sahillerdeki balıkçı köylerinin hemen hemen tamamı Müslüman yerlilerden oluşuyor. Müslüman balıkçı aileler İslam, Kuran, iman ve şeriat esaslarına bağlı yaşıyorlar. Adaların şeyhleri, bu balıkçı köylülere, Allah-u Teala'nın yarattığı zenginlikleri ve verdiği nimetleri en güzel nasıl kullanmak gerektiğine dair vaazlar veriyorlar. Bu arada Kuran-ı Kerim'de geçen "Ey Adem'in oğulları yiyin, için fakat israf etmeyin. Muhakkak ki Allah israf edenleri sevmez" mealindeki ayeti celileyi vurgulayarak Müslüman sahil halkına, doğayı koruma konusunda İslami bir yön çiziyorlar.

Müslüman din adamlarının ve yerli balıkçıların bu konudaki incelikleri ve duyarlılıkları gerçekten takdire şayan. Örnek alınacak bir tutum. Nitekim bu mükemmel anlayış, dünyanın diğer balıkçı toplumlarına da güzel bir model oluşturuyor. Yerküremizin pek çok yerinde doğa ve doğal yaşam insafsızca heba edilirken, doğal kaynaklar pervasızca tüketilirken ve Allah'ın verdiği nimetler kıymeti bilinmeden harcanırken, Doğu Afrika'nın sahil halkları ve fakir balıkçıları benzerine az rastlanır bir kanaat ile ellerindeki nimetlere şükredip, muhafaza etme ve evlatlarına kirlenmemiş, tükenmemiş bir vatan miras bırakma hassasiyeti taşımaktadır. (Bkz: Fotoğraflar, s.150)

III. BÖLÜM

KADININ RENGİ

TANZANYA'NIN KADINLARI

Tanzanya'da kadın denilince, konuyu çok yönlü bir şekilde gözlemlemek gerekiyor. Çünkü buradaki kadınlar rengârenk bir kültürel atmosfer nedeniyle çok büyük farklılıkları da bünyesinde barındırıyor. Aynı toplum içinde farklı kültürleri, gelenekleri, görenekleri, tarzları yansıtan farklı etnik gruplara mensup çeşitli kadın tipleri var. Dolayısıyla Tanzanyalı kadınlarla olan arkadaşlıklarım farklı renkler ve farklı çizgiler içeren çeşitliliklerle dolu. Örneğin yerli Afrikalı kadınlarla arkadaşlığım, Sevahili kadınlarıyla⁴ olandan, onlarınki de Asya kökenli kadınlarla olan arkadaşlığımdan oldukça farklı. Aynı toplumda farklı kültürlerden kadınlarla, devamlı etkileşim halinde, birbirimizden bir şeyler alıp vererek, farklılıklardaki dinamizmle renkleneni, daha önce benzerini yaşamadığım hoş ve ilginç arkadaşlıklar yaşıyorum.

Afrikalı siyahi kadın, Tanzanya'nın kadınları arasında en çok sorunları olan ve olumsuzluklar yaşayan kesim. Eşleri ticaretle uğraşan, neredeyse ticareti tamamen elinde bulunduran Arap ve Asya kökenlilerin hanımları ise daha refah içindeler. Nitekim pahalı giyime, süslenmeye parasal imkânları var. Daha rahat evlerde yaşıyorlar ve özgürce para harcayabiliyorlar. Sevahili İslam geleneğine dayanan kültürlerinde evlilik ve aileye önem veriyorlar. Siyahi Afrikalılarda bu değerler neredeyse yok olmak üzere. Sevahili kadınının aksine, evlilik ve aile mefhumları en az önemsedikleri meselelerden biri. Tabii ki bunun olumsuz sonuçlarından en çok zarar görenler yerli kadınlar ve çocukları. Sevahili kadınında iyi bir eş ve iyi bir anne olma hasletleri ağırlık taşıyor. Genelde çok çocuklu ailelerinde dini eğitime öncelik veriliyor. Çocuklarını erken yaşlarda medreseye

⁴ Arap-Afrikalı karışımı melez ırk ve kültürü temsil eden, yarı Arap, yarı yerli kadınlar.

göndererek ve okul çağına geldiklerinde de okul sonrası üstat dedikleri hocalardan İslami dersler aldırarak dini eğitime devam ediyorlar. Hint ve Pakistan kökenli Müslüman kadınlar, namazlarına niyazlarına çok bağlılar ve çocuklarına çok küçük yaşta Kuran öğretiyorlar. Fakat nedense başörtüsü ve tesettür meselesi sadece namaz kılarken önemli oluyor. Kendi hocaları bile bunun üstünde pek durmuyor. Bu hanımların Müslüman yerli ve Müslüman Arap hanımlardan en büyük farkları budur.

Sevahili kadınlarında ev dışında çalışan çok fazla yok. İslami evlilik ve kocanın aile reisliği hanımlarına çalışma, para kazanma, ailenin geçim sorumluluğuna katılma yükü getirmiyor. Bu kesimde evlilik dışı ilişki ve boşanma yerlilerin aksine neredeyse yok. Afrikalı yerli kadının sayısız sorunlarına karşılık, benim görebildiğim ve duyduğum kadarıyla Sevahili ve Asya kadınının en büyük sorunu kocalarının ikinci, üçüncü hanımlarla evliliği. İkinci, üçüncü hanımlara ve onların çocuklarına istemeseler de katlanmak zorunda olmaları. Çokeşlilik yaygın. Çokeşli evlilik kültürünün yansıması olarak, bu kadınların eşleri tarafından beğenilme ve diğer hanımlarla rekabet öncelikli meseleleri. Süse, giyime kuşama oldukça önem veriyorlar. Baybuyi denen cilbabları, başörtü ve peçeleri altında parlak ve koyu makyajları, dışarıya çıkarken gizledikleri mücevherleri adeta birer rekabet aracı. Bu kültürün kadınlarından biri olan arkadaşım İbtisam'ın davet ettiği hanım toplantısında cilbablarını ve peçelerini çıkaran hanımların göz alıcı makyajları ve takıları dikkatimi çekti. Asya kökenli kadınların ve Sevahili kadının altın ziynetlerinin ve pahalı giysilerinin yerini Afrikalı kadınlarda boncuk, deri, kemik takılar ve geleneksel kıyafet olan kanga alıyor.

Hint ve Arap kökenli kadınlar, kendileriyle siyahi yerli kadınlar arasında sınıf farkı gözetiyorlar. Onların nazarında siyah-beyaz farkı tazeliğini halen koruyor. Bu anlamda ırkçı bir zihniyete sahipler. Hint ve Arap kökenliler zengin, siyahlar genel-

likle fakir insanlar. Zengin çok zengin, fakirin ise hiçbir imkânı yok. Siyahların kültür ve okur-yazarlık seviyesi gerçekten düşük. İşsizlik ve suç işleme oranı siyahlar arasında daha yüksek. Fakirlik belası yüzünden siyahi kadın sokaklarda dilenir, kendini satar, hizmetçilik yapar. Bazen çocuklarına bir parça yiyecek götürebilmek için akla gelebilecek her türlü yola başvurur. Yerli kadın daima çalışmak zorundadır. En azından tarlada, bahçede, evinin inşasında, hayatın hemen her safhasında erkeklerle beraber, hatta erkeklerden çok daha fazla çalışır. Kamyonlarda şoförlük, inşaatlarda amelelik, bekçilik, çobanlık, balıkçılık, pazarcılık, çiftçilik yapan siyahi kadınlara her yerde rastlamak mümkün.

Her toplumda olduğu gibi burada da kadınlar, toplumsal hayatın en önemli unsurudur. Fakat Afrika'da genel olarak kadın toplum hayatının belirleyici noktasıdır. Tarımsal üretimin ve çalışma hayatının can damarıdır. Tanzanya'nın temel besin maddeleri olan mısır, pirinç, kasava, kahve, çay ve soyanın büyük bölümü kadınlar tarafından üretiliyor. Başta muz ve mango olmak üzere en iyi meyve ve sebzeleri de Tanzanya'nın becerikli çiftçileri, kadınlar yetiştiriyor. Enerjinin büyük bölümünün elde edildiği kömür, genellikle kadınlar ve kızlar tarafından taşınıyor. Aynı şekilde halkın yerel su ihtiyacı da kadınların taşıdığı nehir ve kuyu sularından karşılanıyor. Üretimde erkeklerden daha fazla payları olmasına rağmen, ekortomiden aldıkları pay, erkeklerinkinin yarısından bile az. Bu az gelişmiş ülke ekonomilerindeki tipik kadın emeği sömürsünün en bariz göstergesi. Kadın çiftçiler tarım ve ticareti ayakta tutan emekçiler ve aile hayatının ücretsiz işçileri gibidirler. Kadınlarda ortalama ömür 50 yaştır. Fakat çocuk yaşta ölüm oranı oldukça yüksektir. Tanzanya kızlarının çoğu gençlik yıllarını kendi küçük kardeşlerine ve yakınlarının çocuklarına bakarak, ardından da kendi çocuklarını doğurarak geçirmekteler. Erken yaşta torunları olup onla-

rın da bakımıyla ilgilenen Tanzanya kadını, yaşamı sürecinde ortalama 6-7 doğum, 4-5 düşük geçirmekte.

Afrikanlı yerli kadında AIDS en önemli problemlerden biri. İstenmeyen hamilelikler ve doğumlar, 11-12 yaş kızların birçoğunun gayrimeşru ilişkiye zorlanması, AIDS'in bilhassa siyahlar arasında hızla yayılması, ahlaki değerlerin yok olmasına ve fakirliğe paralel olarak evlilik müessesesinin ortadan kalkması çok ciddi toplumsal sorunlardır. Bu da insan kaynağının yok oluşu sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Gayrimeşru ilişki o kadar yaygın ki kimseye yanındaki çocuğun babasını sormak münasip düşmüyor. Amerika'da yaygınlaşan "single parent" (tek ebeveyn) durumunun bir benzerini burada gözlemlemek mümkün. Ana-baba birlikte değil, tek ebeveyn var. O da maalesef anne ve hiçbir destek almaksızın çocuğunun hayatını idame ettirmek zorunda. Bunun için her türlü yola başvuruyor. İlerde çocuklar da aynı yollara başvuruyorlar. Zira okul yok, eğitim yok, aile yok, ev yok, şefkat ve ilgi yok. Hayatın acımasız yanları toplumda önce kadınları sonra çocukları vuruyor.

Evimde temizlik işlerine yardım eden kadının hayatı, yüzlerce mağdur yerli kadının çileli hayatlarından sadece bir örnek. Amisa, kocası tarafından terk edilmiş, henüz 14 yaşındayken ilk çocuğunu yalnız başına dünyaya getirmiş, şu an 29 yaşında ve üç çocuklu bir kadın. Daha kendisi çocuk yaştayken sahip olduğu yavrularının geçimini yıllardır hizmetçilik yaparak sağlamaya çalışıyor. Kendi kaderi annesinin ve kız kardeşininkiyle aynı. Amisa daha çok küçükken babası da annesini terk etmiş ve annesi de üç çocuğunu yalnız başına, orda burada çalışarak büyütme zorunda kalmış. Okula gitme şansı hiçbir zaman olmayan Amisa, henüz çocukluk yıllarını yaşarken ne olduğunu anlamadan bir erkek arkadaşıyla ilişkisinden hamile kalmış. Bu kişiyle evlenmişlerse de bir süre sonra erkek karısını ve çocuklarını bırakıp gitmiş. Bir daha arayıp sormamış. Amisa çalışıp çocukları-

na bakmak zorunda kalmış. Çoğu zaman aç kalmışlar, evsiz kalmışlar. Sığınacak bir yerleri olmamış. Bir gece aç yatan çocuklarından en büyüğü yerde bulduğu kahveye benzer bir maddeyi yiyerek zehirlenmiş. Sabah kalktığında yavrusunu ölü olarak bulmuş Amisa. Fakat hayat devam ediyor ve Amisa çalışmak, diğer çocuklarına bakmak zorunda. Temizlik işinden kazandığı para çocuklarını okula göndermeye yetmiyor. Bir evin kiraladığı iki odasında çocuklarıyla yaşıyor. Sağlıksız yaşam koşulları nedeniyle sıklıkla sıtma olup yatağa düşen Amisa, ilerlemiş seviyede ülser hastası. Bir kadının kaldırabileceği yükün çok üstünde ağır bir yük, yalnız ve desteksiz hayatını idame ettirmeye çalışıyor. Kız kardeşi ve daha pek çok yerli kadın da benzer bir kaderi paylaşıyor.

İşin kötüsü bu toplumsal sorunların düzeltilmesi, bu çarpıklıkların giderilmesi, kadın mağduriyetinin önlenmesi için çalışan, ne yapmak gerektiğine dair fikir beyan eden de yok. Bunlar toplum hayatının bir parçası olarak ve fakirliğin yansımaları olarak kabul edilmiş. Boşanan bir kadın için boşanma, aldatılan için aldatılma, evlenmeden hamile kalan için bu durum veya tecavüz edilenin durumu zaten yüzlerce sorunu olan kadınlar için normal kabul ediliyor. Hayat devam ediyor. AIDS'e yakalanan kişi, zaten sefaletten veya başka hastalıklardan her an ölüme yüz yüze olduğunu düşünüp bunu da kolayca kabulleniyor. AIDS'i başkalarına bulaştırma diye bir kaygı zaten yok. Resmi istatistiklere göre, her dakikada bir insan sıtmadan hayatını kaybediyor.

İnsan her gün yeni bir şey duyuyor burada. Bazı yerlerde grup evliliği diye bir uygulama var. Bir erkeğin birden fazla kadınla ilişkisi bilinmedik bir durum değil. Fakat bir de bir kadının birden fazla kocayla ilişkisini düşünün. Aynı evde bir kadın ve iki koca uzun yıllar beraber yaşayabiliyor. Bunu yaşayan bir kadın kendisi anlatıyor. Yıllar önce ilk kocası başka bir şehre çalışma-

ya gitmiş ve uzun süre eve dönmemiş. Bu arada evde bıraktığı karısı başka bir adamla evlenerek aynı evde, yeni kocasıyla yaşamaya başlamış. Yıllar sonra ilk kocası dönüp geldiğinde herkes durumu kabullenmiş ve birlikte yaşamaya devam etmişler. Kadın "bu benim sorunum değil, kocalarımın sorunu" diyerek kendinde hiçbir sorumluluk görmüyor, anormal bir durum olduğunu düşünmüyor bile. Evlilikle ve aile hukukuyla ilgili yasal düzenlemeler olmadığından, çokeşliliğin ve serbest ilişkinin önünde herhangi bir yasal veya sosyal engel bulunmadığından toplumda bu tür aşırılıklar görmek çok mümkün.

Zilper Kabange, 34 yaşında, 5 çocuğu var... Ayşa Hamduni, 28 yaşında 4 çocuğu var. Bu iki Tanzanyalı yerli kadının ortak yanları ise, aynı kocayı, Saidi'yi paylaşmaları... Bunda şaşılacak bir şey yok. Çünkü, Tanzania'da kadınların yüzde 45'i, varlığını çokeşlilik koşullarında sürdürüyor. Üstelik bundan pek o kadar rahatsız değiller. İkinci bir kadının, çok sayıdaki işin bir bölümünü üstlendiğini düşünüyorlar.

Buradaki kadınların diğer bir ciddi sorunu da doğumlardaki ölümler. Bilhassa kırsal kesimlerde doktor ve sağlık imkânlarındaki yetersizlik daha ziyade kadın ve çocukların ölümüne sebep oluyor. Hamile kadınlar en küçük bir sağlık kontrolünden bile geçmiyorlar. Doğumlarda hayatını kaybeden kadınların sayısı çok fazla. Doğan tüm çocukların üçte biri ise, ne yazık ki beş yaşını göremiyor. Kadınların doğum vakti uzun süre geçtiği ve müdahale edilmediği için geciken doğumlar, bebeklerde zihinsel özre veya daha anne karnında ölümlerine sebep oluyor. Kırsal kesimde gönüllü doktorluk yapan arkadaşım Zahra, kadınların en büyük korkusunun doğum ölümleri olduğunu belirtiyor. Kadınların yüzde doksanının evde doğum yaptığını ve doğum sonrası kanamadan çoğunlukla annenin hayatını kaybettiğini söylüyor. Sağlık merkezi olan köylerde ise, tek katlı geniş bir odada kadın, erkek, çocuk tüm hastaların aynı terde yatıp tedavi oldu-

ğuna, onların yanında ve bakışları arasında doğum yapmaktan çekinen kadınların yine evde doğumu tercih ettiklerine, sağlık merkezine gitmek istemediklerine şahit oluyor. Gerçekten herkesin içinde doğum yapmak, çaresizliğe rağmen dahi, hiç bir kadının asla istemeyeceği bir durum.

Kadınlara karşı şiddet konusuna gelince, o da ciddi bir sorun. Aslında kadınlara karşı şiddet ve kadın hakları ihlalleri dünyanın her yerinde var. Amerika'da ve Avrupa'da bile kadınlara uygulanan tecavüzler, dayak ve her türlü şiddet, kadın hakları, kadın-erkek eşitliği söylemleri arasında cereyan ediyor. Afrika'da ise, kadınlara uygulanan şiddet, alenen, açık ve hatta geleneklerin bir parçası gibi toplumsal yaşamda yer etmiş. Kadınlara karşı uygulanan şiddet, onların fiziksel, zihinsel ve ruhsal sağlıkları üzerinde büyük tahribata yol açabiliyor. Cinsel taciz ve şiddet kadınlarda AIDS riskini artıran en büyük faktör. Nitekim Afrika'da hızla artan AIDS oranı, kadınlarda erkeklerden çok daha yüksek. AIDS'in yanı sıra kadınların sağlık problemi, istenmeyen hamilelikler, cinsel virüs ve diğer cinsel hastalıklar. Ayrıca kadınlar, tüm aile fertlerinin sağlığından da sorumlu. Bu, Afrika kadınının çiftçilik, ailenin yiyeceğini temin etme, odun ve su taşıma, çocukların ve birlikte yaşadıkları kişilerin bakımı, temizliği gibi pek çok sorumluluklarından sadece biri. Kadının hastalanması durumunda ise, tüm üretkenliği ve çalışma gücü kayboluyor. Bu durum uzun dönemde evin, çocukların ve birlikte bulundukları fertlerin yaşamını ciddi şekilde etkiliyor. Kadının ağır sorumluluklarını kocanın varlığı hafifletmiyor ve kadın ölünceye kadar bu sorumluluklar altında yaşıyor. Zira aynı evde kendi çocukları yanı sıra kardeşler, yetimler, büyük ebeveynler veya akrabanın başka fertleri beraber yaşıyorlar. Çoğunlukla tek katlı, iki veya üç odalı, küçük evlerde on dört-on beş kişinin bir arada yaşadığı çok olağan bir durum. (Bkz: Fotoğraflar; s.151)

KANGA YAZILARI

Her toplumun kültürünü yansıtan geleneksel bir giyim tarzı vardır. Her ne kadar Müslüman toplumlarda İslam'ın ortaya koyduğu belli bir örtünme biçimi olsa da, o örtülerde bile farklı kültürlerin yansımalarını kolayca görebilmek mümkün. Bu kültürel yansımaları taşıyanlar da, özellikle kadınlar olagelmıştır. Arap kadınlarının cilbabları, feraceleri, Hint ve Pakistan kadınlarının şalvar-kurtaları, Afgan kadınların burkaları, Malezyalı kadınların abiyeleri, Doğu Afrikalı kadınların da kangaları...

Kanga Afrika'nın renkli doğası, renkli yaşamı ve gizemli havasıyla adeta bütünleşmiş geleneksel giyim tarzı. Doğu Afrika kadınının iç dünyasını renkler ve desenlerle dış dünyaya yansıtan şifreler. İki sevgili arasındaki ilişkiden karı-koca ilişkisine, komşu ve akrabalarla ilişkiden günlük sorunlara kadar hemen her şey, gizli şifrelerle kangalarla ortaya konulmuş. Modern toplum kadını duygu ve düşüncelerini günlükler ve romanlar halinde bir yere not ederken, Afrikalı kadın duygu ve düşüncelerini giysisi kangayla; kangasının renk ve desenleriyle ifade etmeye çalışmış. Bu yüzden kanga, basit bir giyim tarzı veya kadın örtüsü değil, buranın kadınının sır dolu dünyasını tablolastıran, yaşama dair değerlerini gün ışığına çıkaran, Doğu Afrika'da doğup tarihleşmiş bir kültür.

Kanga, saf pamuktan dokunmuş, dikdörtgen biçiminde ve etrafı koyu renk bir şeritle boyanmış, canlı ve çok renkli desenli, iki parçalı bir örtü. Her bir parça, bir kulaç genişliğinde ve boyundan dizkapağına kadar veya belden ayaklara kadar örtebilecek büyüklükte. Birbirinin aynı olan parçalardan biriyle baş, omuzlar ve kollar örtülüyor. Diğer parça da bele dolanarak uzun bir etek gibi ayak parmaklarına kadar örtüyor. Sıcak iklime el-

verişli pamuklu dokuması sayesinde günlük hayatta kullanımı kolay ve çok rahat olan kanga, insanların birbirine sıkça sunduğu mkemmek bir hediye. Genellikle kocalar hanımlarına, çocuklar annelerine, kızlar arkadaşlarına kanga hediye eder. Kangayı sadece kadınlar değil, erkekler de zaman zaman kullanır. Uyurken veya ev içinde rahat etmek üzere kangaya brnrlar. Kadınlar ise kangayı hemen hemen her yerde kullanırlar. Bebeklerini kanga içinde doğurur ve kangaya sararlar. İş yaparken, bir yere giderken sırtlarında kangaya bağlayarak taşırlar. Bu nedenle kanga, sadece basit bir giyim tarzı değil, çok yönlü kullanımı ile yüzyıllardır Doğu Afrika'nın günlük hayatıyla bütünleşmiş bir simgedir aynı zamanda.

eşit çeşit kangaları hiç üzerinden eksik etmeyen, evine her gidişimde de hemen temiz, tl, kalıp gibi katlanmış bir çift kangayı "terlemişsindir, zerindekileri ıkart, rahatça kanga rtn" diyerek elime tutuşturan nazik mama Kandime ile kanga üzerine sohbet ediyoruz. Tanzanya'da bütün kadınların en azından bir tane kangası vardır diye söze başlıyor. Bu bizim düğünlerde, cenazelerde, özel günlerde giydiğimiz kültürümüzün bir parçası, milli kıyafetimiz diyor. Cenaze törenlerinde öbür aleme gen yakınlarımıza saygının ifadesi olarak giyeriz. Düğünlerde damat geline sevgisinin bir ifadesi olarak kanga hediye eder. Gelin de kangasını parfüm sürüp kocasının yastığının altına koyar. Bizim için kanga sadece bir parça kumaş değil, tarihimizin önemli bir unsuru, tamamen Sevahili medeniyetinin bir ürünü. Kıtamızdaki pek çok ülkeye buradan gitmiştir kanga diye gururla tanıtıyor.

Gerçekten de kanga'nın ilk ortaya çıkışı bir hayli ilginç. 19. yüzyılda Doğu Afrika'ya ayak basan Portekizli denizcilerin mendillerinden esinlenmiş Zengibar kadınları. Bu mendillerin altısını bir araya getirip dikerek büyükçe bir örtü elde etmişler önce. Sonra farklı desenleri birleştirerek elde ettikleri örtüleri zerle-

rine alarak örtünmeye başlamışlar. Portekizce'den gelen "leso" ismini verdikleri bu örtüler zamanla çok popüler olmuş ve Zengibar adasından Tanzanya, Kenya ve Doğu Afrika içlerine yayılmış. Daha sonra kıyı tüccarları "leso"ları koyu renk fon üzerine beyaz puanlı desenlerle pamuklu kumaşa basıp ticaretini yapmaya başlamışlar. Beyaz puanlı desenleri kuşu çağrıştırdığından bu anlama gelen "kanga" ismini almış. Zaman geçtikçe beyaz puanlı desenler çok daha renkli ve göz alıcı motiflere dönüşerek zenginleşmiş. Yüzyıl boyunca öncelikle Tanzanya ve Kenya olmak üzere hemen tüm Afrika'da dizayn edilip basılmaya ve geleneksel sanatın bir kolu olmaya devam etmiş.

Kanga satan dükkânların önünden geçerken durup kangaları bir bir inceliyorum. Günlük hayattan binbir çeşit figür var üzerlerinde. Tavuk, mısır, fasulye figürlerinden bebek, kuş, çiçek resimlerine, doğaya ilişkin dağ, vahşi yaşam figürlerinden politik ve sosyal olayları temsil eden figürlere, hatta cami, kilise, Kabe, Mekke ve Medine gibi dini simgeler de kangalarda birer tablo gibi sergileniyor. Kangalarda bir de kenar yazıları var ki, her biri farklı bir duyguyu, düşünceyi hatta dini, siyasi veya sosyal fikri ifade ediyor. Bu Sevahili yazıları okuyup manasını öğrenmek, benim için son derece ilginç ve eğlenceli bir iş. Her bir yazıda sanki bu toplumun iç dünyasını ortaya çıkaran şifreleri çözmüş, hazinenin kapağını açmış gibi bir hisse kapılıyorum.

Bir kanga kenar yazısında şöyle diyor: "Moyo wangu sultani chamtu si kitamani". Tercümesi şu: Kalbim tıpkı bir Sultan gibi, kendisi her şeye sahip ama o kimsenin mülkiyetinde değil. Ananas resimleriyle süslü bir kangada: "Ukila nanasi tunda lingine basi" yazıyor. Ananası bir kere tadarsan başka meyveye asla bakmazsın. Bir diğer Kangada "Machoni rafiki moyoni mnafiki". Bakışlarda dostluk olabilir belki ama, nankörlük kalptedir. "Mke mwenz!! Haa!! Mezea!": Bu da bir kadının kocasına söylediği söz. "İkinci bir hanım almayı asla aklına bile getirme." Anlamını

taşıyor. "Mpaji ni Mungu": Koruyucu, destekleyici Allah'tır.

"Haba na haba, hujaza kibaba": Küçük küçük şeyler birleşince büyük şeyler oluşturur. "Mchezea wembe humkata": Jiletle oynayan kendini keser. Daha yüzlerce, halkın düşünce dünyasını yansıtan birbirinden ilginç yazılar, ifadeler bulmak mümkündür kangalarının üzerinde.

DESEN DESEN KINALAR

Tanzanya'da kadınların kangası kadar kınası da meşhurdur. Müslüman olsun, Hristiyan olsun yerli, Arap, Hintli, Sevahili bütün Tanzanya kadınlarının ortak yanı, kınayla süslü elleri ve ayakları. Kınayı, ince ve narin desenlerle süsledikleri ellerinden, ayaklarından hiç eksik etmiyorlar. Bayramlarda, düğünlerde, özel günlerde ise bu iş için bir araya gelerek itinayla ve sırayla birbirlerine kına yakıyorlar.

Eşimin halasının Kigoma'daki evinde misafir olduğum zaman, bana çok ilgi ve sevgi gösteren komşu kızları bir akşam kına malzemelerini de alarak yanıma geldiler. Israrla ellerime, ayaklarıma tıpkı kendilerinininki gibi kınalar yakmak istediler. O tatlı, sevecen genç kızların ısrarlarını kıramadım ofurdum önlerine. Avluda serili hasırın üzerine yaydılar malzemelerini. Önce ellerindeki kitabı içerisinden bir desen beğenmem için bana uzattılar. Bütün desenlere bir göz attıktan sonra en sade olanını seçtim. Konuşmalarından anlaşılan, kına desenlerinin de Arap dizaynı, Hint dizaynı ve Afrika dizaynı diye çeşitleri varmış.

Seçtiğim deseni büyük bir dikkat ve itinayla kâğıttan elime nakşetmeye başladılar. Bir yandan gülüşürken, bir yandan da tenim beyaz olduğu için kınanın elimde nasıl duracağını merak ettiklerini söyleyerek işlerini tamamladılar. (Bkz: Fotoğraflar, s.152)

KIVIRCIK SAÇLAR

Görömcem Aşura saçlarından yakınıyor. "Bu kıvırcık saçları taramak, derli toplu tutmak dünyanın en zor işi. Uzatmak ise bir işkence. Düz saçlara imreniyorum. Ne yapalım Allah'ın yaratması böyle, bunda da hikmetler vardır bilmediğim" diye mırıldanıyor. Küçük görömcem Zeynep ise çareyi erkek gibi traş olmakta bulmuş.

"Saçlarımız çok sık ve ince kıvırcıklı olunca taramak çok zor oluyor. Kısacık kestirince erkekler gibi oluyoruz. Uzatmaya kalkınca da kabarık saçlarla koca bir kafa oluyor boynumuzun üzerinde. İşte yedi yıldır uzayan saçım ancak bu kadar diye gösteriyor enseden itibaren bir karış olan saçlarını. Her yıkamadan sonra birilerine yalvar yakar, rica minnet taratıp ördürüyorum. Saçımızı başkasının yardımı olmadan tarayıp, ince ince örüp toparlamak mümkün olmuyor" diyor.

İş güç altında gün boyu çabalayıp duran Afrikalı kadında da güzel olma, süslenme arzuları var elbette. Yoğun hayat tempoları bu arzularını yok etmeye muvaffak olamıyor. Saç uzatmak, şöyle omuzdan aşağı bırakmak, süslü tokalarla tutturmak veya şık bir topuzla tepeye toplamak onların da zevkleri. Bunun için saç sorunlarına çare yolları da bulmuşlar. Hindistan cevizi yağı, kekik yağı, palmiye yağı gibi doğal yağlarla yağlayıp kalın tahta taraklarla tarıyorlar. Ayrıca bu tür saçlar için üretilmiş krem, şampuan, spreyle de kullanıyorlar. Her köşe başında on-on beş metrekairelik "Hair saloon" dedikleri kuaförler var. Kadınların saç hassasiyetini ifşa edercesine dolup taşıyor. Bir de bakkallarda, hatta seyyar satıcı tezgâhlarında bile satılan, sentetikten hatta orlon iplikten sarı, kahverengi, kırmızı, siyah, kestane upuzun saç demetleri... Kadınlar bunlardan alıp başlarındaki minik kı-

AFRİKA MENEKŞESİ

vırcık köklere bağlıyorlar. Böylece yıllarca uzamayan saçlarını bir anda uzatıveriyorlar. Bugün kısacık saçlı gördüğüm bir kız, yarın beline kadar uzun saçlarla salına salına geziyor. Bir iki gün sonra takma saç demetleri çıkınca yine kısalmış. Darüs-Selam'ın sokaklarında dolaşırken, birbirinden değişik modellerle süslenmiş, kah uzatılmış, kah topuz yapılmış, kah kızıl, sarı boyatılmış başlarla adeta saç dizaynı yarışmasında gibi kadınlar görmek mümkün. Bu da buraların farklı kadın manzaralarından bir kesit. (Bkz: Fotoğraflar, s.152)

İÇİMDE

IV. BÖLÜM

BÜYÜYEN YENİ DÜNYALAR

Tanzanya insanını yakından tanıyabilmek ve onları daha iyi anlayabilmek için onların yaşamlarına, dünyalarına, günlük uğraşlarına, zevklerine ve sorunlarına ortak olmak gerekir. Her ne kadar burada onların “mzungu” dedikleri gibi bir yabancıysam da, geçen zaman ve hayatın inanılmaz çizgileri beni onlara yakın ve onların toplumunun bir ferdi kıldı. Öncelikle bir ak-raba, daha sonra bir arkadaş, bir dost, bir sırdaş, bir komşu hat-ta bir abla veya kardeş olarak onların arasına girdim ve onları tanımaya, anlamaya imkân buldum. Tanzanya insanını tanı-mak, anlamak ve hissetmek ise, bana kendi iç dünyamda yeni dünyalar açtı, yepyeni tecrübeler kazandırdı ve bu yabancı ülke ve kültürde eşini başka yerde bulamayacağım bir sosyal çevre oluşturdu.

KOMŞUM CÜVEYRİYE

Komşum Cüveyriye, “baybuyi” dedikleri siyah cilbabı üzerin-de kangası, her daim nakış nakış kınayla süslü el ve ayakları, sür-meli gözleri ve sıcakkanlı, güler yüzlü duruşuyla tipik bir Seva-hili kadını. İsmi Cüveyriye, sevgili Peygamberimiz (sav)’in son hanımı Cüveyriye validemizden yadigar. İsmi şahsıyla böylesine bütünleşen başka birini tanımıyorum. Cüveyriye, isminin zihin-lerde oluşturduğu tüm anlamları bakışında ve duruşunda yansı-tıyor. Resulullah (sav)’in Medinesinin kadınlarından izler, ses-ler, havalara çağrıştırıyor adeta. Aslında ona abla demem gerekir, benden yaşça çok büyük olduğuna göre. Ama nedense hep is-miyle hitap etmek geliyor içimden. Belki daha önce hiç bu isim-de bir tanıdığım olmadığı için, belki de biricik Efendimiz

¹ Mzungu, Sevahili dilinde “Beyaz Adam” demektir

(sav)'in sevgili eşlerinin ismi olduğu için telaffuzundan hoşlanıyorum. Sorun değil. Burada insanlar, bizim büyüklerimize saygı ifadesi olarak kullandığımız abla, ağabey, amca, teyze gibi hitaplara hassas değiller nasıl olsa.

Cüveyriye, 42 yaşına rağmen son derece genç ve dinamik görünümlü, en büyüğü 20 yaşında olan üç çocuk annesi bir hanım. Beş nüfuslu ailesi, İslam kültürünü, geleneklerini ve kulluğa dair icaplarını bilfiil yaşayan, dindar bir aile. Eşi cami cemaatine müdavim, beş vakit namazı oğullarıyla beraber camide eda eden, İslami ilimleri az çok okumuş, din kardeşlerinin daima yardımına koşan bilinçli bir Müslüman. Çocuklarını da İslami bir terbiye ve eğitim ile yetiştirmeye gayret eden, elinden geldiğince İslami okullara gönderen bir baba. Ailecek Pazartesi-Perşembe oruç günlerini aksatmazlar. Cüveyriye de kalabalık akraba camialarında herkesin işine koşan, aşına yardım eden, çocuklarına, hastalarına, yaşlılarına yetişen yardımsever bir mümine hanım. Akrabalarının sağ kolu gibi. Ne zaman evine uğrasam evde bulamam, ya bir akrabasına gitmiştir, ya da bir iş üzerinde koşturmaktadır. Haremlik-selamlık düzenlediği evi, pek çok Tanzanya evinin aksine halı döşeli, temiz ve düzenli. Evinde işlere yardımcı işçi genç kızları olmasına rağmen becerikli ev hanımları gibi evin her işini bizzat kendisi takip edip yönlendirir. Evde çalışan kızları da beğenmez, sık sık değiştirir. Onun titizliğine ve yoğun ev ayak uyduramıyorlar herhalde ki her seferinde başka bir kız getirir memleketi Tanga'dan. Tanga'ya annesini ziyarete sıkça gider Cüveyriye. Gelirken de oranın meşhur bir şeyini bana getirmeyi asla ihmal etmez. Onun mutfak işlerindeki mahareti ise bambaşka. Sevahili mutfağının en özel yemeklerini büyük bir maharetle ve titizlikle yapar. Hindistan cevizi rendesiyle ve safranla soslayarak bütün olarak kızarttığı balıklar ancak bu kadar lezzetli olabilir. Çeşit çeşit baharatlarla ve etle pişirdiği pilavı ise adaların baharat kokusunu

getirir sofralara. Hele o rulo şeklindeki yumuşacık mikatileri (ekmekleri) bir harika. Bizim çocukların ne zaman aklına düşse “anne Cüveyriye teyzenin ekmeğinden yapsana” diye tutturuyorlar. Bazen o güzel yemeklerinin tarifini soruyor bir yere not etmeye çalışıyorum. O zaman, “öyle yazmakla olmaz gel beraber mutfağa girelim ben pişireyim, sen de bak öğren” diye teklifte bulunuyor bana. Bir seferinde benim evde, Tanzanyalıların hamur işlerinden biri olan “mandazi” yaptı anlata öğrete. Misafir davet ettiğim bir başka gün de o baharatlı, etli nefis pilavından yapıverdi misafirlerime. Bir yandan da pilav yapmanın inceliklerini öğretti. Onun kadar ustaca olmasa da güzel pilav yapabiliyorum Cüveyriye’nin sayesinde. Ramazan boyu istisnasız her iftar saatinde, kendilerine pişirdiği iftar yemeğinden bir tabak gönderdi bana. Her akşam iftar soframız Cüveyriye’nin baharatlı, Hindistan cevizi soslu yerel yemekleriyle renklendi.

Önceleri baharat ağırlıklı yemekleri, bir de muz yemeğini yadırgıyordum. Muz yahnisi, onlarca çeşidi bulunan nefis Tanzanya muzlarından pişirmelik olan cinsiyle yapılan bir yemek türü. Bu pişirmelik tür muzlar meyvelik olanlar gibi tatlı değil. Daha büyük ve patates gibi tatsız ve sası. Patates gibi doğranıp soğan, salça ve kıymayla pişirildi mi çok lezzetli ve besleyici bir yemek oluyor. Bilhassa kaşıkla biraz ezince henüz dişleri çıkmamış minik bebeğimiz Aneesa için yumuşak ve hafif bir mama oluveriyor. İlk gördüğümde yadırgayıp, tadına bile bakamadığım muz kızartmasını, tatlısını, yahnisini şimdi iştahla yiyorum.

Sevgili komşum Cüveyriye, Tanga’ya gitmediği zamanlar sıkça ziyaret eder beni. Ben burada yabancıyım diye bir ihtiyacım olup olmadığını yoklar, sorar. Terziyi, ucuz ve kaliteli dükkânları, baharatın iyisini, balığın tazesini nerelerden bulabileceğimi, ananas, mango suyu çıkarmayı, mangalda pilav pişirmeyi ve kangayla baş örtmeyi öğretti bana. Can yoldaşı, gurbet arkadaşı oldu sıcakkanlı, güler yüzlü komşum Cüveyriye.

HELVA DAĞITAN KADIN

İlk kez bir Miraç Kandili gecesini gittim Magomeni'deki büyük merkez camiine. Şehirdeki camiler içinde en fazla feyiz aldığım ve içinde ibadet etmekten en çok zevk duyduğum cami burası. Belki cemaatinin çokluğundan, belki de yanı başındaki medresesinde ilim tahsil eden minik talebelerinin feyizlerinden. Belki de Hazreti Meryem misali her daim camiye bekleyen yaşlı Salima yüzünden. Kandil gecesinden sonra da sıkça gelirim bu camiye. Bazen başka bir yere giderken yakınından geçiyorsam mutlaka uğrayıverir vakit namazını burada eda ederim. Bazen de ailecek hiç üşenmeden evden çıkar arabaya atlar hızla akşam veya yatsı cemaatine yetişiriz burada. Ne zaman gelsem bu camiye, o Miraç gecesinde kapı eşiğine oturmuş, önündeki çuvaldan girip çıkan cemaate helva dağıtan kadını bulurum burada. O gece namaz çıkışı, yöresel usulle hazırlanmış susamlı, baharatlı helvasını elimi avucunun içine alarak ve gözlerime gülümseyerek ikram eden siyah çarşafli, yaşlı kadın beni çok etkiledi. O geceden sonra da onu hep caminin hanımlar katında görmeye devam ettim. O daima camide. Bazen yerleri süpürürken, bazen kitapları, kargaları düzenlerken, bazen de bir kıyıya uzanmış uyurken görürüm onu. Bu yaşlı kadın caminin resmi anlamda hizmetlisi olmadığı halde, kendini camiye hizmetli addetmiş, burayı mekân edinmiş, daima burada bulunup gerekli işleri gönüllü olarak yapan bir Allah kulu. Namazdan sonra bir müddet oyalanır onu izlerim. Bazen birkaç kelimeyle gülümseme geçer aramızda. Bazen de bir yemek parası yardımı fısıldar zaten kısıp olan sesiyle mahcup mahcup. Cemaat dağıldıktan sonra sessiz sessiz ve ağır ağır fanları, elektrikleri kapatır, tuvaletleri, abdestlikleri temizler, ayakkabılıkları düzeltir, kapıları kapatır. Yine sessiz ve ağır adımlarla merdivenleri inip yapayalnız, bir sütunun kenarına

kıvrılır. Yalnızlığına çare, yaradan Rabbi...

Her geliş gidişte onun gülümseyen ferî sönmüş gözleriyle beni karşılamasına ve kısık sesli selamına öyle alıştım ki, bazen sanki namaza değil de onun evine ziyaretine gelmişim gibi hissediyorum. Her ayrılışta da Hazreti Meryem'in Süleyman Mabe-di'nin hizmetine adanışını anımsıyorum. Meryem gibi kendini cami hizmetine adanmış bir kadın. Ona karşı muhabbet duyuyorum. Sevahilice'yi güzel anlayıp konuşamadığım için lisanımızla konuşup muhabbet edemiyoruz ama kalp lisanı anlaşmaya ve muhabbete yetiyor. Kimdir, nerelidir, evi yurdu nerededir, eşi, çocuğu çocuğu var mıdır bilmiyorum. Adının Salima olduğunu, fakir ve kimsesiz olduğunu ve bir de, cami hizmetine gönüllü bir Allah kulu olduğunu biliyorum.

İNNALLAHE MEAS'SABİRİYN

Darüs-Selam'ın caddelerinde dolaştığım zamanlar nakliyecilerin arabalarına ve şoförlerin "daladala" denen minibüslerine yazdıkları yazılara gözüm takılır. Birinde "Kandahar" veya "Bağdat", bir diğerinde "Allah'ü Akbar" veya "Karim Allah", bir başkasında "Tevekkeltü al'allah" veya "Fiamanillah" şeklinde yazılar yazdığını görürüm. Çoğunlukla dinin pratiklerini yerine getirmeyen, belki de kalpte derinleşip davranışa uzanan iman meyvelerinden yoksun olan bu insanlar, yine de İslam kimliklerini yansıtmaktan ve ait oldukları inanca dair işaretler vermekten hoşlanıyorlar diye düşünürüm. Günün birinde yine geçtiğim yollardaki insanları, araçları ve evleri süzerken beni hayretler içinde bırakan şu yazı ile karşılaştım. "İnnallahe meas'sabiriyn". "Muhakkak ki Allah sabredenlerle beraberdir". Fakat bu başka idi. Bu yazı, gördüğüm diğerleri gibi, donuk bir tablo üzerine nakşolunan birkaç dirhem ağırlığında yaldızlı bir boya mesabe-

sinde değildi benim için. Çok daha derin anlamlar gizliydi onda. Dört eski tekerlek üzerine birkaç parça kereste monte edilerek yapılmış, el arabasına benzer garip aletin arkasına çakılmış bu yazı, üzerindeki kilolarca ağır koca çuvalı kan ter içinde çekmeye çalışan arabacı için ne anlam ifade ediyor. Eminim benim tahminimden çok daha fazla şeyler ifade ediyor. Birkaç lokma ekmek için çektiği şu sıkıntının karşılığı muhakkak ki sadece o birkaç lokma ekmek olamaz, Allah katından daha başka karşılıkları da olmalı. Değil mi ki Allah sonsuz rahmet sahibidir ve demiyor mu ki sabredenlerle beraberdir. O zaman bu zavallının Mevla'dan beklentileri de elbette daha fazla olmalıdır. Yakıcı güneş sıcağı ve buram buram terleten nemin altında, omuzlarından, yırtık pantolonuna kadar ip gibi uzanan terleri, çıplak nasırlı ayakları ve siyah, ıslak ve çıplak sırtı, Bilal-i Habeşi'nin güneş altında kavrulan bedenini hatırlatıyor. Nasıl ki o kutlu sahabe Bilal-i Habeşi, yaratanı Allah rızası için ve ona imanını ikrar için o sıcakta kavrulmuştu. Bu zavallı arabacı da Rabbine Ramazan orucunu takdim ve iftara birkaç lokma helal rızık için bu sıcakta kavruluyordu. İkisinin de siyah bedenleri Rableri için eza çekiyor ve kalpleri ondan gelecek rahmeti ümit ediyor. Çünkü "İnnallahe meas'sabiriyn." Elbette ki Allah sabredenlerle beraberdir.

V. BÖLÜM

DARÜS-SELAM: İSLAM'IN SELAMET YURDU

İSLAM'IN DOĞU AFRİKA'DAKİ TARİHİ

İslam, dünya çapında yaklaşık bir buçuk milyar Müslüman nüfusu ile Hristiyanlıktan sonra ikinci en geniş dindir. Ortalama 700 milyonluk Afrika halkının yarısına yakını da Müslümandır. Müslümanlar kıtanın Doğu, Batı ve Kuzey bölgelerinde yoğunlaşmaktadır. Günümüzde İslam, milyonlarca Afrikalının siyasi ve kültürel hayatında önemli bir rol oynar. Bugün Afrika'da Hristiyanlık da çok yaygın bir din olmakla beraber, İslam tarihi kıtada çok daha eskilere dayanmaktadır. Hristiyanlık, İslam'ın Afrika'ya girişinden yaklaşık 10 asır sonra, sömürgecilik ve misyonerlik aracılığıyla yayılmış bir dindir. Bu zamana kadar İslam medeniyeti kıtada çoktan yerleşmiş, bilhassa Doğu Afrika'da halkın kültürü ve yaşam tarzını şekillendiren en önemli unsur olmuştur.

Afrika'da İslam denince tarih, İslam Peygamberi Hazreti Muhammed (sav)'e kadar gerilere götürüyor bizi. Herkesin hatırlayacağı, İslam'ın ilk yıllarına ait önemli olaylardan belki de ilki, ilk Müslümanların Arabistan'dan Afrika'ya hicret etmeleridir. Hazreti Muhammed (sav)'in Din-i İslamı açık şekilde ilan etmeye başlamasıyla Mekkeli müşriklerin bu dini kabul edenlere karşı şiddetli baskı ve işkence uygulamaları karşısında çaresiz kalan ilk Müslümanlar, Peygamber (sav)'in direktifiyle 615 yılında Doğu Afrika'daki Habeşistan'a (bugünkü adıyla Etiyopya) hicret etmişlerdi. O vakit Hristiyan olup sonradan İslamiyet'i kabul eden Habeş kralı Necaşi, bu ilk Müslüman sığınmacıları koruma altına almıştı. Böylece bu tarihten itibaren İslam dini Afrika'da duyulmaya ve yayılmaya başlamıştı. Dolayısıyla İslam dininin Afrika kıtasındaki tarihi 7. ve 8. yüzyıllara kadar uzanmaktadır.

İslam, 8. yüzyılda, Berberiler ve Emeviler öncülüğünde Kuzey Afrika'ya ve Orta Asya'ya yayılırken, Hint Okyanusu sahillerine de Arap denizciler aracılığıyla ulaşıyordu. Arap denizciler yıllar boyu sahil Afrika'sına ticaret amaçlı seyahatler yapmakta, Hint Okyanusu ticaret yolu üzerinde sürekli yelken açmaktaydılar. Doğu Afrika kıyılarında ve adalarda daimî kervanlar oluşturmuşlardı. 9. ve 10. yüzyıllara rastlayan dönemlerde, özellikle de Zengibar adasını daimi bir merkez ve ticaret noktası olarak kullanmışlardı.

Doğu Afrika'da Müslüman izlerine ilişkin en eski kalıntıya, 1980'lerdeki kazılarda rastlanmıştır. Pate Adasındaki cami kalıntıları ve bu kalıntılar içinde bulunan altın ve gümüş sikkeler 830 yılına aittir. Cami kalıntıları üzerinde araştırma yapan tarihçiler, 830 yılını, İslam'ın bölgeye ilk giriş tarihi olarak kabul ederler. Bunun yanı sıra, hiçbir bölümü yıkılıp yok olmadan ve işlevini sürdürerek günümüze kadar ulaşan Doğu Afrika'nın en eski İslami yapısı, Zengibar adasının güneyinde bulunan 1007 tarihli Kizimkazi Şiraz Camii'dir. Doğu Afrika'nın günümüze uzanan ilk İslami yapısı ve İslam medeniyetini Doğu Afrika içlerine tanıtan en eski tarihi eser olma özelliğine sahip Kizimkazi Camii, üzerindeki inşa tarihi, mihrabındaki Kuran ayetleri ve etrafındaki mezar taşlarıyla buradaki İslam izlerinin ne kadar eskilere uzandığını ortaya koymaktadır. Sonuç olarak, İslam dininin Hint Okyanusu'nun Afrika kıyılarında en geniş yayılımı 14. yüzyılda gerçekleşmiştir. İbn-i Batuta 1332'de Mağrib'den gelip Doğu Afrika sahillerini ziyaret ettiğinde, tuttuğu notlar arasına, "İslami yaşam bu bölgede öylesine yerleşmiş ki, kendimi evimde hissettim" diye yazmıştır. Gerçekten de o dönemde sahil halkı çoğunlukla Müslümandı ve Arapça edebiyat ve ticaret dili olarak kullanılmaktaydı. Hint Okyanusu tamimiyle "Müslüman denizi" haline gelmişti. Müslümanlar ticareti kon-

trolleri altına almışlar ve Güney Doğu Asya, Hindistan ve Doğu Afrika sahillerinde işletme, finans ve mülkiyet otoritesi sağlamışlardır.

16. yüzyılda Portekizliler Doğu Afrika sahillerini işgal ettiklerinde, İslam bu bölgede çoktan yerleşmiş, sahil halkının üst düzey ailelerinin hemen hemen hepsi Arabistan, İran, Hindistan, hatta Güney Doğu Asya ile deniz anlaşmaları yapmış ve siyasi bağlantılar kurmuşlardı. 18. yüzyılın başlarında sahil Müslümanları, Umman Araplarının yardımıyla Portekizlileri Doğu Afrika'dan çıkarmayı başardılar. Bundan sonra da Umman Arapları, 19. yüzyılın sonuna kadar, yani Avrupalı sömürgecilerin Doğu Afrika kıyılarını işgal etmelerine kadar, bu bölgede siyasi ve iktisadi nüfuzlarını en geniş anlamda sürdürmüşlerdir. Öyle ki, Umman Kralı Seyyid Said 1840'da Sultanlığın idare merkezini Maskat'tan Zengibar'a taşır. Sultan Seyyid Said'in yönetimi zamanında Zengibar adası tüm Doğu Afrika'nın en gelişmiş ticaret ve diplomasi merkezi haline gelir. Ayrıca Umman Sultanlığının siyasi hükümlerliği döneminde, İslam hızla yayılır ve Doğu Afrika sahillerinden Afrika içlerine kadar uzanır. Özellikle iç bölgelerdeki halkla yapılan ticaret anlaşmaları sayesinde Nyamwezi, Tabora ve Tanganyika gölü kıyısındaki Ujiji köle ve fil dişi ticaretinde önemli işletme merkezleri haline gelir. Bu bölgelerdeki, hatta Uganda'daki pek çok kabile reisi de Müslümanlığı kabul edip kıyı Müslümanlarıyla işbirliği yaparak, ticari faaliyetlere katılırlar. İslamiyet'i benimseyen kabile reislerinin etkisiyle zamanla Orta Afrika halklarının çoğu da Müslüman olur. Doğu Afrika'da ticaret sadece İslamlaşmaya hizmet etmekle kalmaz, aynı zamanda Sevahili dili ve kültürünün de iç bölgelere taşınmasını sağlar. Böylece İslam medeniyeti çerçevesinde, sahil halkları ile iç bölge halkları arasında ortak bir dil ve kültür yerleşmiş olur.

İslamlaşmanın Doğu Afrika içlerine doğru en geniş anlamda ilerleyişi, Alman sömürge döneminde gerçekleşmiştir. Almanlar kıyıları işgal ettikten sonra, Sevahili yerlilerine okuma-yazma öğretmek onları sivil işçi ve özel işlerinde hizmetçi olarak kullanmaya başlamışlardır. Böylece Almanların iç bölgelere nüfuz etmelerine rehberlik eden Sevahililer, eğitilmiş, en azından, okuma yazma bilen bir yerli kesim oluşturmaktaydılar. Bunun yanı sıra Alman koloni hükümeti, işgal ettikleri bölgelerde Sevahili dilinde eğitim yapan devlet okulları da açmıştır. Misyoner okullarının aksine bu okullar, halk arasında kullanılan yaygın dili, Sevahili'yi kullanmışlar ve hem Sevahili'nin gelişmesini hem de Sevahili halkının eğitime katkı sağlamışlar. Sevahili dilinin iç bölgelere yayılması ve bu dilde literatürün oluşması ise İslamlaşmaya hizmet etmiştir. Dolayısıyla İngiliz işgali altındaki bölgelere (Kenya ve Uganda) oranla, Alman koloni bölgelerinde İslam çok daha hızla yayılmıştır.

Müslümanların çoğu Almanlarla işbirliği yapmış olmakla beraber büyük bir çoğunluğu da açık veya gizli sömürge yönetime karşı çıkmıştır. Bu kesim Müslümanlar genellikle fakir olan, Kadiriyye ve Şazeliye gibi Sufi tarikatlara mensup Müslüman kesimdir. Sufilerin çoğu, Alman sömürge hükümetine karşı yapılan 1905-1907 Maji Maji isyanında önemli rol oynamıştır. Sevahili dilinde maji, su anlamına gelir ve "Maji Maji" Afrika gelenğinde, silahın gücü karşısında suyun gücü ile korunma anlamı taşır. Sonuçta Doğu Afrika'da İslam'ın yayılmasında tasavvufun da önemli bir yeri olduğu gerçektir.

Doğu Afrika'da Hristiyanlığa gelince, iki asırlık bir maziye sahip yeni bir dindir. 18. yüzyılda profesyonel misyonerler tarafından bölgeye tanıtılmış olan bu din, en baştan beri Müslümanların direnişiyle karşılaşmıştır. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra İngilizlerin Doğu Afrika'da Tanzania, Kenya, Uganda'yı kontrolleri altına almasıyla bu bölgelerde İslam'ın gelişimi büyük öl-

çüde yavaşlamıştır. İngilizlerin yerel hükümet sistemi, Müslümanlar yerine yerel kabile reisleriyle işbirliği yapmaları, Hristiyan olanlara iş imkânı sunan kilise okulları, hemen her bölgede kurulan misyonerlik teşkilatlarının Hristiyanlaştırma faaliyetleri İslam'ın gelişmesi önündeki başlıca sebepler olmuştur. İngiliz koloni yönetimi, kontrolü altına aldığı bölgeleri çeşitli Avrupa ülkelerinden gelen Hristiyan teşkilatlar arasında paylaştırmıştır. Bu teşkilatlar halen kendi bölgelerinde faaliyetlerini sürdürmektedir. Zamanla Müslümanlar eğitimden, yönetimden ve siyaset sahnesinden uzaklaştırılmış. Bir yandan sömürgeci yönetimin, bir yandan da misyonerlerin işbirliği halinde İslam düşmanlığı yapıldığını fark eden Müslümanlar, sömürge yönetime karşı girişilen ayaklanmaları, misyonerlik ve Hristiyanlığa karşı saldırı fırsatı bilip direnmişler. Nitekim, bölgede İslami radikalizm, sömürgeci yönetim ve Hristiyanlığa karşı gelişen uzun süreçli bir fenomendir. Bununla birlikte, Hristiyanlık gerçekten de sömürgeci devletle aynı safta, Müslümanlara karşı reaksiyoner bir çizgide ilerledi. Halk ayaklanmalarında Hristiyanlar çoğunlukla sömürgeci devletin yanında yer aldı ve pek çok Müslüman öldürüldü.

İkinci Dünya Savaşı'ndan itibaren ise, bölgede yerli halk arasında reformist ve anti-sömürgeci faaliyetler artmış ve 1950'lerde Pakistan'dan gelen Doğu ve Güney Afrika'daki Müslüman halkı, yönetimi ve sistemi değiştirmeye teşvik eden Müslüman tebliğciler, sömürgeci baskıların ve Hristiyanlık faaliyetlerinin şiddetlenmesine sebep olmuşlar. Doğu Afrika bağımsızlık hareketlerinde de Hristiyanlardan çok Müslümanlar önemli ölçüde etkili olmuşlar. 1954'de Darüs-Selam'da bağımsızlık hedefiyle kurulan Tanganyika African National Union (TANU) (Tanganyika Afrika Ulusal Birliği) faaliyetlerinde sahil Müslümanları önemli rol oynamıştır.

DOĞU AFRIKA'DA İSLAM'IN YEREL ÖZELLİKLERİ

İlk olarak İslam, Doğu Afrika kıyıları boyunca ve Sahara Afrikası'nda, belki de aynı zamanda başarılı bir ticaret adamı olan İslam Peygamberi Muhammed (sav)'e kadar uzanan bir bağla, ticaret yoluyla yayılmıştır. Bu büyük din inananları geçimi ticarette aramaya teşvik etmektedir. Belki de bu anlayış ve altyapı, Müslüman tüccarları Doğu Afrika sahillerine ticari seferlere motive etmiş ve buralarda İslam inancının ilk tohumlarının atılmasına vesile kılmıştır. Müslüman Arap tüccarlar Afrika'ya geldiklerinde siyasi otoriteye talip olmamışlar ve buradaki devletler üzerinde siyasi kontrol kurmamışlar. İlim ve kültür sahibi bu Arap tüccarlar, genel olarak Afrikalı krallara teknik bilgi ve danışmanlık hizmeti sunarak onların gelişmesine yardımcı olmuşlar. Nitekim Batı Afrika'da fetih ve savaşlar yoluyla yayılan İslam, tersine Doğu Afrika'da yalnızca ticari faaliyetler yoluyla yayılmış. Bu nedenle İslam'ın burada yer edinmesi daha uzun bir zaman dilimine yayılmış ancak yerli halk tarafından daha iyi özümsemiştir. Dolayısıyla Afrika'nın diğer bölgeleriyle karşılaştırıldığında Doğu Afrika İslamı'nın, daha yerleşik ve sağlam temellere dayandığı ve toplum hayatını şekillendirdiği gözlenir.

İkinci olarak, Doğu Afrika'da İslam'ın bir diğer yerel özelliği de, Sevahili dili ve kültürüyle alakalıdır. Şöyle ki; Müslüman Arap tüccarların Doğu Afrika'yla olan ticari ilişkileri neticesinde Arapça bu bölgede tanınmaya ve kullanılmaya başlandı. Sonuçta, Afrika Bantu dili ile Arapça'nın buluşması yeni bir dil ve beraberinde Afrika-Arap bileşiminden oluşan yeni bir kültür ortaya çıkardı. Arapça "sahil" kelimesinden türeyen Sevahili, orijinali Bantu olan ve çok geniş bir Arapça literatüre sahip Doğu

AFRIKA MENEKŞESİ

Afrika resmî dili ve aynı zamanda sahil halklarının kültürü anlamına gelir. Dolayısıyla Sevahili sadece bir dili değil, aynı zamanda Doğu Afrika sahil halklarına özgü bir kültürü de temsil eder. Bu kültür, İslam inancı temelinde Arap, İran, Hint etkileşimli, ancak kendine özgü bir kültürdür. Doğu Afrika sahil halkları, İslam'ın inanç ve yaşam biçimini kendi öz Afrika kültürleri içinde özümseyerek ve bir yandan Afrikalı yönlerini muhafaza edip, diğer yandan da Arap, İran ve Hint kültürlerinin İslam'la gelen yönlerini benimseyerek kendine has, zengin, canlı ve eşsiz bir kültür yaratmışlar. Zamanla bu aktif ve etkin dil ve kültür, yine ticari faaliyetler yoluyla Afrika içlerine kadar yayılmış ve sadece sahil halklarını değil tüm Doğu Afrika halklarını birleştirip, kaynaştıran ortak bir dil ve kültür haline gelmiştir. Dolayısıyla ticaret bir yandan İslam dinini bölgeye taşıırken, diğer yandan da bu dini bölgede kalıcı kılan ortak bir dil ve kültürün oluşumuna hizmet etmiştir. Diyebiliriz ki, Doğu Afrika'da İslam, Sevahili kültürüyle geniş anlamda yayılmış ve kesin olarak yerleşmiştir. Bu nedenle burada "Sevahili İslamı" veya "Doğu Afrika İslamı" kavramı kullanılmaktadır. Bu kavram, Doğu Afrika'da yaşanan İslam'ın, diğer İslam medeniyetleri arasındaki yerel farklılıklarını ve inceliklerini ifade etmesi bakımından önemlidir.

Üçüncü olarak, Doğu Afrika'da İslam üzerine yapılan analizlerden biri de bizzat Doğu Afrikalı, Kenya'nın Mombassa şehrinde çıkmış ünlü Afrika uzmanı Profesör Ali Mazrui'den gelmektedir. Mazrui, bölgede İslam'ın hızla ve etkin olarak yayılmasını, İslam'ın eşitlikçi doğasına bağlamaktadır. İslam dini, Hristiyanlığın tersine ırkçılığı ve insanlar arasındaki her türlü ayrımcılığı reddeder. Bu da siyahlar arasında İslam'ı benimseme açısından etkili olmuştur. Hristiyanlık ise, Avrupalı liderler elinde gelişmiş ve yayılmıştır. Avrupalı liderler ırkçı ve sınıf ayrılıkçı politikalar benimsediklerinden bu mantık Hristiyanlığa da yansımıştır. Sonuçta Hristiyanlık, diğer dinler gibi Ortadoğu'da doğ-

duğu halde Avrupa'da kök salmış ve Avrupalı liderlerin ırkçı mantığı ile şekillenmiştir. Örneğin, önceleri Hristiyanlıkta uygulanan, kiliselerde ibadet edilecek yerlerin ırkçı anlayışa göre düzenlenmesi ve beyaz ırktan olmayanların ayrılması gibi ırkçı bir uygulama bir Müslüman mescidinde asla görülmez. Hiç şüphe yok ki, ırksal eşitlik anlayışı sebebiyle İslam, Hristiyanlıktan çok daha fazla ilerleme kaydetmiştir. İslam'ın bu yönü hem Afrikalı hem de Amerikalı siyahlar arasında etkili olmuştur.

Son olarak da Doğu Afrika'da İslam, sömürgecilğe karşı gelişmiştir. Aslında bu durum tüm Afrika için geçerlidir diyebiliriz. Tarihçiler, Afrika İslamlaşmasının en hızlı geliştiğı dönemin 20. yüzyıl, yani Avrupa sömürgeciliğın doruk noktaya çıktığı dönem olduğunu belirtirler. Avrupa'nın siyasi işgali, Afrika halklarını alternatif dünya görüşü aramaya sevk etmiş ve bu noktada İslam, Afrika insanı için ideal bir dünya görüşü sunmuştur. Dolayısıyla anti-sömürgeci hareketlerin çoğu İslamlaşma sürecine yardımcı olmuştur. Doğu Afrika ülkelerinde Alman ve İngiliz sömürge yönetimlerine karşı direnişler hep Müslüman hareketler olmuş, Hristiyan kesimin desteğı sınırlı kalmıştır. Bu hareketler Kadiriyye ve Şazeliye gibi tarikatların liderliğinde siyasi faaliyet göstererek İslamlaşmaya hız kazandırmıştır. (Bkz: Fotoğraflar, s.153)

TANZANYA'DA İSLAMİ HAYAT VE MÜSLÜMANLAR

Tanzanya, geniş çaplı misyonerlik faaliyetleri ve gelişme projeleri sebebiyle Afrika'nın en çok tanınan ülkelerinden biri. Başbakan Julius Nyerere'nin 1960'lı ve 70'li yıllardaki idealist sosyalist politikaları Tanzanya'yı batılılar için çekici bir ülke kıl-

AFRİKA MENEKŞESİ

muştır. Eski adıyla Tanganyika, 1961'de İngiliz sömürge hükümetine karşı bağımsızlığını kazanmış ve üç yıl sonra da Zengibar adasıyla birleşerek Tanzanya adını almış. Birleşik federasyonun resmî dili Sevahili olup, yüksek okul ve ticaretle halen sömürgeci dil olan İngilizce geçerlidir. Diğer Afrika ülkelerinde olduğu gibi Tanzanya'da da Hristiyan ve Müslümanların kesin nüfusu ve oranı siyasi bir sorun niteliğindedir. Hristiyan ve Müslüman kuruluşların yaptıkları istatistikler gerçekçi değildir. Fakat şu bir gerçek ki, son on yıldır hem Müslümanların, hem de Hristiyanların sayısı büyük oranda artmaktadır. Ancak hangisinin daha hızla artış gösterdiğini tespit etmek zordur. Belki de Müslümanların sayısı daha fazladır. Fakat bu yükseliş bilinçli olarak az gösterilmektedir. Hatta bu yüzden olacak, Papa Hristiyanların İslam memleketlerinde daha aktif olmalarını ve Hristiyanlığı yaymalarını emretmektedir. Bununla birlikte genel olarak nüfusun üçte birinin Müslüman, üçte birinin Hristiyan ve geri kalanının da geleneksel pagan dinlere mensup olduğu kaynaklarda belirtilmektedir.

Tanzanya toplumunun heterojen ve zengin karakterini, dini kesimlerde de görmek mümkündür. Hem Hristiyanlar hem de Müslümanlar arasında çok çeşitli gruplar yer almaktadır. Tanzanya'daki Müslümanların büyük çoğunluğunu Ehli Sünnet vel-Cemaat akaidine bağlı Sünni Müslümanlar oluşturmaktadır. Genellikle Şafi mezhebinin şariat geleneğini benimsemektedirler. Hint-Pakistan kökenliler genellikle Hanefi mezhebine ve Yemen kökenli küçük bir grup ise Maliki ve Hanbeli mezhebine bağlıdır. Hanefiler arasında, 1958'den beri düzenli olarak Doğu Afrika'yı ziyaret eden Hindistanlı Şeyh Ahmed-Şah Kadiri Buhari'nin önderliğindeki Kadiriler bulunmaktadır. Tanzanya'nın Umman kökenli Müslümanları çoğunlukla Hariciye mezhebinin modernize edilmiş bir kolu olan İbadiyye mezhebine bağlıdır. Azınlık olan Şiiler ise, çoğunlukla Asya kökenliler olup

bağlı oldukları imamlarına göre, İmami, İsmaili, Caferi ve Bohra (ya da Vohra) olarak ayrılırlar. Tanzanya Şii'leri arasında, küçük fakat aktif bir grup olan Ahmadiyye Şii'leri de yer alır. Şii'ler Doğu Afrika'ya sömürge döneminde gelmiş ve yerli halkla kaynaşmayıp seküler yaşamakta olan bir azınlık grubudur. Şehirlerde ve büyük kasabalarda yaşayan ve ticaret, işletme, yatırımla uğraşan Tanzanya Şii'lerinin büyük bir kesimi son on yılda Avrupa ve Amerika'ya göç etmişlerdir. Özellikle İsmaili ve Aga Khan Şii'leri kendi okullarını, hastane, kütüphane, mescit, konut, otel ve benzeri sosyal binalarını kurmuşlar. Siyah Afrikalılarla sınırlı ilişki içinde bulunurlar. Bu grubun tersine İmami Şii'leri, "Bilal Misyonu" adıyla siyahlar arasında faal olmaya çalışmışlarsa da fazla başarılı olamamışlar. Tanzanya'da bu farklı Müslüman gruplardan her birinin camileri ve özel okulları var. Okulları büyük bir gayretle işletiyorlar. Siyah Afrikalı Müslümanlar, Arap, İran, Hint, Pakistan, Yemen gibi diğer kökenlerden Müslümanlarla iç içeler. Hatta Müslüman olmayan Hristiyan aileler de çocuklarını Arap okullarına, Hint veya Şii okullarına gönderiyorlar. Ayrıca çok popüler imamları var. Bunlar umumen Müslümanları ilgilendiren konularda öncülük ederler; bilhassa Ramazan'da ru'yet-i hilal ve bayram günlerini ilan ederler.

Tanzanya'da, hatta tüm Doğu Afrika'da tasavvuf Müslümanlar arasında önemli bir yere sahip. Sufiler, imani ve şer'i esaslara bağlılık ve İslam'ın günlük hayata geçirilmesi konularında diğer Müslüman kesimlerden daha hassas ve başarılılar. Tanzanya'daki en geniş tarikat Kadiriyye'dir ve kendi içinde çok sayıda kollara ayrılır. Tanzanya'da bu tarikatın temeli, Somali şeyhi Üveys bin Muhammed'in 1880'de Zengibar sultanının daveti üzerine adaya gelişine dayanmaktadır. Sevahililer arasında "Şehu Awesu" olarak bilinen Şeyh Uveys, Zengibarlılara ve oradan da ana kara Tanzanya'ya Kadiriyye yolunun usullerini tanıttığı

pek çok ziyaret yapmış ve bu tarikat, Tanzanya içlerinden Kongo'ya kadar ulaşmıştır. Kadiriyye'nin kolları sesli zikir yapılan zikir meclisleriyle, Şeyh Zahur bin Muhammed liderliğinde Tabora'da, Şeyh Ramiya olarak tanınan köle asıllı Halif Yahya bin Abdullah liderliğinde Bagamoyo, Darüs-Selam ve Tanga'da yerleşmiştir. Doğu Afrika'ya Komor Adaları'ndan gelen Şazeliyye tarikatı ise, Halif Husayn bin Mahmud'un liderliğinde Tanzanya'nın Kilve bölgesinden tüm Doğu Afrika'ya yayılmıştır. Sufilerin başlıca faaliyetleri, düzenli zikir toplantılarının yanı sıra Hazreti Muhammed (sav)'in doğumu olan Mevlit (maulidi) kutlamalarıdır. Tanzanya'da Hazreti Muhammed (sav)'in doğumu olan mevlit, ulusal tatil olarak ve Sevahili dilinde mevlit okunarak kutlanmaktadır. Sufiyle ilgili diğer bir özellik de, geleneksel olarak Arap kökenli olan ulemanın aksine, sufi liderlerin siyah Afrikalı ve şeriat ilimlerinde eğitilmiş, toplumun değer verdiği önemli şahsiyetler olmalarıdır.

Cemaat-i Tebliğ denen ve aslen Hindistan'da doğan grup, burada da aynı geleneksel metotlarıyla çalışıyorlar. Bunlar kasaba kasaba, şehir şehir gezer, birkaç gün kalırlar. Camilerde konuşurlar ve yerli taraftarlarıyla çevredeki evlere giderek Müslüman kimseleri camiye davet ederler. Camilerde gece ibadet ederler ve ders yaparlar. Mensuplarını hicrete, Allah için yerini yurdunu terk etmeye ve dava yapmaya teşvik ederler. Bazıları bir yıl gibi bir uzun müddeti böyle Allah için yollarda ve uzaklarda ve çok sade bir hayat içinde geçirirler. Cemaat-i Tebliğ, Afrika'da önemli bir harekettir. Gitmedikleri yer ve ülke yok gibidir. Özel bir düşünceleri ve metotları vardır ve bazen aralarına İslamiyet'i hiç bilmeyen insanları alıp onlara İslam'ı öğretmeye uğraşırlar.

Tanzanya'da Müslümanlarla Hristiyanlar arasındaki ilişki genel olarak uyumludur. Ara sıra tansiyon yükselten tartışmalar olsa da bunlar toplumda yüzeysel kalmakta ve ciddi çatışmalara

dönüşmemektedir. Ancak son yıllarda Hristiyan fanatiklerin artması, Müslümanlarla Hristiyanlar arasında tartışmaların yaşanmasına sebep olmaktadır. Tabii Müslümana hayat hakkı tanımayan, onlar canlanmasın diye gözleyen Hristiyan grup ve teşkilatlar da yok değil.

Tanzanya'da pek azı resmi kayıtlı, çoğu resmi olmayan çok sayıda Hristiyan ve Müslüman sivil toplum örgütü bulunuyor. Bir kısım İslami kuruluş, Tanzanya'da İslami hükümet idealini savunurken, çoğunluğu ise ilmi yayınlar ve toplantılar yoluyla Müslümanlara entelektüel hizmet götürmeye çalışıyor. Tanzanya'daki belli başlı Müslüman kuruluşlar ve faaliyetleri ise şunlar:

1- Warsha ya Waandishi wa Kiislam (İslami Yazarlar Çalışma Grubu): 1975'de kurulmuş bir gruptur. Eğitim en önemli esaslarındandır. Çok sayıda genç ve eğitimli üyeye sahiptir. Merkezi Darüs-Selam'ın Kuba Mescidinde bulunan teşkilat, İslami kurslar düzenlemektedir. İslam ekonomisi, Ramazan'da oruç ve İslam'ın şartları gibi dini içerikli kitaplar yayımlamaktadır.

2- BALUKTA Baraza la Uendelazaji Kōran Tanzania (Tanzanya Kuran Konseyi): 1987'de kurulmuş olan konseyin amacı, Kuran okumayı ve hafızlığı teşvik etmek, Müslüman okullara maddi destek sağlayarak finans ve araç-gereç desteği ile İslam'ı yaymaktır. Ayrıca İslami yüksek eğitim sağlayan merkezler ve enstitüler açmak, konferanslar düzenlemek ve yayınlar yapmak önemli faaliyet alanlarındandır. Daha çok yaşlı üyelerden oluşan bu teşkilat, Nisan 1993'te, başkanları Şeyh Yahya Hüseyin'in önderliğinde Darüs-Selam'da domuz eti satan kasaplara karşı eyleme katılmıştır. Bu eylemde üç mezbahane yıkılmış ve Şeyh Yahya Hüseyin'in de içinde bulunduğu 30 kişi tutuklanmıştır.

3- The Dar es-Salaam University Muslim Trusteeship (Darüs-Selam Üniversitesi Müslümanlar Vakfı): Eğitim alanında

Müslümanlar yararına faaliyet gösteren bir diğer kuruluştur. Üniversite seviyesinde, devlet yönetiminde ve akademik konulardaki Müslümanların sayısını tespit etmek üzere istatistikler yapmaktadır. Vakfın üyeleri, bir yaşam biçimi olarak İslam'ın doğru ve daha iyi anlaşılmasını teşvik etmekte ve bu konuda çalışmalar yapmaktadır.

4- Baraza Kuu la Jumuiia na Taasisi za Kiislam (İslami Kuruluşlar Üst Konseyi): 1992'de kurulmuş olan bu konsey üyelerinin çoğunluğu üniversite çalışanlarından oluşmaktadır. Ülkedeki tüm Müslüman kuruluşlar arasında koordinasyonu sağlamak ve faaliyetlerini birleştirmek amacıyla çalışmalar yapar. Hükümet bu çalışmaları yakından takip eder.

5- The World Council of Mosques (Dünya Camiler Konseyi): Merkezi Suudi Arabistan-Cidde'de olan bu konseyin Darüs-Selam'da bir şubesi bulunuyor. Konsey, Vahhabi akımını temsil etmekte ve bölgesel İslami hareketleri desteklemektedir. Yönetimi bir İslam devletine dönüştürecek devrimci faaliyetleri teşvik etmektedir.

Bunların yanı sıra genç Müslümanlardan oluşan Tanzanya Müslüman Öğrenciler Vakfı (TAMSA-Tanzania Muslim Student Association), adı altında üniversitelerde talebeler tarafından cemiyetler kurulmaktadır. Bunlar uzun müddet faaliyet icra etmektedirler. Mezunlar ve halktan kimseler de katkıda bulunmaktadırlar. Öğrenci merkezlerinde cuma namazları, teravihler, bayram namazları kılmaktalar ve konferanslar tertiplemektedirler. Tanzanya Müslüman Profesyoneller Teşkilatı (TAMPRO-Tanzania Muslim Professionals Organization) gibi daha pek çok vakıf ve dernekler de var. Düzenli olarak İslami içerikli *Al-Minarat*, *An-Nur*, *Al-Mizan* gibi Sevahili dilinde dergi ve gazeteler yayımlamakta, Arapça ve İslami ilimlerde uzun ve kısa kurslar düzenlemektedirler. Takdire şayan projeleri ve gayretleri var.

Ayrıca son yıllarda, Zengibar'ın İslam Konferansı Örgütü'ne (İKÖ) üyeliği söz konusu olmuş ve tartışılmıştır. Ancak Hıristiyan liderler tarafından, Tanzanya'nın laik yapısına aykırı olacağı iddiasıyla buna şiddetle karşı çıkmıştır. Bu tür tepkiler ve Tanzanya-Zengibar birliğinin bozulması riski karşısında Zengibar hükümeti İKÖ üyeliği kararından vazgeçmek zorunda kalmıştır.

Bugün Tanzanya'da birtakım siyasi kısıtlılıklara rağmen camilerin sayısı günden güne artmakta, İslami giyim tarzı toplumda giderek popülerlik kazanmakta, her Cuma, Cuma namazı ve hutbesi ulusal TV kanalından naklen yayımlanmakta, hocalar cadde ve meydanlarda halka açık vaazlar sunmakta, yabancılara İslamı tanıtıcı broşür ve makaleler dağıtılmakta ve dini içerikli kaset ve videolar Müslümanlar arasında yaygınlaşmaktadır. Okullarda ve kamusal mekânlarda İslami giyim tarzına yönelik herhangi bir sınırlandırmaya gidilmemektedir. Zira bu tarz giyim, bir nevi Sevahili kültürünün parçası ve toplumda yerleşik bir giyim tarzı olarak algılanmaktadır.

Burada camiler ve mescitler İslam'ın en önemli timsali. Cami Müslümanların buluşabildiği ve sohbet edip, ders yaptığı bir yerdir. Camilerin pek çoğunda çocuklara Kuran ve dini bilgilerin öğretildiği bir medrese var. Müslüman çocuklar okul çıkışlarında ya da hafta sonlarında buralara devam ederler. Ancak cami ve medreselerin bir hayli bakımsız olduğunu ifade etmeliyim. Alışık olduğumuz, yerleri halı kaplı, pırıl pırıl avizeli, mihrabı, duvarları, kapıları süslemeli camiler yerine basit, zemininde hasır veya muşamba serili, tozlu, bazen yıpranmış, yıkılmış camiler görürsünüz. Zaman zaman cami ve medreselerin bakımı, tuvalet veya abdestliklerin tamirâtı gibi işler için cemaatten yardım toplanmaktadır. Bir de Kuveyt, İran, Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri gibi Müslüman ülkelerin vakıf ve fonları aracılığıyla en ücra köy ve kasabalara kadar gidilip cami ve medrese-

ler yapılmaktadır. Su bulunmayan yerlere su kuyuları açılmakta ve Müslüman yerli halka yardım götürülmektedir.

İnsan hayret ediyor; buralarda hilafet konuları, şariat konuları tabu değil. Konuşanlar var. O gözle bakanlar var. Laiklik de çok farklı. Kiliseler politikanın her sahasında fikir beyan ederler ve bildiri yayımlarlar. TV'de konuşurlar ve devlet idaresini ve devlet başkanını tenkit ederler. Zaten devlet kademelerinin çoğu Hıristiyanları istihdam ediyor. Buralarda namaz kılmayan bir Müslümanın kafir olabileceğine inanan kimselere de rastlanıyor. O kadar radikal olan kimseler de yok değil. Öyle Müslümanlara rastlamak mümkün ki, Kuranın dediğini ve Hz. Peygamber (sav)'in yaptıklarını bilmek, anlamak ve yapmak konusunda son derece gayretliler. Kuran'ı ve hadisi eğmek ve bükmek istemiyorlar. Bazı Müslümanlar için sakal, bıyık ve başörtüsü son derece önemli. Müslümanlar arasında böyleleri olduğu gibi, İslamiyet'i unutmuş ve hemen hemen hiçbir şey bilmeyen gençler de pek çok. Bu gençlerden temiz karakterli ve çalışkan olanları görünce onlara yardımdan uzak kaldığı için İslam alimlerinin ne kadar büyük ihmal içinde olduklarını düşünüyor insan. Türk-İslam anlayışı, İslam'ın kardeşçe ve kucaklayıcı bir tarzda sunulduğu ve algılandırılması lazım. Misyonerler gibi halkla yatıp kalkan ve onlarla hem-dert olan bir ekip faaliyeti gerekiyor.

Bölgede Müslümanların problemlerine gelince, problem çok. Öncelikli sorunları fakirlik. Öyle ki, fakirlik safveti ve ihlası silip süpürüyor. Müslümanlardan bir kısmı zor hayat koşulları sebebiyle İslam'ı pratik hayata geçirmeyi, dinin icaplarını yerine getirmeyi düşünecek durumda değiller. Çoluğunu çocuğunu besleyecek, okula gönderecek, hastalıklarında tedavi ettirecek imkânlardan uzak ve son derece düşük bir hayat standardında yaşamaktalar. Diğer yandan toplumsal olarak da Müslümanların eğitim, öğretim ve dini faaliyetlerini yürütme ve geliştirme im-

kânları fakirlik ve destekten yoksunluk nedeniyle son derece kıstıtlı. Müslüman okullar ve camiler bakımsız ve kaynaktan yoksun. İslam toplumu, fakirlikle birlikte, İslami ilimleri yeni nesillere aktaracak alim, hoca, medrese, hatta ibadethane, dinî yayın ve medya kaynaklarının yetersizliğinden dolayı zayıf ve mağdur durumda. Oysa Hristiyanların bu tür imkânları misyonerlerin katkılarıyla her geçen gün biraz daha artmakta. Üniversite seviyesine kadar gelebilmiş ve üniversite okuma şansı yakalamış olan Müslüman gençlerin sayısı oldukça az. Bunların hemen hepsi, sosyal koşullar nedeniyle İslami ilimler yerine mühendislik, bilgisayar, fizik ve matematik gibi ilimler okumayı tercih etmekte. Dolayısıyla ülkede ilahiyat ve İslami ilimler konularında yetişmiş genç Müslümanların bulunmaması, yeni neslin İslamı yaşayabilecek kapasite ve bilgiye ulaşamamasına sebep olmakta.

“Bu sorunların çözümü neler olabilir?” sorusuna gelince, insanın aklına ilk etapta şunlar geliyor:

1- Öncelikle Müslümanların burada iyi bir üniversite kurmaları önemli bir zaruret. Morogoro’daki teşebbüs yeterli değil. Ciddi ve tam teşekküllü bir üniversite için zengin Müslüman ülkelerin ve ihlaslı Müslümanların desteğine, İslam aleminin çoğunlukla Amerika’da yaşayan akademisyen ve alimlerine acil ihtiyaç var. Böyle bir üniversite her sahada eğitim vermelidir. İsteyen Müslüman öğrenciler orada yüksek lisans ve doktora çalışmaları da yaparlar. Üniversite bünyesinde caminin de bulunduğu kapsamlı bir ilahiyat fakültesi de kurulmalıdır. Burada Afrikalı güçlü bir alim kadrosu yetiştirilmelidir. Civar Afrika ülkelerinden gençler de buraya gelip tahsil görmeliler. Böylece Doğu Afrika tarihinde olduğu gibi Müslümanlar için yeniden ilim yuvası haline gelebilir.

2- Daha fazla yayın yapma ihtiyacı vardır. Arapça yazılmış kitaplar ve hatta Urduca ve Türkçe İslami eserler, kaynak kitap-

AFRİKA MENEKŞESİ

lar da Sevahilice'ye tercüme edilmelidir. Bunun için kuvvetli bir tercüme bürosu, güçlü bir İslami kütüphane, geniş kapasiteli bir yayınevi ve matbaa kurulması zaruridir.

3- TV, radyo ve gazetelerde İslami yayınlar ve programlar artırılmalıdır. Zengibar'dan Sevahilice yayın yapan İslami bir radyo var. Ama bu yeterli değil. Başka İslami radyolar ve TV kanalları kurulmalıdır. Ancak bütün bunlar için yeterli maddi alt-yapı ve ekip sağlanmalıdır. Hristiyanlar medyayı çok fazla kullanma imkânına sahipler. Müslümanların da, bilhassa çocukları eğitmek amacıyla medyayı kullanması gerekmektedir. Kalitesiz, eğitim, öğretim ve toplumun bilinçlendirilmesinden uzak programlar, alkollü içki ve sigara reklamları, ahlak bozucu dizi ve filmler bilhassa çocuklarda daha çok küçük yaşlarda ahlaki ve psikolojik bozulmalara sebep olmaktadır. Bu tür yayınların da etkisiyle, toplumda AIDS çocuk yaşlara kadar ilerlemiş durumdadır. Bu sebeple İslami ve ahlaki yayınlarla bu boşluğun doldurulması gerekmektedir.

4- Müslümanların siyasi hayatta yer almaları gerekmektedir. Müslümanlar sivil toplum kuruluşları oluşturarak, istek ve ihtiyaçlarını yönetim kadrolarına ulaştırıp çözüme kavuşturma yollarını aramalıdır. Maalesef Tanzanya'da Müslümanlar teknik konularda ve sosyal hususlarda yeterli değil.

Sonuç olarak tüm İslam alemi içinde Doğu Afrika İslamı, bilhassa Tanzanya İslamı önemli ve ayrıcalıklı bir yere sahiptir. İslam medeniyeti, tüm kıtaya Doğu Afrika sahillerinden, Zengibar ve Tanzanya topraklarından yayılmıştır. Yerli siyahların İslam'a olan sevgi ve bağlılıklarıyla yeşerip kuvvetlenmiştir. Onların İslam sevgisi ve bağlılıkları kara kıtayı nurlandırıp gerçek anlamda bir özgürlük, insanlık, huzur ve kalkınma getirmiştir. Kölelikten kurtulma, bağımsız ve özgür milletler olarak var olma mücadelelerinde İslam her daim hareket gücü ve dayanak noktası olmuştur. İslam, bugün her ne kadar çeşitli sorunlar yaşasa

da bu toprakların ayrılmaz parçası, özü, kültürü, dünya görüşü ve hayat kaynağıdır. Tanzanya, Afrika Müslümanlarına destek konusunda, tüm İslam kardeşliği müdafilerine, hizmet aşığı müminlere, gönül dostlarına, ilim ve irfan neferlerine ve İslam'ın evrenselliğine inanan tüm aydın bakışlara kucak açmış beklemektedir. (Bkz: Fotoğraflar, s.154)

TANZANYA'DA RAMAZAN'I YAŞARKEN

Burada Ramazan Türkiye'de geçirdiğim Ramazanlardan biraz farklı. Memlekette "Nerede o eski Ramazanlar?" deyip andığımız Ramazanlara benzer bir hava içerisinde yaşanır Ramazan ayı. Ramazan'ın bereketi evleri, mescitleri, gönülleri doldururverir bir anda. Zaten sahip oldukları hemen her şeyi paylaşan Tanzanya Müslümanı evini, aşını daha bir fazla paylaşır birbiriyle Ramazan'da. Müslümanlar öylesine önem verir ki oruç ve Ramazan'a, dokuz yaş ve üzerindeki herkesin hemen hepsi Ramazan orucunu eda ederler. Okullarda oruç tutan çocuklar için spor derslerine katılmama, yorulup, acıkıp, susayan öğrencilerin istirahatına müsaade etme gibi kolaylıklar tanınır. Bu mübarek ay, ülkenin gayrimüslimlerinde de bilinip, gözlenir. Zira onun bereketi gayrimüslimlere de yansır. Adeta oruç ve ramazan kültürünün bir parçasını oluşturur. İsimleri Ramazan, Sauvm (oruç), Rızk olan pek çok Müslüman var. Ramazan ayının başlangıcı ve bitiminde Ay'ın konumu gözlenir. Hilal görülünceye kadar akşamları heyecan ve coşkuyla beklenir. Hilali görenler hemen diğerlerine müjdelerler.

Ramazanla birlikte akşamları teravih namazlarıyla dolup taştan camilerden yükselen Kuran sedaları, geç saatlere kadar devam eder. Gece sahur vaktinde de yine Kuran sedalarıyla uyanır insan. Sabah namazına kadar camilerde okunan Kuranlar rahat-

lıkla evlerden dinlenebilir. Burada toplumsal hoşgörünün en güzel örneği sergilenir aynı zamanda. Ramazan geceleri camilerde mikrofon eşliğinde kılınan namazlar ve okunan Kuranlar civar mahallelerde işitilir. Bazen bütün bir gece sabaha kadar devamlı mikrofondan Kuran okunur. Müslim veya gayrimüslim biri çıkıp rahatsız olduğunu, sestten uyuyamadığını falan söylemez. Bizim memleketimizde günde sadece beş kez okunan ezandan rahatsızlık duyanlara inat, burada ezandan ve sabahlara kadar okunan Kuran'dan rahatsızlık beyan eden bulunmaz. Burada her namaz vakti girince birinci ezan, ardından cemaate davet için ikinci ezan okunur. Dolayısıyla her namaz vakti için iki kez ezan okunmuş olur. Sadece ezanlar değil, namazda okunan sureler, tesbihler ve dualar da etraftan işitilir.

Namazın cemaatle mescitlerde kılınması sünnetine çok sıkı bağlıdır Müslümanlar. Öyle ki, cemaate katılmayana fasık gözüyle bakan bile bulunur burada. Sadece erkekler değil hanımlar da cemaatlere katılır. Hatta sabah daha gün doğmadan evinden çıkıp sabah namazına, akşam karanlığında yatsı namazına hazırlanıp mescide giden hanımlar vardır. Cami cemaatlerinin müdavimleri Ramazan ayında bir misli daha artar. Çocuklarını da giydirip, abdest aldırıp, elinden tutup camiye getirir Tanzanyalı Müslümanlar. Bizim de en büyük zevkimiz Ramazan akşamları iftardan sonra çoluk çocuk hazırlanıp camiye koşmak. Her akşam başka bir camide teravihe katılıp, Ramazan boyu camileri geziyoruz. Yeni yüzler, Müslümanlardan değişik insan manzaraları keşfedip, yeni cami arkadaşlıkları ediniyoruz. Bir de Sevahiili dilinde yapılan vaazları can kulağıyla dinleyip anlamaya çalışıyor, farklı kıraatlardan hoş sedalı Kuran aşırı dinliyoruz. Rahmetin gökyüzünü kapladığı, gönüllerimizin feyiz ve muhabbetle dolup taşıdığı namazların sonunda dualara hep birlikte amin derken, din-i İslam-ı mübinin yüceliğini, kıtaları, ırkları, nesilleri birleştiren evrenselliğini müşahede ediyoruz. Siyahıyla,

beyazıyla göğre, ama tek ve ortak Rahman'a açılan ellerle, tevhi-di haykıran nefeslerin gücünü damarlarımızda hissediyoruz. Duaların bitiminde, hep birden tek bir yürek olup amin derken cemaatleşmedeki rahmeti, bereketi, feyzi yaşıyoruz. Ardından Müslüman kardeşlerimizle musafaha edip, salavatlaşıp evlerimize doğru ayrılırken İslam nimetine, Müslüman bir cemaat içinde bulunma nimetine şükrediyoruz.

Ramazan'ın son on gününü Kadir gecesini arayarak itikafta geçiriyor Müslümanların pek çoğu. Diğer sünnetler gibi bu sünnet de çok kuvvetle yaşanıyor Tanzanya'nın Müslüman muhitlerinde. İtikafa girecek olanlar hazırlanıp camilere yerleşiyorlar ve on gün boyunca orada kalıp sürekli ibadetle meşgul oluyorlar. Bizler de evlerimizde itikaftakilerin gece sabaha kadar cemaatle kıldıkları namazları dinliyor, yaptıkları ibadet ve dualarından şefaath ümit ederek onlara kalplerimizle iştirak ediyoruz. Bazıları evinde hazırladığı iftar yemeğinden camiye, itikaftakilere götürüyor. Son on günün her gecesi Kadir gecesidir ümidiyle gafletten uzak olmaya gayret edilerek, az yiyip az uyunarak, Kuran, sohbet, ilim ve sair ibadetlerle geçirilmeye çalışılıyor. Bu konuda Müslümanlar birbirlerine de teşvik edici oluyorlar. Böylece bizler de Ramazan'ın feyzini daha bir fazla idrak ediyor, bir ay boyunca adeta kendimizi kirlerden, dünyalık telaş ve anlamsız işlerden, boş ve gereksiz sözlerden arındırıp sadece O'na, bizi yaratan, kulu olduğumuz O Rahman'a yöneliyoruz. Keşke her ay Ramazan olsa ve keşke her Ramazan Tanzanya'nın sıcak bağrına yağın rahmet yağmuru gibi böylesine diriltici, böylesine kuvvetlendirici ve feyizli geçse.

İftar sofralarına gelince, ondaki farklılığı, bereketi ve lezzeti anlatmak düşüyor bana yaşadıklarımın sonra. Efendimiz (sav)'in pek çok sünnetini yaşamlarının bir parçası haline getirmiş Tanzanyalı Müslümanın iftar sofrası da tam anlamıyla sünnete uygun. İftarda az ve hafif yiyip ibadete koşarak, sahurda ise

şiddetli sıcak ve terleten nemli havada yaklaşık 13 saat aç ve susuz kalmaya dayanabilmek üzere daha kuvvetli yemeye özen gösteriyorlar. Zaten çoğunlukla iki öğün yemek yemeye alışık olan Tanzanyalı Müslümanlar açlık ve susuzluğa dayanıklı insanlar. Genellikle fakir halkın kahvaltısı yoktur. Gün ortasında birkaç lokma ve yatmadan önce de biraz mısır bulamacı ve fasulye, daha şanslılar ise piriñç pilavı ile et veya balıklı karınlarını doyuran insanların iftar sofraları da çok farklı değil. Genellikle "uji" dedikleri su ve mısır unu ile pişirilen çorba, tatlı patates veya kassava bitkisinin kökünden yapılan bulamaç ve tropikal toprakların en güzel nimeti olan meyveler, muz, mango, ananas, papaya ile kurulan iftar sofraları, fakir Tanzanyalının ziyafeti. İftar sofraları evlerin bahçesine veya avlusuna serilen hasır üzerine kurulur ve gelen geçen herkes de az çok demeden davet edilir. Azığı az, gönlü geniş Tanzanyalının iftar sofrası da böyle paylaşılarak bereketlenir, ziyadeleşir. Tatlılı tuzlulu binbir yemekle donatılmış iftar masalarının aksine son derece sade, birkaç çeşit yiyeceklerle kurulan hasır üzeri iftarları, belki de en leziz ziyafetlerden daha lezzetli ve daha zevklidir burada. Galiba ben de buranın iftarlarına alıştım. Eskisi gibi tarhana çorbasını, yaprak dolmasını, yufka böreğini, zeytini ve de helvayı aramıyorum. Buradaki kardeşlerimle hemdem olunca onların yemek kültürüne ve ağız tadına alıştım zamanla. İftarda taze meyveler, okyanusun kızarmış iri balıkları ve baharatlı pilavlar, tarçınlı veya zencefilli çaylar damak tadım, Tanzania soframın lezzetleri oldu şimdi. Bu Ramazan ben de bahçemdeki hasır üstünde ağırladım gün boyu oruç tutup akşam üzeri bana uğrayan sevgili arkadaşlarımı, beraber yudumladık çaylarımızı hurma eşliğinde Ramazan akşamlarında. Beraber kıldık aşk namazlarımızı, birleştirdik muhabbet dualarımızı bu Ramazan. Bu Ramazan bir başkaydı benim için. Yalnızlığımın, hasretlerimin, gönül denizimin dalgalarının doruğa yükseldiği bu günlerde, büyüklerimizin "Nerede o eski Rama-

zanlar?" dedikleri türden eskilere uzanan, feyiz, muhabbet, hasret, gariplik içinde hayatımın en özel, en güzel, en garip Ramazanıydı. Bir başkaydı bu Ramazan. (Bkz: Fotoğraflar, s.155)

BAHARİ MESCİDİ VE SEYYİD DERVİŞ

Bir Cumartesi sabahı eşim, beni ve çocuklarımızı alarak çok beğeneceğimizi umduğu bir yere götüreceğini söyledi ve arabayı sahil yönüne doğru sürmeye başladı. Sürpriz yapmak için neresi olduğunu ısrarlarımıza rağmen söylemedi. Sahil kenarındaki palmye plajlarına güzel bir hafta sonu kahvaltısına ya da sahil otellerinden birine gittiğimizi düşünüyordum. Kıyının okyanusla birleştiği en son noktaya kadar varıp arabayı durdurunca yanıldığımı anladım. Yol burada bitiyor, ilerisi okyanus ve burası ne palmye plajı ne de sahil oteli. Burası Darüs-Selam'ın Bahari Beach denilen bir sahil kesiti. Karşımızda yeşil-beyaz boyalı küçük bir mescit, yanı başında yeşil boyalı türbeye benzer bir mezar, mezar önündeki mango ağaçları altında oturmuş başörtülü küçük kızlar, geleneksel tesettür örtüleri içinde kadınlar ve beyaz giyimli erkekler. Arabadan inip onlarla selamlaştıktan sonra türbeye girdik. Ardımızdan ders yaptığı talebeleri arasından sıyrılarak yanımıza gelen ve bizi Allahu Teala'nın selamı ve güler yüzüyle karşılayan beyaz cübbeli sarıklı mescidin imamı yaşlı amca, bu türbenin mübarek bir seyyide ait olduğunu söyledi. Seyyid Derviş, yüzyıllar önce Hint Okyanusu üzerinden gelip bu sahilde karaya ilk ayak bastığı yere yerleşmiş ve ömrünün sonuna kadar burada yaşayıp İslam'ın nurlu tohumlarını atıp yeşertmiş. Burayı medrese kılıp talebeler yetiştirmiş. Onun ve geride bıraktığı ilmin bereketiyle Tanzanya topraklarında İslamiyet yeşerip kök salmış ve bugünlere kadar devam etmiş. Bugün bu mescit hala, aynı zamanda medrese olarak kullanılıyor. Müslü-

man çocuklara ve gençlere Kuran ilimleri öğretiliyor. Söylendiğine göre, Seyyid Hazretleri vefat edince cenazesini sahil kıyısına, mescidinin yanına defnetmek istemişler. Ancak şaşılacak bir şey olmuş ve Seyyid Hazretlerinin cansız bedeni kayıplara karışmış, bulup defnedememişler. "O denizden geldi ve vazifesini tamamlayıp Hakkın rahmetine kavuştuğunda da yine denizde kayboldu gitti" diye anlatıyorlar. Her ne kadar gerçekten defnedememişlerse de, onun bu topraklarda yaşayıp vefat ettiğini kalıcı kılmak için, bir mezar ve üzerinde hakkında bilgi veren yazılı bir mezar taşı dikmişler. Üzerine sırma işlemeli, yeşil kadife bir örtü örtmüşler. Gerçekten de, bir cumartesi sabahı eşimin erkenden kaldırıp sürpriz diye bizi getirdiği yer, eşsiz bir sürpriz oldu benim için. İnsanın içine huzur salan ne feyizli, ne mübarek bir mekân. Okyanusun koca dalgalarının köpük köpük çarptığı şu kayalık-ların dibinde bir Allah dostu mürşit, belki bir Allah aşığı derviş, belki de Resulullah (s.a.v)'in dünyanın dört bir yanına yayılmış kutlu sahabelerinden biri yatıyor. İşte halkın Seyyid diye derin saygı gösterip teberrük ettikleri o mübarek zat ve onun gibi daha başka Allah dostları sayesinde ki, bugün bu topraklarda ezanlar okunuyor, kametler getirilip Yaradan'a secdeler ediliyor. Rabbi Teala dilerse, kendi adını ve kelamını, Resulünün adını ve mesajını yeryüzündeki bütün mekânlara vesileler halkeder ulaştırır burada olduğu gibi. Selam olsun size! Hak Aşıkları, Hakikat Erleri, ısrarlı ilim adamları, hizmet mücahidleri. Ciddi ve hakiki selam!

Daldığım derin düşüncelerden sıyrılıp Fatihayı Şerif ve İhlâsı Şerifleri okuyorum Seyyid Hazretleri'nin ruhlarına ve feyiz alıyorum ruhaniyetlerinden. Ardından mescide geçip namaz kılıyoruz. Bu küçük mescit de cemaatiyle uyumlu. Tıpkı Afrika'nın garip, yoksul Müslümanlarının sade ve küçük evleri gibi son derece sade ve şatafattan uzak. Hacmi küçük, misyonu büyük mescidin, sahilin ince kumları karışmış hasır zemininde secdeden

TANZANYA

alnıma kumlar yapışıyor. İki yanıma selam verdikten sonra, mescit kapısından ve pencerelerinden başlarını uzatıp beni görebilmek için itişip kakışan küçük Kuran talebelerini fark ediyorum. "Salam aleyk mzungu", (selam olsun beyaz yabancı) diye selamlıyorlar. Biz de onlarla vedalaşarak tekrar arabamıza binip geri dönüyoruz.

Yolda eşime burada böyle bir yer olduğunu nereden bildiğini ve bu ücra denebilecek yerdeki mescidi nasıl keşfettiğini soruyorum. Verdiği cevapla beni yine şaşırtıyor. Bir sabah, erkenden sabah namazı için evden çıkıp, rastladığı en yakın camiye niyet ederek arabasını belli bir yön tayin etmeksizin sürerken kendini bu mescidin önünde bulduğunu söylüyor. Yol boyu yine düşüncelere dalıyorum. (Bkz: Fotoğraf, s.156)

VI. BÖLÜM

SÖMÜRGEÇİLİĞİN İZLERİ

AFRİKA'NIN SÖMÜRGE KADERİ

Henüz Tanzanya'ya yerleşmeden önce gittiğim Amerika'da ülkenin en büyük müzelerinden biri olan *Chicago Field Museum*'u gezeceğim zaman oldukça heyecanlıydım. Bu gezinin farklı kültürlerle karşı olan ilgimi daha da arttıracığını düşünmekteydim. Kapıdan girerken giriş biletiyle birlikte verilen broşürde müzede yer alan farklı bölümler ve müze içinde bulundukları yerler kroki ile gösterilmişti. Tamamını bir günde gezmek mümkün olamayacağı düşüncesiyle, en çok ilgilendiğim alan olan Afrika tarihi ve kültürü bölümünden başlayarak incelemeye koyuldum. Burası müzenin en ilginç bölümlerinden biriydi. Sergilenen Afrika evleri, yemekleri, dansları ve halkın tarım ve hayvancılıkla iç içe yaşamından kesitler, beni bir anda Afrika'ya götürdü. Tropik iklim kuşağının özelliklerini taşıyan camlı sera, Afrika havasını ve bitki örtüsünü yaşıtıyordu insana. İki kapıdan geçilerek girilen bu bölümde boğucu bir sıcaklık vardı. Yapay olarak oluşturulmuş bu ortamda; açelya çiçekleri, Afrika menekşeleri, nilüferler, zakkum ağaçları, geniş yapraklı tropik ağaçlar, kakao ağacı ve kaktüsler yetiştirilmişti. İçerdeki boğucu sıcaklığın etkisinden kurtulmak için yine iki kapıdan geçip dışarı çıkılıyordu. Diğer bir kısımda da Amerika'nın köle ticaretiyle başlayan Afrika tarihi sergilenmekteydi. Yıllar boyu Afrika kıtasının, Batı dünyasının sömürgecilik tarihinde ne derece önemli yer tuttuğunu ve bu kıtaya yönelik gerçekleştirdikleri faaliyetleri anlatan sergiler dikkatimi çekti. Batı dünyası bugün olduğu gibi tarihte de yapmış olduğu saldırıları, haksızlıkları, katliamları ve mazlum milletleri sömürüsünü sergilemekten, hatta sömürüyle kazandığı üstünlük sayesinde dünyanın kaderini belirleme hakkına sahip olduğunu gururla ortaya koymaktan çekinmiyor diye düşündüm. "Mazlumların sırtında yükselen uygarlık" diye geçirdim içimden.

Neden Afrika sömürgeciliğin beşiği olmuş? Sömürgeci hedefler neden bu kıtada odaklanmış? Bu soruların cevabı, Afrika'nın sömürge geçmişinin anlaşılmasına ışık tutuyor. Önce kölelik, sonra sömürge, şimdi de fakirlik derken, yüzyıllar boyu kara günler yaşayan kıta halkının yüzü bir türlü gülmüyor. Kara bahtı değişmiyor. Eşsiz doğası ve iklimi, nadide bitki örtüsü ve zengin yeraltı kaynaklarına rağmen kalkınamamış zengin kıtanın fakir insanları.

El değmemiş, verimli ve bir o kadar da dertli topraklardır Afrika. Zenginlikle birlikte fakirliği yaşayan yegâne kıtadır burası. Derilerinin rengi, yeraltındaki madenler ve tropik iklimin sunduğu tarımsal nimetler nedeniyle, sömürge talanının en acımasız yaşandığı yerlerin başında gelir Afrika. Bu nedenle şiddetin, katliamların, ırkçılığın, adaletsizliğin kol gezdiği kıta olagelmiş. Köle olarak alınıp satılan, kendi topraklarında öksüz kalmış, geçmişinden ve geleneklerinden koparılmış, kültürünü unutmak zorunda bırakılmış kara Afrikalı için sömürge düzeninin sunduğu yaşam, açlık ve kölelik olmuş.

Eşimin köyü Uvinza'da konuştuğum, sömürge yıllarını yaşamış yaşlı bir dede şunları söylüyor: *"Afrika'ya ilk olarak bizi medenileştirmek, sanayileştirip kalkandırmak için geldiklerini söyleyen Alman sömürgeciler, ardından da İngiliz sömürge yönetimi bağımsızlığımızı alıncaya kadar buraları yönettiler. Bize yardım etme maskesi arkasında kaynaklarımızı ve insanımızı diledikleri gibi kullandılar. 1960'lardan itibaren bağımsızlığımızı teker teker alıp milli devletlerimizi kurduğumuzda gördük ki; sanayi ve kalkınma olarak bize bıraktıkları şey, sadece kendi artıklarıydı. Biz o artıklardan bir şekilde kendi sanayimizi kendimiz oluşturmak zorunda kaldık ve her şeye sıfırdan başladık. Örneğin yıllar yılı benim mesleğim, Avrupalıların kullanıp attıkları teneke kutuları toplayıp onlardan içine yağ konularak yanan ve karanlık gecelerimizi aydınlatan kandiller yapıp satmak oldu. Onların bize getirdikleri, kendi sanayi artıkları şişeler, teneke ku-*

tular, plastik kutu ve kaplar, kartonlar vesaire bizim sanayi hammademizi oluşturdular. Zira buraya ihtiyaçları olabilecek, kullanmaya alışık oldukları her türlü eşya ve tüketim malzemelerini taşıyorlardı. Bugün hala kullandığımız, Afrika'nın bir ucundan diğer ucuna uzanan demiryolu hatları ve lokomotifler ise, başta altın, yakut gibi değerli yeraltı zenginliklerini kıta dışına taşıma hedefleri çerçevesinde yerli halkın iş gücüyle inşa edildi. Demiryolunun döşenmesi sırasında işkence ya da ağır iş koşulları altında ölen ve sakat kalanlar bizim insanlarımızdı. Bizim işimiz sadece patronlara itaat etmektir. Bağımsızlıktan sonra da, kendi kaynaklarımızı değerlendirip, işleyecek güce bir türlü kavuşamadık. İşte sömürge rejiminin bize sunduğu gelecek bu idi." Uvinzalı yaşlı köylünün söyledikleri, Afrika halkına sömürgeci geriyeye neler kaldığını ve onların yaşamını nasıl etkilediğini kendi cephelerinden özetle ortaya koymaktaydı.

Afrika kıtasında sömürge yönetimlerinin sona ermesi ve bağımsız hükümetlerin kurulmasıyla sorunlar sona ermemiş, aksine yeni bunalımlarla farklı bir çehreye bürünmüş. Gün geçmiyor ki, yayın organlarında Afrika ülkelerinden bir saldırı, siyasi kriz, darbe, fakirliğin ve geri kalmışlığın sebep olduğu bir bunalım haberi rastlamayalım. Ardı arkası kesilmeyen savaşların yaşandığı Afrika'da binlerce insan emperyalizmin kışkırttığı savaşlarda hayatını kaybetmekte. Emperyalizm, kabileleri, ülkeleri, halkları birbirine karşı sürekli kışkırtarak büyük katliamlar gerçekleştirmiş bu topraklarda. Bu tür savaşların ve kabile kavgalarının sonucunda halkların büyük bölümü hala mülteci durumunda.

Özellikle de demokrasi ve parlamenter yönetim tecrübesi olmayan yöneticilerin, kıtada kurdukları idareler bu kez de yeni sömürgecilik planlarının etkisiyle iç çatışmalara, kabile savaşları veya sınır savaşlarına neden olmaktadır. Sonuçta binlerce Afrikalı mülteci durumuna düşmektedir. Nitekim dünyadaki mültecilerin yarısını Afrika kıtasındakiler oluşturuyor. Burada pek çok mülteci kampında zor koşullar altında yaşamını sürdürmeye

çalışan insanlar görmek mümkün. Tanzanya'da, özellikle Kongo, Burundi, Ruanda ve Uganda sınır bölgelerinde, ülkelerindeki savaştan ve iç siyasi bunalımlardan kaçan yerlilerin sığındıkları mülteci yerleşim bölgeleri bulunmaktadır.

Eşimin doğduğu yer olan ve halen ailesinin ikamet ettiği Kigoma'ya gittiğimde bu mülteci kamplarından birini ziyaret ettim. Zaire sınırında bulunan Kigoma'ya, aradaki Tanganika gölünü kano ve küçük yelkenlilerle aşarak gelmiş yüzlerce aç ve perişan yaşlı, genç, kadın ve çocuklar gördüm. Hepsi Kongo ve Burundi'den gelmişler. Ülkelerindeki savaş bittiğinde evlerine, yurtlarına geri dönmeyi düşleyen, fakat aradan geçen dokuz yıla rağmen hala kampta mülteci yaşamını sürdürmekten başka çaresi olmayan insanlar... Buradaki mültecileri ilk ziyaretimin üzerinden dokuz yıl geçti ama onlar henüz yurtlarına dönemедiler. BM Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin gözetimindeki kampta gıda, giyim, sağlık, eğitim gibi yardımlar ulaştırılmaya çalışılıyor onlara. Burası adeta kendi içinde bir kasaba olmuş. Çocuklar doğuyor, büyüyor, yaşlılar ölüyor.

Onları ziyaretim sırasında, misyoner olmadığım halde Afrika'nın bu ücra köşesine gelmiş beyaz bir hanım gördüklerine şaşırdılar. Zira bu kamplara uğrayan beyaz hanımlar misyonerlerden ve rahibelerden başkası olmuyor. İmanları karşılığında onlara kucak açıp, insani yardımda bulunuyorlar. Yetim kalmış çocukların bakımını üstlenip geleceğin Afrikalı Hristiyan nesillerini yetiştiriyorlar. Misyoner olmayan, üstelik de Müslüman olan bir beyaz hanım olarak kendilerini ziyaretimden duydukları mutluluğu ifade edecek bir hediye vermek istediler. El emeklerinden başka hiçbir şeyleri olmayan bu mazlum insanlar ağaçtan oyarak yaptıkları beni, eşimi ve dört aylık bebeğimizi gösteren tabloyu hediye ettiler. Hünérli elleriyle yüreklerini de katarak çabucak yapıverdikleri o tablo, yaşamım boyunca aldığım en kıymetli hediyelerdendi. Dünya dolusu sevgi ve kim bilir kaç yü-

AFRİKA MENEKŞESİ

rek dolusu içtenlik temsil eden o eşsiz hediyeği o gün bugündür
çeyiz sandığımda muhafaza ediyorum. Her ne zaman o siyah ten-
li, beyaz kalpli, mahzun ve mazlum insanlar aklıma düşse sandık-
tan çıkarıp bakıyorum. Bir de Tanzanya fotoğraflarım için hazır-
ladığım özel albümdeki, ayrılırken çektiğim o hatıra fotoğrafla-
rı. Çıplak ayakları, yırtık elbiseleri, zayıf ve ince bedenleriyle ka-
meraya gülümseyen siyah, parlak ve her şeye rağmen umut saçan
gözler...

Ve işte Afrikalının kendi lisanından dile getirdiği sömürge-
cilik gerçeği:

1885'te Berlin'de kıtamızı paylaştılar.

Kimseye sormadan sefaletimize sahip çıktılar.

Yüzyıllardır süren sefaletimizden

çekip çıkarmaya geldiler bizi

Eğitmeye geldiler

Ve medenileştirmeye...

Afrika'nın barışa kavuşturulması

Afrika'da medeniyetin hayır işleri

Araştırmacıların cesareti

Kendini gözetmeyen hümanizm...

Ama kimse

Hiç kimse önem vermedi bize edilen hakarete

Peşimiz sıra gelen aşağılamaya

Halkımızın kimliği öldü: sömürgeleştirildi."

Sonuç olarak, yüzyıllar süren sömürü sebebiyle; dünyanın en
yoksul ülkelerinin Afrika ülkeleri olduğu, dünyadaki AIDS hasta-
larının dörtte üçünün Afrika'da bulunduğu, Afrika kıtasının aç-
lık, kıtlık ve hastalık sonucu ölümlerin en yüksek oranda yaşan-

diği yer olduğu görülüyor. Bugün Afrika kıtasında nüfusun yarıdan fazlası açlık sınırının altında yaşamakta. Bu talihsiz tablo, yerkürenin öteki yüzündeki toplumların yeryüzü kaynaklarını pervasızca tüketerek refahı yakalarken, diğer yüzündekilerin sefaletini, kaynakların paylaşımında en büyük haksızlık olarak önümüze seriyor. Sanayileşmiş bir ülkedeki insanın tüketiminin bir Etiyopyalının yetmiş misli olduğunu düşününce, dünyanın acımasız bir kazanım ve tüketim kıyametine doğru gittiğini görüyorum.

Afrika ülkeleri, yılların sömürsüyle dünya standartlarının çok gerisinde kalmış olmalarına rağmen, buradaki umut ışıklarını da gözlemleyebiliyorum. Yaşadığım ülke Tanzanya ve diğer bazı komşu ülkeler, bugün bilinçli, eğitilmiş ve çalışkan nesillerle onlarca yıl gerisinde oldukları çağı yakalama mücadelesi veriyorlar. Yüksek eğitim almak, uzmanlık yapmak amacıyla çeşitli ülkelere dağılmış Afrikalı gençler, yetişmiş yerli beyin gücü olarak ülkelerine dönüyorlar ve ilim, irfan, kalkınma ve gelişme yolunda toplumlarına taze kan oluyorlar. İşte Afrika'nın sömürge kaderini değiştirecek yegâne güçtür bu eğitilmiş, genç ve dinamik nesil. Afrika'nın kara bağrında açan hayat çiçekleri olarak görüyorum onları. Ve hiç silinmeyecekmiş gibi görünen kara bahtı aydınlatacak umut ışıkları diyorum onlara. (Bkz: Fotoğraf, s.157)

KALBİMİ ÇIKARIP BU TOPRAKLARDA YERE ATTIM

"Beyaz Adam" dört yüz yıl önce Afrika'yı keşfetmeye başladığında ilk olarak insanı alınıp satılan bir mal yaparak köle ticaretini başlatmış. Zamanla Afrika köle ticaretinin merkezi olmuş. Doğu Afrika'nın yerlileri, Hint Okyanusu yoluyla Arap ülkelere, Batı Afrikalı yerliler de daha ziyade Avrupa ve Amerika'ya

köle olarak pazarlanmışlar. Zamanla bu ticaret öyle bir boyuta ulaşmış ki, altın ticaretinin de önüne geçmiş. O dönemlerden kalma, kölelerin eğitildikleri kampları ve satılmak üzere gemilere doldurulup kıta dışına çıkartıldıkları limanları Afrika'nın pek çok yerinde görmek mümkün. Tanzania'da da kölelik yıllarının kalıntılarını taşıyan ve insanlık tarihinin bu kara dönemini belgeleyen tarihi mekânlar var. Bunların en önemlilerinden biri, Tanzania'nın en eski kasabası olan Bagamoyo. Aynı zamanda insanlık tarihinin önemli bir mirası olması bakımından da özel önem taşıyor bu küçük kasaba. Çünkü buranın tarihini belirlemiş olan Araplara, Hintli tüccarlara, Alman koloni hükûmetine ve Hristiyan misyonerlere ait düzinelerce tarihi kalıntı ve belgeler Bagamoyo ve civarında yer almakta. Bagamoyo, bugün her ne kadar işlek bir liman kasabası olmasa da, eskiden Doğu Afrika'nın en işlek limanlarından ve köle ticaret merkezlerinden biriymiş. Tanzania Tarih ve Turizm Bakanlığı'nın restorasyon ve tarihi mirası muhafaza etme yönünde çalışmaları var bölgede.

Bu tarihi kasabaya bir hafta sonu gezisi için gittim. Beni son derece etkileyen kölelik tarihine ait kalıntıları, kölelik yıllarının acı hatıralarını, zincire vurulmuş kölelerin kan ve gözyaşıyla karışmış izlerini buldum.

Bagamoyo, Tanzania'nın başkenti Darüs-Selam'a 75 km uzaklıkta. Yer yer taşlık ve toprak kısımlar olsa da asfalt ve geniş Darüs-Selam-Bagamoyo ana yolundan araba ile bir saat uzaklıkta. Metrelerce uzun palmyeler arasından kasabaya girdik. Bagamoyolular, Tanzania'nın becerikli çiftçileri, muz ve Hindistan cevizi ağaçları altındaki tarlalarında çalışıyorlar. Verimli toprak ve yemyeşil bahçelerde muz, çay ve pirinç yetiştiriyorlar. Kasaba merkezine ilerleyince Afrika'nın buruk geçmişini anımsatan yüzyıllık ağaçlar karşılıyor bizi. Bu yıllanmış ağaçlar arasındaki dar toprak yoldan kıvrıla kıvrıla sahil yönüne, kasabanın merkezine doğru ilerlemeye çalışıyoruz. Kasabalıların tek katlı küçük

evleri arasında tahta işlemeli kapılı, minicik pencereli yıpranmış taş duvarlı tarihi yapılar bulunuyor. Eskiden köle tüccarlarının konut olarak kullandıkları bu yapılar, yüzyıllar öncesine dair bir şeyler fısıldarcasına şimdi bomboş duran daracık sokaklara bakıyor. Bugün pek de işlek ve kalabalık olmayan Bagamoyo, tarihi dokusuyla beraber az sayıda kasabalısıyla sessiz ve sakin bir yaşam sergiliyor. Daha ziyade tarihçi, araştırmacı ve turistlerin uğrak yeri. Nitekim ben de orada pek çok turistle, Almanya ve Fransa'dan gelmiş, burada araştırma yapan üniversiteli gençlerle karşılaştım. Bu kasabanın tarif edemediğim garip bir havası var. Adım attığım her yerde boyunlarından ve ayaklarından zincirlenmiş siyah köleler canlanıyor gözümde. Yüzyıllık ağaçların koyu gölgeleri altındaki kölelere yaptırılmış taştan dar yollar ve ürpertici bir sessizlik içinde öylece duran köle işkence kampı, korku ve hüznü salıyor içime. Afrika'nın kırmızı toprağı, aksine burada siyah. Adeta "kalbimi çıkarıp bu topraklarda yere attım" diyen kölelerin kalp kırıklığını, yıkılmışlığını, umutsuzluğunu yansıtıyor. Tarihi kasabanın ismi Bagamoyo, Doğu Afrika dili Sevahilicedeki "Bwagomoyo" ifadesinden geliyor. Bwagomoyo, "Kalbimi çıkarıp bu topraklarda yere attım" anlamına gelmektedir. Kelimenin taşıdığı bu anlam yaşanan dramın en çarpıcı göstergesi. Yani, topraklarına gelen yabancı beyaz insanlar tarafından yakalanıp zincire vurulan, işkence edilen ve dize gelmeyenlerinin de zorla hapsedildiğı yerli halkın kalp kırıklığı ve ümitsizliğinin ifadesi olarak buraya verdikleri isim Bagamoyo. Hiç bilmedikleri diyarlara doğru gemilere doldurulan yerli köleler, anavatanlarına son kez bakıp ebediyen veda ederken "kalbimizi bu topraklarda bıraktık" demişler. Böylece kan, gözyaşı ve binlerce kırık kalp ile tarihe geçmiş kasaba, o gün bugündür Bagamoyo olarak bilinmiş.

Her ne kadar köle ticareti 1873'te resmen kaldırılmışsa da, Bagamoyo üzerinden köle pazarlaması 19. yüzyılın sonuna kadar,

devam etmiş. Bu dönemlerde Bagamoyo sokaklarında boyunlarından ve ayaklarından zincirlerle birbirine bağlanmış yüzlerce çıplak, siyah kölenin upuzun sıra halinde yürütüldüklerini görmek alışılmış bir manzara imiş. Bu görüntüleri sergileyen resimler çizilmiş duvarlara. Hint Okyanusu yoluyla gelen Araplar, ardından da Avrupalılar, Afrika'nın iç bölgelerinden sürüp getirdikleri zenci köleleri burada önce işkence ile eğiterek liman ve yollar inşa ettirmişler, sonra da onları bu limandan alıp Arap ülkelerine köle olarak pazarlamışlar. Daha sonra Hristiyan misyonerlik faaliyetleri başlayınca, bu kasabayı misyonerlik merkezi olarak kullanmışlar. Yine yerli halka kilise, rahip ve rahibe okulları ve yurt olarak kullandıkları binalar inşa ettirmişler. Buradaki kilise, Doğu ve Orta Afrika'nın ilk Katolik kilisesiymiş. 1868'de buraya gelen Roman Katolik misyonerler tarafından yaptırılmış.

Plaj kıyısında şu an polis karakolu olarak kullanılan taş bina, Bagamoyo'nun ilk taş binası. İlk kez asi köleler için zindan olarak inşa edilmiş bu binayı daha sonra Araplar konut olarak kullanmışlar. Binanın zindan olarak kullanıldığı dönemden kalma, kölelerin kaçmak için kazdıkları sahile uzanan bir tünel bulunmakta.

Tarihi köle ticaret merkezi olan kasaba, bir zamanlar Almanların burada kurduğu koloni hükümetine de başkentlik yapmış. Dolayısıyla buranın tarihi mekânlarından biri de, Alman sömürge hükümetine karşı savaşan Afrikalı yerlilerin asılarak idam edildiği "idam merkezi". Maji Maji savaşçıları olarak tarihe geçmiş yerliler, Almanların burada yerleşmelerine karşı çıkarak ayaklanmışlar. Birçoğu Alman askerlerinin silahlarıyla öldürülmüş ve asılarak idam edilmiş bu savaşçılar, Bagamoyo'nun "Mwanamakuka" adı verilen en eski mezarlığına gömülmüş.

Diğer yandan Bagamoyo, Nil nehrinin kaynağını bulmaya çalışan kaşifler için de, Nil'in kaynağına doğru ilk başlangıç noktası olarak tayin ettikleri yer olmuş. Kaşifler buradan başla-

yarak Nil'in kaynağına doğru yelken açmışlar. Dolayısıyla Livingstone, Stanley ve Burton gibi ünlü kaşiflerin yüzyıllar önce burada konakladıkları taştan evler hala duruyor. Livingstone'un ölümünden sonra cenazesi İngiltere'ye götürülünceye kadar buradaki Katolik kilisesinde muhafaza edilmiş. Bu kilise ve etrafındaki misyonerlik binaları şu an müze olarak kullanılmaktadır.

Benim gezip gördüğüm Bagamoyo, tarih boyu silinmeyecek acı ve zulmün izlerini taşıyan, Tanzania ve tüm Afrika'daki daha pek çok köle ticaret merkezinden ve limanlarından sadece biri. Şu an müze olarak gezilen bu tarihi binalar, yollar ve köle eğitim merkezi zenci halkın kanıyla yoğrulmuş bir sömürge medeniyetinin izleri olarak öylece durmaktalar.

Burada dolaşırken attığım her adımda zincire vurulmuş kölelerin izlerini, adeta sessiz çığlıklarını hissettim. Doğup büyüdüleri ve beyaz adam gelinceye kadar mutlu yaşadıkları vatanlarına kırık kalplerini bırakarak veda etmeye zorlanmış zavallı insancıkların diyarı. Gözlerinden dökülen yaşlar, zincirlerle bağlı boyunlarından ve bileklerinden sızan kanlara karışmış çaresiz insanların, "kalbimi bu topraklarda yere attım" diyen son sözlerinin yankılandığı topraklar. Üst üste sıkışık ve daracık doluşturuldukları gemi mahzenleri, onları beyaz efendiye hizmet edecekleri bilmedikleri yeni mekânlara taşıırken, geride kalan o kırık kalpleri zaman acaba unutturabilir mi? İnsanlık tarihinin bu kara lekesi bir gün acaba affedilebilir mi? Geride bırakılan binlerce kırık kalp, acı ve gözyaşıyla şekillenmiş bir mazi bugün özgür siyahların hafızalarından acaba silinir mi? Soydaşlarının yaşadıkları kalp kırıklığı ve umutsuzluğu şu an özgürlüğü yaşayan Afrika insanının kalplerinin derinliklerinde bir yerde mutlaka hissettiklerinden eminim. Çünkü ben, siyahı, beyazı, kızılıyla Adem'in soyundan gelen insanlık ailesinin bir ferdi olarak, bu soyun mazlum zenci kardeşlerinin yaşadığı kalp kırıklığını kendi kalbimin ta derinliklerinde hissettim. (Bkz: Fotoğraflar, s.157)

VII. BÖLÜM

AFRİKA'NIN SİYAH İNCİSİ ZENGİBAR

ZENGİBAR'DAN SESLER, RENKLER VE KOKULAR

Hint okyanusunun incisi eşsiz baharat adası Zengibar, Asya, Avrupa ve Arabistan'ı Afrika'ya bağlayan bir köprü. Bir zamanlar Umman Arap Devleti'ne başkentlik yapmış Zengibar Sultanlığı, Arabistan'ın Afrika'yla buluştuğu nokta.⁶ Tarih boyu Doğu Afrika'ya uğrayan kültürlerin kaynaştığı ve Doğu Afrika kültürünü şekillendirdiği doğal bir mozaik... Yüzyıllarca farklı kültürlerin nüfuz edip bıraktığı izler üzerine şekillenen bugünkü Zengibar, zengin tarihi mirası, gizemli daracık sokakları, sanat harikası eski evleri ve oyma kapıları, palmyeleri, gümüş parıltılı beyaz kumlarla çevrili masmavi plajları, yüzlerce çeşit baharat bitkileri, sayısız balık türleri ve tüm bunların yanı sıra geçmişten günümüze köprü kuran sıcak kanlı Zengibar halkı ve Prenses Salme gibi romantik halk hikâyeleri ile muazzam bir kültür ve doğa hazinesi.

Zengibar olarak anılan Unguja ve Pemba ana adaları ile onları çevreleyen 50 küçük adacıktan oluşan bir adalar topluluğu... Ana kara Tanzanya'ya 40 km uzaklıktaki Zengibar'a hemen her saat başı sefer yapan uçaklarla gidilebileceği gibi feribot veya deniz otobüsleriyle denizden de gidilebilir. Ama okyanus sularını yarararak giden feribotun güvertesinde, okyanus rüzgârını içimize çekerek ve eşsiz manzarayı seyrederek gitmenin zevki başka. Feribot adaya yaklaşınca sahilde beliren ve adeta konuklarını karşılarcasına okyanusa kucak açmış tarihi binalar, geride göğe yükselmiş palmyeler ve kıyıda beyaz yelkenlilerle balıkçı tekneleri Zengibar'dan ilk görüntüler. Limanda inip adaya ayak basınca,

⁶ Zengibar ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Hatice Uğur, *Osmanlı Afrikası'nda Bir Sultamlık: Zengibar, Küre yayınları, İstanbul 2005*.

etrafımızı saran, buraya özgü sesler, renkler ve kokular, adeta farklı bir dünya ve farklı bir zamana gelmiş hissi veriyor insana. Bu farklı dünya ve zamanı keşfetme heyecanı sarıyor insanı.

Seyyar satıcıların, taksicilerin ve ada sakinlerinin bazen Sevahili bazen de Arapça hoş geldin ifadeleriyle karşılamaları ve gülümseyen bakışları arasında limandan çıkıp ada merkezine doğru ilerliyoruz. Pek çok kültürün nüfuz etmiş olduğu adada İslam kültürünün yansımalarını her yerde görmek mümkün. Zengibarlıların yaşamı İslam inancı ve kültürü ile şekillenmiş. Zengibar, İslam dininin Afrika'ya ulaştığı ilk nokta ve Afrika'da İslam kültürünün yeşerip kök saldı önemli bir merkez. İslam'ın Doğu Afrika'ya açılan kapısı. Adanın güneyindeki Kizimkazi bölgesinde yer alan ve 12. yüzyıldan kalma Şiraz Camii, tüm Doğu Afrika'nın ilk İslami yapısı. Defalarca restore edilerek günümüze kadar uzanan Kizimkazi Camii'nin mihrabındaki çoğu silinmiş Kuran yazıları ve etraftaki eski mezar taşları, buradaki İslam izlerinin ne kadar da eskilere uzandığını ortaya koymakta.

Zengibar'da halkın çoğu Müslüman ve İslam inancını hayatlarının her safhasında en ince şekilde yaşayan, kültürlerine yansıtan bir toplum. Zengibarlı Müslüman kadınların giyim tarzı olan ve "buibui" olarak isimlendirdikleri siyah çarşaf ve peçeli hanımlar, "kanzu" yani beyaz uzun entari ve "kufi" dedikleri kare biçimli, işlemeli takke giymiş Müslüman erkekler Allah'ın selamıyla selamlıyorlar bizi, karşılaştığımız tarihi sokaklarda. Camilerden sızan Kuran sedaları kulaklarımızı ve ruhumuzu okşuyor. İslami dersler okutulan taş medreselerin camsız pencerelelerinden beyaz başörtülü minik Kuran talebeleri görünüyor. Daracık sokaklarda ellerinde Kuranlarıyla medreseye koşan beyaz cüppeli küçük oğlanlar gülümsüyor yanımızdan geçerken.

Zengibar'da Ramazan ayında bütün Müslümanlar oruç tutuyor. İftar vaktinden önce çarşılarda yiyecek ve içecek bulmak çok zor. Sadece turistlere servis yapan belli bazı restoranlar di-

şında açık lokanta ve yiyecek, içecek servisi bulunmuyor. Camilerde Kuran hatimleri yapılıyor ve Ramazan bayramı büyük bir festival şeklinde topluca kutlanıyor. Adanın festival merkezinde toplanan yeni elbiselerini giyinmiş Müslümanlar, çeşitli faaliyetlerle ve geleneksel yemeklerle kutlama yapıyorlar. İmamlar Kuran okuyup vaaz ediyor. Hatta devlet yetkilileri de kutlamalara katılarak konuşmalar yapıyor, halkın bu mutlu gününü kutluyorlar. Zengibar devlet başkanı Amani Abeid Karume, halka yakınlığı, halktan bir insan ve Zengibarlı genç Müslüman bir lider oluşuyla sempati kazanmış, sevilen bir devlet adamı. Başkan Karume'yi Müslümanların hemen her toplantısında, özel günlerinde, kutlama ve merasimlerinde halk arasında görmek mümkün.

Adada gezerken, hastane, kütüphane, müze gibi kamusal binaların kapısında asılı duyurular (tangazo) dikkatimi çekiyor. Bu duyurularda halkın kültürel ve İslami hassasiyetlerini ifade eden bazı toplum ve ahlak kurallarına dikkat çekiliyor. Daha ziyade turistlere yönelik olan bu duyurularda, otel ve plajların dışında mayo, mini etek gibi açık kıyafetlerle bulunulmaması, halka açık mekânlarda alkollü içki içilmemesi, plajlarda ahlak dışı davranışlar sergilenmemesi, toplumsal ortamlarda kadın-erkek ilişkilerine dikkat edilmesi, izin almadan şahısların evlerinin, mahremlerinin ve mahrem kabul edilen mekânlarının resminin çekilmemesi, kutsal ve gizli mekânlar olan camilere gayrimüslimlerin girmemesi ve namaz esnasında açık olan pencerelerden fotoğraf çekilmemesi, ibadet hışununun bozulmaması, oruç ayı olan Ramazan'da halka açık yerlerde yemek, içmek ve sigara kullanmaktan kaçınılması vurgulanıyor ve bu hususlara herkesin duyarlı olması rica ediliyor. Elbette ada halkının bu rica ve hassasiyetine aykırı davrananlara karşı fiziki bir yaptırım uygulaması söz konusu değil. Ancak bu durum Zengibarlıların ahlaki ve dini değerlerine olan hassasiyetlerini ve bunları muhafaza et-

me taleplerini göstermesi bakımından son derece anlamlı.

Zengibar'dan kokular deyince pek tabii akla baharat kokusu, sesler deyince de yerel müzik Taarab geliyor. Adada dolaşırken insanın kulağına, aynı anda farklı kültürlerden sesler gelebilir. Bir yandan camilerden yükselen ezan sesleri, diğer taraftan Amerikan rap müziği veya Jamaika müziği, bir diğer köşeden bir Hint film müziği, başka bir köşeden bir Arap şarkısı duymak mümkün. Bununla birlikte adalılar kendi öz kültürlerini de devam ettirmişler. Zengibar'ın geleneksel müzik formu halen oldukça popüler. Yerel geleneksel müzik tarzı, bugün "modern taarab" olarak isimlendiriliyor ve adalıların düğünlerini, festivallelerini, özel eğlence merasimlerini şenlendiriyor. Herhangi bir kutlama söz konusu olduğunda geleneksel taarab müziğini çalıp söyleyen orkestralar kuruluyor. Taarab müzik tarzı, geleneksel Afrika müziği ile Arap müzik kültürünün bir karışımı. Taarab kelimesi Arapça'da şiir, şarkı, kaside, edebiyat gibi sanatsal eğlence anlamına geliyor. Taarab müziğinde ud, kanun ve ney gibi klasik çalgıların yanı sıra keman, akordiyon, org ve gitar gibi modern çalgılar ve Afrika'nın yerel kültürüne ait el yapımı davul da kullanılıyor. Böylece Arap-Afrika karışımını Zengibar müziğinde de görüyor, seyyar kasetçi veya turistlik eşya dükkânlarında çınlayan taarab'ın kıvrak melodilerini dinliyorum.

Zengibar'ın "food market" dedikleri meyve sebze pazarı ise, Zengibar'dan gerçek ve yerel renkler sunuyor gezenlere. İşte bu pazar, Zengibar'ın renkli yaşamına dair gerçek bir kesit, hayatın canlı yüzü, alışveriş ve gezi-gözlem için en ideal yer. 1904 yılında inşa edilmiş olan bu büyük meyve sebze pazarında Zengibar'a ait her türlü yiyeceği, Zengibar'da yetişen her türlü ürünü bulmak mümkün. Çok çeşitli meyve ve sebzeleri, adanın farklı bölgelerinden getirdiği ürününü satmaya çalışan çiftçileri ve kalabalık müşterileriyle oldukça hareketli bir yer. Bir çarşaf gibi büyük muz yaprakları serilmiş tezgâhlara yerleştirilen ürünler par-

lak, taze ve rengârenk görünüşleriyle müşterileri bekliyor. Zengibar'ın hemen her bölgesinden getirilen ürünler arasında daha önce hiç görmediğim çok farklı meyve ve sebzeler de var. Her birini alıp tatmak istiyorum. Bazen bunların isimlerini, nasıl yendiğini veya pişirildiğini sorup öğrenmeye çalışıyorum. Kimisi kabukları soyularak, kimisi çekirdekleriyle veya çekirdeksiz yeniyor. Kimisinin ise sadece suyu sıkılıyor. Bazılarını hemen orada ikram eden satıcıdan alıp tadıyorum. Pazarın en çekici bölümü ise, nefis kokulu yüzlerce çeşit baharatın sergilendiği baharat pazarı ve açık havada, geniş tezgâhlarda kesilip temizlenen yine yüzlerce çeşit balığın sergilendiği balık pazarı. Baharat pazarında adada yetiştirilen her türlü baharatın öğütülmemiş saf halini veya tohumunu, aynı zamanda öğütülüp kullanıma hazırlanmış halini de görmek mümkün. Bazıları baharatı saf olarak alıp, kullanacağı zaman kendi usulüyle öğütmeyi tercih ediyor. Baharatın bir kısmı küçük poşetler içinde paketlenmiş, bir kısmı sepetlerde açık satılıyor. Bir de kurumuş muz yaprağından yapılmış kayık tabaklar içine azar azar yerleştirilmiş çeşitli baharatların harmonisi, daha çok yabancılar ve hediye için ideal.

Zengibar'ın havası adeta baharat kokusuyla bezenmiş. Sokaklarda, pazarlarda, gezdiğimiz her yerde bazen pişen baharatlı bir yemeğin dışarıya sızan kokusu, bazen dükkânlarda sergilenen baharatın doğal kokusu daima hissediliyor. Zengibar'dan ayrıldıktan sonra da bir müddet karanfilin, tarçının, vanilyanın kokusu burunlarımızdan gitmiyor. Bir de baharat bitkilerinin yetiştirildiği orman içlerine doğru gezinti yapılırsa, başta karanfil olmak üzere tarçın, kardamom, vanilya, karabiber, rezene ve daha isimlerini bilmediğimiz pek çok baharatın ağacını, yaprağını, doğadaki saf halini görmek mümkün. Böylece neden Zengibar'a "baharat adası", ya da "yaşamın baharatı" dendiğini keşfediyor insan.

Zengibar'da baharatın nefis kokusu hayatın bir parçası adeta.

Sofraların tadı tuzu baharatlı leziz yemeklerin yanı sıra, baharat-tan yapılmış sabunlar, losyonlar, hanımların süsleri kınalar, de-metlenip duvarlara asılmış veya çamaşır dolaplarına konmuş ba-harat kesecikleri hemen her yerde kullanılıyor. Anneanneleri-mizin tertemiz yıkanmış çamaşırlar arasına, çeyiz sandıklarına, çekmecelere, elbise dolaplarına yerleştirdikleri lavantalar misali Zengibarlı kadınlar da çamaşırlar, çarşafklar arasına, dolaplara ve duvarlara içlerine karanfil ve daha başka baharatların saf tohu-mu doldurulmuş kesecikler yerleştiriyorlar. Baharatın harika, doğal ve ferah kokusu oda spreylarına taş çıkartıyor. Doğadan gelen doğal ferahlık, baharatın saf kokusu... Zengibar'dan getiri-lecek en güzel hatıra ve hediye de zaten baharat harmonisinden oluş-an tabaklar ve doğal oda ve çamaşır kokusu veren karanfilli hasır, rengârenk kesecikler.

Baharat pazarından sonra, Zengibar'ın tarihi mekânlarında gezinti yapmak, adanın renkli ve zengin tarihini, o mekânlar içinde dolaşarak ve o zamanlara doğru bir nebze uzanarak keşfet-mek, unutulmaz bir Zengibar tecrübesi oluyor bizim için. Bu dü-şüncelerle *Mizingani Road* boyunca ilerlerken, karşımıza ilk ola-rak muhteşem görünümüyle Zengibar sultanının sarayı, *Beyt-el Şahab* geliyor. Bir zamanlar Zengibar'ın Arap sultanının konutu ve sultanlığın yönetim merkezi olan saray bugün müze olarak zi-yaretçileri ağırlıyor. Sultanlık döneminden kalma zengin eser-ler, Prenses Salme'ye ait hatıra odası ve adaya elektrik ve su te-sisatı gibi modern teknolojinin ilk geldiği dönemlere ait sergiler yer alıyor müzede. Tam yanı başında Sultan Berkaş tarafından yaptırılan tarihi "*Beyt-el Acaib*" (House of Wonders), üç kat ve bir saat kulesiyle yükseliyor. Binanın bu isimle anılmasının se-bebi, adanın ilk elektrik tesisatına sahip binası olması ve gece karanlığında yüzlerce lambanın aydınlattığı binanın dışardan görenleri hayrete düşürmesi. O dönemde henüz elektrikle aydın-lanmayan ada halkı bu ışıklı, parıltılı, göz alıcı binayı görünce

AFRIKA MENEKŞESİ

hayretlerini gizleyemeyerek buraya "Beyt-el Acaib" yani acayip ev adını takmış. Beyt-el Acaib'in muhteşem bir manzaraya açılan geniş terasından adanın dört tarafını kuşbakışı seyretmek mümkün. Terasta 1800'lerde inşa edilen bir saat kulesi ve aynı zamanda gemi kontrol merkezi yer alıyor. Terasın dört bir yanından ada manzarasını ve okyanusun derin maviliklerini, ufukta yelken açmış gemileri ve diğer küçük palmiye adacıklarını seyredip, fotoğraflar çekip ve bu büyüleyici manzaraya doymadan ayrılıyor. Mizingani üzerinde biraz daha ilerleyince Anglikan Katedrali'ne geliyoruz. Bu katedral, "Merkezi Afrika Misyoner Teşkilatı" tarafından yaptırılmış, Doğu Afrika'nın en eski Hristiyan kilisesi. Dolayısıyla İslamiyet'in de Hristiyanlığın da Afrika'ya ilk ayak bastığı noktanın Zengibar adası olduğu anlaşılıyor. Burada aynı zamanda, adanın yetim çocuklarını Hristiyanlık inancı üzerine yetiştirmeyi hedefleyen ve mazisi Afrika'daki ilk misyoner çalışmalarının başladığı döneme kadar uzanan bir yetimhane bulunmakta. Katedral ve yetimhane bugün de işlerliğini sürdürüyor.

Zengibar'da İslam tarihi çok daha eskilere, 12. yüzyıla kadar uzanıyor. Hristiyanlığın girişi ise 1800'lerde başlamış. Bu tarihten itibaren her ne kadar Hristiyan misyonerlerin yoğun faaliyet merkezi olmuşsa da, Zengibar'da Hristiyanlık, ana kara Tanzanya'ya kıyasla fazla baskın olamamış. Zengibar'da İslam kültürü Tanzanya'nın aksine her dönemde baskın kültür olarak yaşanmış.

Liman hizasında daha ileride tarihi köle pazarı ve adadaki kölelerin başka ülkelere sürüldüğü liman yer almakta. Köle pazarından geriye fazla bir şey kalmamış. Kölelerin hayal kırıklığını ve umutsuzluğunu yansıtan birkaç köle heykelinden ve yeraltı hücrelerinden başka. Bunlar insanlığın karanlık yüzünü gözler önüne seren küçük fakat ürkütücü kalıntılar.

Geçmişten günümüze uzanan köprüde, "Stone Town"ın so-

kaklarında adım adım Zengibar'ın renkli tarihini keşfediyor insan. Zengibar adasının 200 yıllık tarihi şehir merkezi Stone Town, daracık sokakları, muhteşem mimarisiyle dip dibe sıralanmış Arap evleri, bu evlerin her biri antika niteliğindeki ahşap oymalı, el işlemeli eski kapıları, sanat ve kültür eserlerinin satıldığı pazarları, Kuran sedalarının yayıldığı camileri, minik Kuran talebeleriyle cıvıldaşan medreseleri ile adanın kültürel kalbi. Bu özelliğinden dolayı UNESCO tarafından "Dünya Kültür Mirası Alanı" ilan edilmiş olan Stone Town'a Arabistan'ın Afrika'yla buluştuğu yer diyorlar.

Binbir gece masallarını çağrıştıarak yüzyılların ötesinden günümüze gelen Stone Town'ı daracık sokaklarında yürümek, o plansız sokaklarının karmaşasında kaybolup gitmek, ama her seferinde kapı eşiğinden gülümseyerek "Jambo Mzungu" (Merhaba Beyaz Yabancı) diyen bir yerli yüzün tarifiyle doğru yolu bulabilmek, her biri tarihi eser olan ahşap oymalı ev kapılarını incelemek, karşılıklı kapı önü sohbeti yapan siyah çarşafklar içindeki incecik Sevahili kadınlarının gülümseyen bakışlarına ve kaldırımlara oturmuş taş oynayan yerli çocukların içten selamlarına muhatap olmak sanki kendi evimdeymişim gibi bir huzur ve rahatlık veriyor bana. Sağlı sollu eski evlerin sıralandığı dar sokaklar arasında, okyanusa bakan bir kaldırım taşına oturup okyanusun engin derinliklerini, güneşin ufukta Hint Okyanusu üzerinden Afrika'da bir yerlerde batışını, balıkçıların güneş baktarken hep birlikte ellerindeki ağlarla adaya dönüşlerini seyretmek... Bu arada evlerin mutfaklarından sızan baharat kokulu yemeklerin ve köşebaşı barbekülerinde pişen balıkların enfes kokusu, harika balıkları ile bir şölene dönüşen akşam yemekleri ve okyanusun tatlı esintisi ile bu farklı dünyayı keşfetmek daha önce yaşamadığım bir zevk... Ve bu güzellikleri yaşattığı için Allah-u Teala'ya defalarca şükretmek ise içimden geçen en derin his... (Bkz: Fotoğraflar, s.158)

PRENSES SALME: İKİ DÜNYA ARASINDA BİR ARAP PRENSES

Hepimizin çocukluk hayallerini süslemiştir binbir gece masalları ve unutulmaz prenses hikâyeleri. Deniz aşırı diyarların büyüğü güzellikleri ortasında bir sultan sarayı ve bahçesini binbir çeşit çiçeklerin ve kuğuların süslediği sarayda, güzeller güzeli bir prenses yaşamış. Nice maceralara, aşklara, hüznünlere, peri kızlı efsanelere konu olan sırma saçlı, al dudaklı, saf kalpli ve şefkatli güzel prenses neler neler yaşamış ve hikâyesi dilden dile yıllarca anlatılmış.

İşte böylesi bir prenses hikâyesi... Adeta binbir gece masallarından çıkmış prenses hikâyelerinden bir hikâye... Anılarıyla günümüze kadar uzanmış gerçek bir prensesin; Prenses Salme'nin hikâyesi.

Efsaneleşmiş anıları Doğu ve Batı'da anlatıla yazıla günümüze kadar gelmiş Zengibar'ın melez prensesi. Aradan yüz yıl geçmesine rağmen; gizemli, bir o kadar da hüznünlü hayat hikâyesini Zengibar'da bilmeyen yok. Ada sahilinde tarihi taş duvarlarıyla yükselmiş, adeta yıllar önce kaybettiği prensesini bekler gibi duran sultanın sarayı, görenlere Prenses Salme'yi tekrar tekrar anımsatmaya yetiyor.

Hint Okyanusu'nun Doğu Afrika kıyılarında büyüleyici güzellikler, baharat ve palmye diyarı Zengibar adasında Sultan Seyyid Said'in sarayı. "Beyt el-Şahab" sarayı, Zengibar merkezine sekiz kilometre kadar uzaklıkta, okyanusun muhteşem manzarasını kucaklar konumda ada sahilinde heybetle uzanmış. Tavus kuşlarının, kuğuların ve sayısız kuş türlerinin salınıp cıvıldaştığı geniş avlusu, uzun gövdeleriyle göklere ulaşmış palmye ağaçları, dev mango ağaçları ve diğer tropikal ağaçlar arasına gizlenmiş.

- Yüz elli yıl önce Zengibar Sultanlığı'nın idare olduğu sa-

ray, bugün *Palace Museum* adıyla ziyaretçilerini konuk ediyor. Zengibar adasına ayak basan misafirleri, gizemli havasıyla hemen kendine çeken saray-müzedede nice tarihler, nice anılar, nice olaylar saklı. Müzeyi gezerken her odasında, ağaçtan oymalı kocaman kapılarında, yürürken gıcırdayan tahta zeminlerinde, duvarda asılı yağlı boya tablolarında ve Prenses Salme'nin daha dün gibi dayalı döşeli duran zarif odasında hep o anıların yansımalarını buldum. Uçsuz bucaksız okyanusa bakan pencerelerinde Prenses Salme'nin sessiz gözyaşlarını hissettim. Geleneksel saray giysileri içindeki prensesin duvarda asılı büyük siyah-beyaz resminde tarihten günümüze uzanan izler, bir şeyleri sorgularcasına bakan iri gözlerinde derin manalar fark ettim. Onun yaşadığı dönemleri ve hayat hikâyesini merakla araştırmaya koyuldum. Yıllar önce kaleme aldığı anılarını ve efsaneleşmiş hikâyesini heyecanla okudum

Prenses Salme, 19. yüzyılda Umman'dan gelip, o zamanın önemli köle ticaret merkezlerinden biri olan Zengibar adasını yönetimi altına alan Sultan Seyyid Said'in ilk kızıdır. Sultan Seyyid Said'in yönetimi zamanında Zengibar adası tüm Doğu Afrika'nın en gelişmiş ticaret ve diplomasi merkezi haline gelir. Yeryüzünün tropikal incisi Zengibar'a olan aşırı sevgisi ve bağlılığı sebebiyle, Sultan 1840'ta sultanlığın idare merkezini Maskat'tan Zengibar'a taşır. Adada başta karanfil olmak üzere çeşitli baharat türlerinin yoğun olarak üretimine ağırlık verir ve kısa zamanda Zengibar, kaliteli ve çok çeşitli baharatlarıyla adeta bir baharat cenneti haline gelir. Aynı zamanda ticareti geliştirmek amacıyla, bir yandan Hintli tüccarların adada yerleşmelerini teşvik ederken diğer taraftan da Avrupalı işadamlarıyla ticari anlaşmalar yaparak onları adada yatırıma davet eder. Böylece Zengibar, Doğu Afrika'nın kalbi olarak hızla gelişir. Pek çok yabancı diplomatik temsilcilikler kurulur. Hristiyan misyonerlerin ve Dr. Livingstone, Burton ve Stanley gibi ünlü Avrupalı ka-

şiflerin Afrika içlerine uzanan maceralarına da başlangıç noktası olur.

Sultan Seyyid Said, adaya göçmen olarak sürülmüş Çerkez asıllı köle bir kadınla izdivaç yapar. Sultanın ikinci eşi olan Jilfidan isimli, uzun boylu, iri ve güçlü yapılı, parlak mavi gözlü, açık kahverengi tenli ve dizlerine kadar uzun siyah saçlı, güzel Çerkez köle hanımından ilk kızları Salme dünyaya gelir. Güzellüğünü annesinden alan Salme, tam adıyla Seyyida Salme binti Said bin Sultan el Buseydiye, melez güzelliği ve çekiciliğinin yanı sıra, zekası ve ilme karşı merakı ile de sarayda ilgi odağı haline gelir. Güzel prenses Batı kültürlerini öğrenme konusunda oldukça meraklı ve azimlidir. Sonunda İngilizce ders alması hususunda sultan babasını ikna etmeyi başarır. Yeni bilgileri ve İngilizce lisanıyla, saraya sultan babasını ziyarete gelen Avrupalı üst düzey yetkililerin eşleriyle kolaylıkla diyalog kurabilir. Bu sırada Salme henüz 12 yaşındayken, 1856 yılında, babası Sultan Seyyid Said vefat eder. Tahta oğullarından Seyyid Mecit geçer. Bundan üç yıl sonra da Salme, canı gibi sevdiği biricik annesini amansız kolera hastalığından kaybeder. Salme, annesinin de vefatından sonra tamamen bir yalnızlık içine düşer. Saray dışındaki hareketli hayata, adaya gelip giden yabancıların dünyasına merakı giderek artmaktadır. Zamanla sarayı ziyaret eden Avrupalılardan ve eşlerinden oluşturduğu arkadaş çevresiyle ilişkileri artan Prenses, adayı ziyaret eden Avrupalı resmi görevliler ve tüccarlarla da ağabeyi Sultan Mecit'ten gizli görüşmeye başlar. Günün birinde, akıcı İngilizcesi, meraklı ve araştırmacı bakışları, yerli kadınlardan farklı açık ten rengi ve gizemli güzelliği ile bu ziyaretçilerden birinin dikkatini çeker. Bu şahıs, bir Hamburg firmasının temsilcisi olarak adada bulunan genç iş adamı Rudolf Heinrich Reute'dir. İki gencin ilişkileri zamanla aşka dönüşür. Hikâyenin bundan sonrası aşk ve hüzündür Salme için.

Prenses Salme, sevgilisi Rudolf'la tanışmalarını günlüğünde

şu ifadelerle dile getiriyor. "Sarayın siyasi ve sıkıcı ortamı içinde, ruh ezikliğini ve yalnızlığını genç Alman'la olan arkadaşılığımın gideriyor ve onun şefkatiyle kendimi mutlu ediyordum. Onun evinin alçak çatısı, benim odamın çatısının hemen altındaydı. Daha yukarıda kalan pencereden aşağıdaki onun penceresini gözlüyor, girip çıkan centilmenlerin neşeli toplantılarını izliyordum. Böylece pencerelerdeki bakışlarla gelişen arkadaşılığımız zamanla derin bir aşka dönüştü ve çok geçmeden de adada duyuldu."

Her zaman söylendiği gibi aşk, zaman, mekân, sosyal statü, ırk tanımıyor. Bir bakış, bir gülümseme veya birkaç sözcük gönüllerde yer edebiliyor. İşte Salme'ninki de böyle; kaçamak bir arkadaşlıktan doğan derin bir aşk. Ne var ki, bu gizli aşk bir gün açığa çıkar ve prensesin bir Avrupalı Hristiyanla yaşadığı yasak aşk ve bundan doğan hamileliği sarayda duyulur. Söylentiler ağabeyi Sultan Mecit'e kadar ulaşır. Müslüman kraliyet ailesinden gelen Salme ile bir Hristiyan olan Rudolf'un beraberlikleri asla kabul edilemez bir şey olarak değerlendirilir. Sultanlık idaresinin şer'i hükümlerine göre, Müslüman bir kızın Hristiyan bir erkekle beraberliği ve ondan hamileliği kesin olarak yasak ve affedilemez bir suçtur. Bu koşullarda yaşamından endişe duymaya başlayan genç ve güzel prenses adadan kaçmaya karar verir.

Sevahili halkının yeni yılı olan "Nayruz" veya "Mwaka Kogwa" kutlamaları vesilesiyle, Zengibarlıların yıkanıp hastalıklardan arınmak inancıyla okyanusa açıldıkları bir günde, o da Aden'e doğru gizlice yelken açar. Sonradan kaleme aldığı anılarında belirttiği üzere, o dönemde İngiliz Konsolosu olan Dr. John Kirk'ün yardımıyla, 1866'da Aden'e giden bir kraliyet gemisine biner ve Hint okyanusunun engin sularında rüzgârlara karışarak ufukta kaybolur. Karnında taşıdığı yavrusunun babası Rudolf'la beraber, doğup büyüdüğü toprakları, biricik anne ve babasının hatıralarını ardında bırakır. Yaşlı gözler ve kırık bir

kalple, sessiz ve yalnız ayrıldığı adaya son kez hüzünle bakar, zümrüt gibi parlayan Zengibar sahillerine ebediyen elvada der.

Prens Salme, bebeğini 7 Aralık 1866'da, Aden'de dünyaya getirir. Babasının adını alan minik Heinrich, Nisan 1867'de Anglikan Kilisesinde vaftiz edilir. Prens Salme de vaftiz edilerek Emily ismini alır. Yıllar sonra sevgilisi ve oğlunun babası Rudolf Heinrich prensesini ve oğlunu Aden'de bulur. Tekrar bir araya gelen iki sevgili, bu kez bir aile olarak Almanya'ya göç ederler. Hamburg'da yerleşen Heinrich ailesi, maalesef birlikte çok uzun yıllar geçiremezler. Üç yıl gibi kısa süren mutlu beraberlikleri Rudolf'un bir kaza sonucu ölümüyle sona erer. Salme'nin kısacık süren mutluluğu bir anda drama dönüşür. Yabancı bir ülkede ve yabancı bir kültürde üç küçük çocuğuyla yalnız kalan Salme günlüğüne, "yaşadığım trajediye inanmaktan başka yapabileceğim hiçbir şey yoktu" diye yazar. Ağabeyi Sultan Mecit'e içinde bulunduğu zor durumu ve Zengibar'a geri dönmek istediğini anlatan bir mektup gönderir. Ne var ki, bu mektup hiçbir zaman Sultan Mecit'in eline geçmez. Zira ağabeyi Majid, Salme'nin adadan ayrılışından iki ay sonra vefat etmiştir.

Genç yaşta, yabancı bir ülkede üç yavrusuyla dul kalan, gidecek bir yeri ve sığınacak kimsesi olmayan Salme, çaresizlik içinde Almanya'da kasaba kasaba dolaşır. Üst mevkilerde çok tanıdıkları olmasına rağmen, hiç kimseden yardım bulamaz ve zaten evlatlık gibi girdiği bu ülkede zamanla tamamen yabancılaşır ve dışlanır.

Her fırsatta Zengibar'a geri dönmeyi deneyen Salme, Alman devlet adamlarının sömürgeci faaliyetler için adaya gidişlerini fırsat bilerek 1885 ve 1888'de iki kez Zengibar'a gitmeyi başarır. Fakat Zengibar'da ve özellikle de sarayda yazık olmuş, zavallı bir kız kardeş gibi değil, adeta bir Alman ajanı gibi karşılanır. Ağabeyi Sultan Berkaş tarafından kabul görmeyerek eli boş, kalbi kırık Almanya'ya geri dönmek zorunda kalır.

Zor koşullarda yazmaya karar verdiği anılarını yayımlatmak amacıyla değil, sadece çocuklarının annelerinin kökeni hakkın-
da detaylı bilgileri olması amacıyla yazar. Fakat daha sonradan,
yazdıklarının 19. yüzyıla ait Zengibar hayatını gözler önüne se-
ren yegâne kaynak olduğunu ve yayımlanması gerektiğini düşün-
nür. Kaleme aldığı anıları aynı zamanda Zengibarlı birine, özel-
likle de bir bayana ait ilk otobiyografi olma özelliği taşımaktadır.

Prenses Salme, 29 Şubat 1924'te 80 yaşında iken hayata göz-
lerini kapar. Almanya'da Hint Okyanusu'ndan esen bir Afrika
rüzgârı gibi yaşayan Zengibarlı prenses, geride kaleme aldığı anı-
larını ve anlatılagelen hikâyesini bırakarak, Zengibar'dan ayrılı-
şı gibi sessizce dünyadan ayrılır. Söylendiğine göre, Zengibar'dan
getirilen ada toprağı ile gömülür ve mezar taşına şu yazı kazınır:
"En az sizler kadar vatanını seven inanç dolu bir kalp". (Bkz:
Fotoğraf, s.159)

SON CÜMLELER

Kaderin beni sürüklediği bu topraklarda mahzun ama mutlu yaşadım. Buranın halkından hep sevgi ve saygı gördüm. Beni kırmamak, incitmemek, rahatsız etmemek için gösterdikleri inceliği her daim hissettim.

Ben, "mzungu", beyaz yabancıydım, ama kaderin bir cilvesi bir yanımda yabancı, diğer yanımda onlardan, kara kıtadandı. İçimdeki ben ve bende ki sevgi bağı onlardan olan yanımda her zaman haykırdı. Ben, beyaz "mzungu"ydum ve öteki kıtadan gelmiştim, ama onların gönlünde misyoner olmayan bir beyaz üstünlüğüyle sevilip sayılıyordum. Ben, misyoner olmayan bir beyaz yabancı, İslami kimliğiyle beraber onlara kardeş, dost ve yar olan bir beyaz yabancıydım. Ve İslam'ın evrenselliğinde kucaklaşan ırkların kardeşliğini temsil eden bir elçiydim. İşte onların gözünde ben, onlardan farklı ama onlardan biri olarak bu husustaki içtenlik ve sıcaklıklarını her zaman hissettim. Yıllar yılı her şeyi yitirmiş siyah Afrikalının yitirmediği tek şey, işte o samimiyet ve sıcak kanlılık.

Belki de dünyanın hiçbir yerinde, hatta kendi ülkemde, kendi halkım içinde bile bulamayacağım bir içtenlikle, maddiyatsız bir samimiyetle yaklaştılar bana ve yozlaşmamış kalpten hislerle sevdiler beni.

Bir gün ayrılır gidersem bu diyarlardan, eminim çokça arayacağım bu içten sevgileri, tertemiz hisleri. Başka yerlerde bulamayacağımı bilip, hüznülenip burada bırakacağım yüreğimin yarısını. Ve eğer bir gün veda vakti gelirse Tanzanyalı dostlarıma, şu mısraları hediye edeceğim onlara...

TANZANYA DOSTLARI

Ben ne garipler gördüm yatacak bir hasırı yok,
Ben ne garipler gördüm sırtında libası yok,
Ne garipler gördüm ben katıksız ekmeği bile yok,
Lakin Rablerinden ümitleri, kalbinde sevgileri çok.
Ümit ve sevgisi hariç her şeyi olanlara inat,
Ahiretten alacak nasipleri çok.

Bir gün bakmadılar bana asık suratla,
Kırmadılar beni kem sözlerle,
Dünya metayına tapmadılar delice,
Bu yalan dünyaya satmadılar beni haince,
Sevgi ve ümitlerini de verdiler cömertçe.

Nasıl bırakır giderim bu garip diyarları,
Çokça ararım onlar gibi yarıları,
Hasretle anarım o fakir kulları,
Unutulmaz asla böyle Afrika dostları,
Yine çağırır beni mahzun Afrika yolları.

Şu dünya içi boş kör bir kuyu
Düşe kalka giderken içiyoruz gaflet suyu
Mal, mülk, para, pul sarmış içi dışı
Hırs bürümüş kalpleri, para satın almış ruhları.
Ya Rabbi yakın eyle bize gönlü zengin fakir kulları,
Sevgiyi, vefayı unutmamış kanaatkâr dostları.

FOTOĞRAFLAR

Hint Okyanusu Kıyısı

Sahil

Hint Okyanusu

İnternet Cafe

TANZANYA

Köy Pazarı

Muz taşıyan kadın

AFRIKA MENEKŞESİ

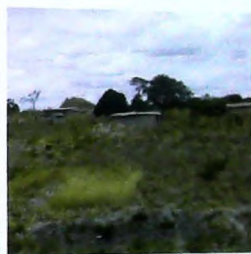
İstasyon bizi karşılayan yakınlarım

Fidenin balıkları

Uvinza Köy Yolu

Uvinza Köyü

Köyde Babaannenin evi

TANZANYA

Masai kadını

TANZANYA

Balıkçı teknesi

Balıkçı kadınlar

AFRİKA MENEKŞESİ

Su taşıyan kadınlar

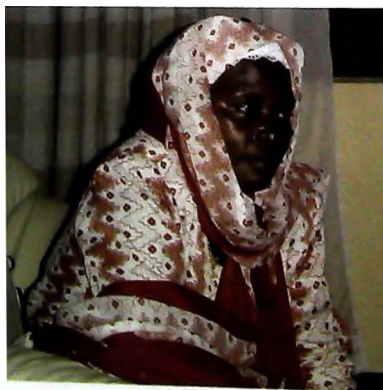
Tarlada Fatma

Tanzanyalı hanımlar

Kınalı Kız

Mama Kandime

Mescidi Mamur

Mescidi İbtihaç

Kızım Kızı Cami

TANZANYA

Mescidde kadınlar

Mescidde kadınlar

AFRIKA MENEKŞESİ

İftar hazırlığı

Avluda iftar

TANZANYA

Bahari Mescidi

Mülteciler

Tippu Tip

AFRİKA MENEKŞESİ

Bagamoyo Sahil

Bagamoyo

Bagamoyo plaj

TANZANYA

Zanzibar kapısı

Zanzibar kayası

Saray Müzesi

Beyt el-Sahal

Beyt el-Acaib

Stone Tower

AFRIKA MENEKŞESİ

çocukları

Zanzibar sahil

İbrahim ve bebeği

Prenses Salme

Zeynep plajda

Zeynep balıklarla

Zeynep ninesiyle

Zeynep dedesiyle

TANZANYA

Abdülkadir arkadaşlarıyla

Çocuklarım hanım ve ben

Evimizin bahçesinde

Uvinza köy yolu

Çocuklar plajda

Zeynep - Abdülkadir

ASUMAN KALUFYA

Köleliğin, sömürgeciliğin, ırkçılığın ve yoksulluğun acısıyla savrulan insanların sesleri ve sessizlikleri, isyanları ve sırlarıyla yüz yüze gelirken, onların hayatlarını izliyorum. Kültürlerinin ayrılmaz bir parçası olan müzik ve şarkılarını anlamaya çalışıyorum. Bir yanda efendilerin ve kölelerin tarihine buluşurken, diğer yanda bizim yaşamadığımız bir dünyayı yaşamaya gayret eden, dua ve ümidi olan mülayim insanların hayatlarını gözlemliyorum.

TANZANYA

AFRİKA MENEKŞESİ

Her yeni güne "İnşallah bu gün çok ve sağlıklı geçirim." diye Rablerine dua ederek başlayan ve O'ndan başka yardımcısı olmayan insanlar... Yine de masmavi gökyüzünü yararak ilerleyen uçakları her gördüğümde, engelleyemediğim bir sızıyla gönlümü düşüyor peşlerine. Uçakların derin maviliklerde süzülürken arkalarında bıraktıkları beyaz bulutlu izleri takip ederken gözlerim, ülkeme ve özlemini çektiklerime gidiyor düşüncelerim. Ardından izler gözden kaybolup giderken, içimdeki ses "Bekle ve sabret. Allah sabredenleri sever." diyor ve düşüncelerim okyanus ötesinden usulca bana geri dönüyor.

